

MAŁOPOLSKIE
OBSERWATORIUM
GOSPODARKI

Departament Transportu, Gospodarki i Infrastruktury

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Obszary badawcze dla projektu Małopolskie Obserwatorium Gospodarki

Opracowanie na podstawie materiałów zastanych

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Raport powstał w ramach projektu Małopolskie Obserwatorium Gospodarki

Publikację przygotował:

CEM Instytut Badań Rynku i Opinii Publicznej
30-134 Kraków, ul. Zarzecze 38 B
tel. 012 6375438, faks 012 6386913
email: cem@cem.pl, <http://www.cem.pl>

Zespół badawczy CEM:
Jan Jerschina — kierownik zespołu
Szymon Beźnic
Katarzyna Buczek
Dominika Lalik-Budzewska
Elżbieta Lesińska
Łukasz Pytliński
Justyna Stolarz

Małopolskie Obserwatorium Gospodarki

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Departament Transportu, Gospodarki i Infrastruktury

ul. Basztowa 22, 31–156 Kraków

Adres do korespondencji:

ul. Raclawicka 56, 30–017 Kraków

tel. (012) 63 03 368, (012) 63 03 374

e-mail: gospodarka@umwm.pl

Copyright © Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2009.

Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonane z podaniem źródła.

Publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

**Badanie współfinansowane przez Unię Europejską
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego**

Spis treści

Informacja o opracowaniu	4
1 Wstęp: Zalecenia unijne i krajowe programy rozwoju gospodarki	6
1.1 Założenia Strategii Lizbońskiej a szczególne właściwości regionu Małopolski	6
1.2 Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji	8
1.3 Rola małych i średnich przedsiębiorstw	9
1.4 Ochrona środowiska	10
1.5 Badania i rozwój	11
1.6 Wyzwania dla Polski	12
2 Warunki rozwoju Małopolski	14
2.1 Strategia rozwoju województwa małopolskiego	14
2.2 Krótka charakterystyka województwa małopolskiego z perspektywy dokumentów władz samorządowych	15
3 Wprowadzenie do opisu obszarów badań i założenia Monitora	19
4 Opis głównych problemów badawczych	21
4.1 Odbicie procesów funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstw w świadomości właścicieli i zarządzających	21
4.2 Stan mikroprzedsiębiorstw, małych, średnich i dużych przedsiębiorstw w Małopolsce na tle gospodarki Polski	24
4.3 Dynamika przedsiębiorstw (wyrejestrowywanych i noworejestrowanych) wg różnych kryteriów	31
4.4 Badania nad innowacyjnością przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem MŚP	41
4.5 Zagrożenia związane z nasilaniem się kryzysu w gospodarce globalnej, unijnej i polskiej dla przedsiębiorstw Małopolski	44
4.6 Wykorzystanie środków finansowych publicznych krajowych i unijnych na rzecz rozwoju, konkurencyjności, innowacyjności przedsiębiorstw	46
4.7 Szczególne właściwości regionu Małopolski jako determinanty optymalizowania polityki gospodarczej – szanse i bariery rozwoju	49
4.8 Zasoby ludzkie Małopolski i ich wykorzystanie w rozwoju regionu	53
4.9 Badania naukowe a rozwój gospodarczy regionu Małopolski – bariery i możliwości budowania więzi gospodarki i nauki	54
4.10 Rola samorządu terytorialnego i zarządzania regulacyjnego w rozwoju gospodarczym Małopolski. Prawna infrastruktura a rozwój gospodarczy.	56
4.11 Korupcja i szara strefa jako bariery rozwoju przedsiębiorstw	58
4.12 Ekologiczne zagrożenia w problematyce rozwoju przedsiębiorczości regionu Małopolski	61
5 Podsumowanie – lista obszarów badawczych	63
6 Zakończenie	67

Informacja o opracowaniu

Dokument przygotowano na zlecenie Zarządu Województwa Małopolskiego w ramach projektu Małopolskie Obserwatorium Gospodarki, na podstawie lektury 25 dokumentów:

I. Dokumenty Unii Europejskiej:

- 1 A new start for the Lisbon Strategy (2005);
- 2 Cohesion policy to deliver the Lisbon Strategy (2007-2013);
- 3 Competitiveness and Innovation Framework Programme (CIP) (2007-2013);
- 4 Fourth progress report on cohesion: The Growth and Jobs Strategy and the Reform of European cohesion policy;
- 5 European Charter for Small Enterprises;
- 6 A modern policy for SMEs;
- 7 Sixth Environment Action Programme;
- 8 The European Research Area (ERA): new perspectives.

II. Raporty

- 1 Ministerstwo Gospodarki:
  - a) Przedsiębiorczość w Polsce 2007;
  - b) Raport o stanie Gospodarki 2008;
  - c) Trendy Rozwojowe sektora MŚP w ocenie przedsiębiorców w drugiej połowie 2007 roku; IV 2008;
  - d) Trendy Rozwojowe sektora MŚP w ocenie przedsiębiorców w pierwszej połowie 2008 roku; X 2008.
- 2 PARP:
  - a) Raport o stanie sektora MŚP 2006-2007.
- 3 Lewiatan:
  - a) Konkurencyjność sektora MŚP 2007.
- 4 Sądecka Izba Gospodarcza i Wyższa Szkoła Biznesu - NLU
  - a) Czynniki Rozwoju Przedsiębiorczości w Województwie Małopolskim Nowy Sącz 2007.

III. Ogólnokrajowe dokumenty:

- 1 Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015;
- 2 Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 - wersja z maja 2007 r.; zaakceptowana przez Komisję Europejską;
- 3 Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko;
- 4 Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013;
- 5 Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013.

IV. Regionalne dokumenty:

- 1 Program Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2007-2014;
- 2 Regionalna Strategia Innowacji Województwa Małopolskiego 2008-2013;
- 3 Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013;
- 4 Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego 2007-2013.

V. B. Błaszczyk, P. Kozarzewski (ed.), Zmiany w polskich przedsiębiorstwach. Własność, restrukturyzacja, efektywność, CASE, 2007.

Raport ten stanowi pierwszą część opracowania wyników badania, którego drugą część stanowi raport z wywiadów pogłębionych z ekspertami.

1 Wstęp: Zalecenia unijne i krajowe programy rozwoju gospodarki

1.1 Założenia Strategii Lizbońskiej a szczególne właściwości regionu Małopolski

W 2000 r. Rada Europejska podczas posiedzenia w Lizbonie przyjęła długofalową strategię rozwoju Unii Europejskiej na lata 2000-2010 (Strategia Lizbońska), której głównym założeniem było dążenie gospodarki europejskiej do **uzyskania przewagi konkurencyjnej w oparciu o wiedzę i badania naukowe** w wymiarze globalnym¹. Celem wdrażania strategii miało być uczynienie z Unii Europejskiej najbardziej dynamicznej i konkurencyjnej gospodarki na świecie. Z kolei w 2001 r. w Goeteborgu Rada Europejska „uzgodniła strategię Unii na rzecz **zrównoważonego rozwoju** w celu zapewnienia, aby wzrost gospodarczy, integracja społeczna i ochrona środowiska dotrzymywały sobie kroku”².

Ponieważ rezultaty przyjętej pierwotnie Strategii Lizbońskiej okazały się w obliczu sytuacji w gospodarce globalnej niezadowalające (niski wzrost gospodarczy – średnia roczna stopa wzrostu PKB w UE-25 w latach 2000-2004 nieznacznie przekraczała 1,5%³, wydatki na badania i rozwój zamiast założonych 3% PKB, osiągnęły w 2005 r. poziom 2%⁴), a wyzwania stojące przed krajami członkowskimi Unii stały się bardziej palące, w 2005 r. zrewidowano plan lizboński. Osią nowej Strategii Lizbońskiej stały się **wzrost gospodarczy i zatrudnienie** w zgodzie z celem **zrównoważonego rozwoju** (Odnowiona Strategia Lizbońska). W Lizbońskim Programie Działań przyjęto trzy główne **obszary działań**⁵:

1. Europa jako bardziej atrakcyjne miejsce dla inwestowania i pracy:

W tym zakresie szczególnie istotne obszary to:

- a) rozszerzenie i pogłębienie **wspólnego rynku**, zwłaszcza w sektorze usług, który generuje największą liczbę miejsc pracy i w najwyższym stopniu przyczynia się do wzrostu gospodarczego;
- b) **konkurencyjność** rynków w obrębie Europy i poza nią, która ma podstawowe znaczenie dla wzrostu zatrudnienia oraz wzrostu gospodarczego poprzez wzrost produktywności, w tym także diagnoza prawnych i pozaprawnych barier konkurencyjności;
- c) **poprawa uregulowań prawnych** na szczeblu europejskim i krajowym, w szczególności generujących niepotrzebne koszty działania przedsiębiorstw, uproszczenie prawodawstwa i zmniejszenie kosztów administracyjnych, dotkliwych zwłaszcza dla małych i średnich przedsiębiorstw;
- d) rozszerzenie i poprawa europejskiej **infrastruktury** transportowej i energetycznej, która jest istotnym czynnikiem konkurencyjności i wpływa na wzrost gospodarczy.

¹ Komunikat na wiosenny szczyt Rady Europejskiej. Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Nowy początek Strategii Lizbońskiej, Bruksela 2.2.2005 r., s. 14.

² Decyzja nr 1639/2006/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 2006 r. ustanawiająca Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji (2007–2013), s. 1.

³ Komunikat Komisji. Strategia na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia a reforma europejskiej polityki spójności. Czwarte sprawozdanie okresowe na temat spójności., Bruksela 12.6.2006 r., s. 3.

⁴ Komunikat na wiosenny szczyt Rady Europejskiej. Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Nowy początek Strategii Lizbońskiej, Bruksela 2.2.2005 r., s. 26.

⁵ Komunikat na wiosenny szczyt Rady Europejskiej. Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Nowy początek Strategii Lizbońskiej, Bruksela 2.2.2005 r., s. 18.

2. Wiedza i innowacje na rzecz wzrostu gospodarczego,

W tym zakresie szczególnie istotne obszary to:

- a) wzrost i poprawa inwestycji w dziedzinę **badania i rozwoju**, w szczególności osiągnięcie założonego na 2010 r. poziomu wydatków na badania i rozwój w wysokości 3% PKB;
- b) wspieranie **innowacji**, wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz zrównoważone wykorzystanie zasobów; w obszarze tym istotną rolę będzie odgrywać współpraca przemysłu z uczelniami, także na poziomie regionalnych i lokalnym; tworzenie biegunów innowacji (sieci współpracy między przedsiębiorstwami, także małymi i średnimi, uczelniami, ośrodkami badawczymi, ośrodkami wsparcia biznesowego i finansowego, władzami regionalnymi); kluczowe jest tu wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych; promowanie innowacji ekologicznych;
- c) przyczynienie się do rozwoju silnej europejskiej **bazy przemysłowej**, podyktowanego potrzebami rynku (np. projekt systemu nawigacji satelitarnej Galileo, technologie wodorowe, energia słoneczna)

3. Tworzenie większej liczby lepszych miejsc pracy.

W tym zakresie szczególnie istotne obszary to:

- a) zaangażowanie większej liczby osób w **aktywną działalność zawodową** oraz modernizacja systemów zabezpieczenia socjalnego – przyciągnięcie i zatrzymanie na rynku pracy większej liczby ludzi, także podjęcie specjalnych działań w kierunku młodzieży, ułatwiających wejście na rynek pracy, oraz ludzi starszych, którzy stosunkowo wcześniej kończą aktywność zawodową; elementem przyciągającym na rynek pracy powinna być także modernizacja systemów zabezpieczenia społecznego (emerytalnego i opieki zdrowotnej);
- b) zwiększenie **możliwości dostosowania się** pracowników i przedsiębiorców oraz **elastyczności** rynków pracy, co jest o tyle ważne, że źródłem wzrostu gospodarczego są między innymi nowo powstałe przedsiębiorstwa, a zatem wymagające mobilnej siły roboczej i umiejętności szybkiego przekwalifikowania się i dostosowania do zmian;
- c) wzrost inwestycji w **kapitał ludzki** poprzez lepszą edukację i zdobywanie umiejętności, podyktowany między innymi potrzebą wykreowania siły roboczej zdolnej tworzyć i wykorzystywać nowe technologie.

Realizacji Strategii Lizbońskiej ma służyć zreformowana **polityka spójności** zatwierdzona w 2006 r. przez Parlament i państwa członkowskie. Trzy cele polityki spójności to konwergencja (obejmuje wszystkie województwa Polski), konkurencyjność regionalna i zatrudnienie (nie obejmuje Polski) oraz europejska współpraca terytorialna (dotyczy Polski w zakresie współpracy ponadnarodowej i międzyregionalnej oraz niektórych województw przygranicznych, także małopolskiego, w zakresie współpracy transgranicznej). Na realizację celów powiązanych ze Strategią Lizbońską w latach 2007-2013 zostanie zainwestowana większość środków przeznaczonych na realizację celów konwergencji oraz konkurencyjności regionalnej i zatrudnienia w ramach polityki spójności⁶. Celem konwergencji objęte są regiony UE o PKB na mieszkańca mniejszym niż 75% średniej dla UE-25.

---

⁶ Komunikat Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów. „Realizacja Strategii Lizbońskiej na rzecz wzrostu i zatrudnienia przez państwa członkowskie i regiony za pośrednictwem polityki spójności UE w latach 2007-2013”, s. 5.

Na szczycie Rady Europejskiej w 2006 r. przyjęto cztery działania priorytetowe Strategii Lizbońskiej, które powinny być realizowane w ramach polityki spójności w latach 2007-2013⁷:

- zwiększenie inwestycji w wiedzę i innowacje; większa część środków unijnych przeznaczonych na inwestycje w tych obszarach zostanie skierowana na wzmocnienie zdolności inwestycyjnej przedsiębiorstw (wspieranie transferów technologicznych i sieci współpracy, badania i rozwój, ekoinnowacje);
- uwolnienie potencjału gospodarczego, szczególnie małych i średnich przedsiębiorstw (wspieranie MŚP w inwestycjach w kapitał ludzki, tworzeniu struktur zarządzania i przewidywaniu zmian gospodarczych, wspieranie otoczenia biznesu, ograniczenie formalności administracyjnych);
- poprawa zdolności do zatrudniania poprzez realizację modelu elastycznego rynku pracy i bezpieczeństwa socjalnego (flexicurity), których celem jest dostosowanie się pracowników i przedsiębiorstw do zmieniających się warunków na globalnym rynku;
- lepsze zarządzanie zasobami energetycznymi i dążenie do efektywnej i zintegrowanej polityki energetycznej.

Główne miary realizacji polityki spójności to dynamika PKB (aspekt gospodarczy) oraz poziom zatrudnienia (aspekt społeczny). Docelowy⁸ poziom zatrudnienia w Unii, mierzony jako odsetek zatrudnionych w populacji 15-64 lata wynosi 70%⁹. W Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015 zakłada się dla Polski osiągnięcie wskaźników na poziomie 57% w 2010 i 62% w 2015 r.¹⁰

1.2 Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji

Decyzją z października 2006 r. Parlament Europejski i Rada ustanowiły Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji na lata 2007-2013, który jest kolejnym instrumentem służącym realizacji Strategii Lizbońskiej¹¹. Program jest skierowany przede wszystkim do małych i średnich przedsiębiorstw i ma następujące cele¹²:

- zwiększanie konkurencyjności przedsiębiorstw, w szczególności MŚP;
- promowanie wszelkich form innowacji, w tym innowacji ekologicznych;
- przyspieszenie tworzenia trwałego, konkurencyjnego, innowacyjnego społeczeństwa informacyjnego o charakterze integrującym;
- promowanie efektywności energetycznej oraz odnawialnych źródeł energii we wszystkich sektorach, w tym w sektorze transportu.

⁷ Komunikat Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów. „Realizacja Strategii Lizbońskiej na rzecz wzrostu i zatrudnienia przez państwa członkowskie i regiony za pośrednictwem polityki spójności UE w latach 2007-2013”, s. 8.

⁸ Komunikat Komisji. Strategia na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia a reforma europejskiej polityki spójności. Czwarte sprawozdanie okresowe na temat spójności., Bruksela, 12.6.2006 r., s. 4.

⁹ Dla Polski wskaźnik zatrudnienia wynosił w 2007 r. 57%, wśród kobiet 50,6%, a wśród mężczyzn 63,6%, dla województwa małopolskiego 58,1%, wśród kobiet 51,6%, wśród mężczyzn 65,2% - Eurostat.

¹⁰ Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015, MRR, Warszawa 2006 r., s. 77.

¹¹ Decyzja Nr 1639/2006/We Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 2006 r. ustanawiająca Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji (2007–2013).

¹² Tamże, Artykuł 2.

Program jest realizowany poprzez programy szczegółowe:

- Program na rzecz przedsiębiorczości i innowacji (EIP) obejmujący działania na rzecz przedsiębiorczości, małych i średnich przedsiębiorców, konkurencyjności przemysłu i innowacji, w tym innowacji ekologicznych;
- Program na rzecz wspierania polityki dotyczącej technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT-PSP) mający na celu szybkie wdrożenie technologii informacyjnych i komunikacyjnych, a także pobudzenie innowacji poprzez zwiększenie zakresu stosowanych technologii i inwestycji w te technologie;
- Inteligentna Energia – Program dla Europy (IEE) obejmujący działania mające na celu poprawę efektywności energetycznej oraz racjonalne wykorzystanie zasobów energetycznych, promowanie nowych i odnawialnych źródeł energii oraz wspieranie dywersyfikacji jej źródeł.

1.3 Rola małych i średnich przedsiębiorstw

W Europejskiej Karcie Małych Przedsiębiorstw małe firmy są nazwane kręgosłupem (backbone) gospodarki europejskiej¹³ z uwagi na ich rolę w dziedzinie wzrostu gospodarczego Wspólnoty oraz rolę na rynku pracy. Małe i średnie przedsiębiorstwa (zatrudniające poniżej 250 pracowników) stanowią 99% wszystkich przedsiębiorstw Unii i zapewniają około 75 milionów miejsc pracy¹⁴, a w niektórych sektorach gospodarki udział MŚP w zatrudnieniu osiąga poziom 80%. Małe i średnie przedsiębiorstwa wywierają wpływ na środowisko lokalne i stanowią ważny czynnik spójności społecznej i gospodarczej w wymiarze regionalnym. Stąd dostrzega się potrzebę stworzenia warunków w otoczeniu gospodarczym sprzyjających działalności MŚP oraz zachęt dla powoływania nowych przedsiębiorstw i promocji przedsiębiorczości.

Europejska Karta Małych Przedsiębiorstw, przyjęta przez Wspólnotę w 2000 r. wytyczyła następujące kierunki działania wobec małych przedsiębiorstw:

- Kształcenie i szkolenia z zakresu przedsiębiorczości – we wszystkich typach szkół należy przekazywać ogólną wiedzę o przedsiębiorczości, a w szkołach średnich i wyższych należy wprowadzić moduły dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej.
- Mniejsze koszty i szybsze rozpoczęcie działalności, w tym rozszerzenie możliwości rejestracji w trybie online.
- Sprawniejsze ustawodawstwo i lepsze przepisy.
- Dostępność umiejętności.
- Usprawnienie dostępu w trybie online.
- Szersza działalność wychodząca poza jednolity rynek.
- Kwestie opodatkowania i finansowe – nagradzanie sukcesów, zachęcanie do rozpoczynania działalności, wsparcie ekspansji i tworzenia miejsc pracy.
- Zwiększenie możliwości technologicznych małych przedsiębiorstw – popularyzacja technologii.
- Skuteczne modele handlu elektronicznego i najlepsze wsparcie dla małych przedsiębiorstw.

---

¹³ European Charter for Small Enterprises, approved by EU leaders at the Feira European Council on 19-20 June 2000, s. 1.

¹⁴ Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Wdrażanie Wspólnotowego Programu Lizbońskiego. Nowoczesna polityka wzrostu i zatrudnienia dla małych i średnich przedsiębiorstw, Bruksela, 10.11.2005, s. 3.

- Rozwijanie silniejszej i skuteczniejszej reprezentacji interesów małych przedsiębiorstw na szczeblu Unii Europejskiej i poszczególnych państw.

Programy powołane w celu realizacji Strategii Lizbońskiej podkreślają rolę MŚP w gospodarce i określają działania na ich rzecz wymagane w procesie wdrażania programów. W szczególności, w działania zmierzające do wykorzystania potencjału niesionego przez MŚP powinny zaangażować się podmioty, zarówno prywatne, jak i publiczne, na szczeblu regionalnym, krajowym i europejskim.

Komunikat Komisji postuluje następujące działania na rzecz małych i średnich przedsiębiorstw¹⁵.

- **Wspieranie przedsiębiorczości i umiejętności.** Działania mają polegać na promowaniu podstaw przedsiębiorczości, zwiększaniu społecznego uznania dla przedsiębiorczości. Istotną rolę ma tu do odegrania odpowiednia edukacja. Do programów edukacji i szkoleń należy wprowadzić elementy elastyczności i szybkiego reagowania na zmiany rynkowe i służące lepszej adaptacji pracowników, a także promowanie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości. Czynnikiem, który zniechęca do zakładania przedsiębiorstw jest ryzyko, które jest niewspółmierne do przewidywanych zysków, dlatego Komisja promuje działania redukujące koszty ryzyka.
- **Lepszy dostęp MŚP do rynków.** Bariera odpowiedniego dostępu do rynku wewnętrznego jest często brak informacji na temat możliwości handlowych, w szczególności o rynku zamówień publicznych. Kolejna bariera to koszt uczestnictwa w procesie normalizacji. Utrudnieniem jest również brak wiedzy oraz wysokie koszty dostosowania się do prawa podatkowego.
- **Ograniczenie biurokracji.** Regulacje prawne i obciążenia administracyjne stanowią znaczącą barierę rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw z dwóch powodów – pociągają niewspółmiernie wysokie koszty oraz wymagają stosowania fachowej wiedzy, której często brak w MŚP. Stąd postulaty uproszczenia procedur i wymogów finansowych oraz poprawy informacji potrzebnych MŚP.
- **Poprawa potencjału rozwoju MŚP,** na który składa się dostęp do finansowania, badań, innowacji, informacji oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych. W zakresie finansowania zaproponowano instrument kapitału podwyższonego ryzyka (sekurytyzacja portfela kredytów bankowych).
- **Wzmocnienie dialogu i konsultacji** z zainteresowanymi MŚP mające na celu z jednej strony poprawę poinformowania MŚP o UE i szansach, które daje im Unia, a z drugiej strony pozyskiwanie informacji zwrotnych z MŚP o ich problemach i potrzebach.

1.4 Ochrona środowiska

Przyjęta przez Radę Europejską w 2001 r. **strategia zrównoważonego rozwoju**, która jest uzupełnieniem Strategii Lizbońskiej, zakłada, że **rozwój gospodarczy** musi pozostawać w harmonii z **integracją społeczną** oraz **ochroną środowiska** naturalnego. Po odnowieniu Strategii Lizbońskiej zrewidowano także założenia strategii zrównoważonego rozwoju i postawiono nowe wyzwania w zakresie ochrony środowiska, między innymi zahamowanie zmian klimatycznych i promowanie czystej energii, odpowiednie gospodarowanie zasobami naturalnymi oraz dostosowanie systemów transportowych do wymogów środowiska.

---

¹⁵ Tamże, s. 6.

Dokument „Environment 2010: Our Future, Our Choice. A Sixth Environment Action Programme of the European Community 2001-2010” wyznacza cztery główne obszary wymagające wysiłków Wspólnoty w zakresie ochrony środowiska, które w perspektywie długofalowej mają także służyć poprawie jakości życia ludzi:

- zahamowanie zmian klimatu,
- ochrona środowiska przyrodniczego,
- działania w zakresie problemów środowiska i zdrowia (zanieczyszczenie, hałas),
- ochrona zasobów naturalnych i zarządzanie odpadami.

Wprowadzenie w życie powyższych założeń wymaga wielostronnych działań, między innymi także w obszarze gospodarki. Celem Wspólnoty jest uczulenie przedsiębiorstw na kwestie ochrony środowiska, zwłaszcza że takie sektory gospodarki jak przemysł i transport są odpowiedzialne w znacznym stopniu za szkody wyrządzone środowisku.

1.5 Badania i rozwój

Głównym czynnikiem osiągania przewagi konkurencyjnej Wspólnoty w globalnej gospodarce jest oparcie rozwoju na wiedzy. Ma to szczególne znaczenie wobec faktu, że liderzy światowej gospodarki, Stany Zjednoczone i Japonia, wyprzedzają Unię Europejską na polu inwestycji w badania i rozwój. Ponadto na arenie światowej w dziedzinie rozwoju naukowego i technicznego coraz większe znaczenie zaczęły odgrywać potęgi azjatyckie – Chiny i Indie. Miarą osiągania celu odpowiedniego rozwoju jest przyjęty w Strategii Lizbońskiej pułap nakładów UE na badania i rozwój w wysokości 3% PKB w 2010 r. Temu celowi służy powołanie Europejskiej Przestrzeni Badawczej (EPB)¹⁶ na szczycie lizbońskim w 2000 r.

Jedną z barier dynamicznego rozwoju i odpowiedniego wykorzystania wyników działalności naukowej jest rozproszenie i brak koordynacji badań, co blokuje efektywne wykorzystanie potencjału naukowo-badawczego i generuje zbędne koszty dla społeczeństw Unii. Z drugiej strony, brak odpowiedniego zaplecza w postaci publicznych badań naukowych stanowi barierę dla przedsiębiorstw, których nakłady na badania i rozwój powinny stanowić główny udział w docelowych 3% PKB poszczególnych krajów członkowskich¹⁷.

Europejska Przestrzeń Badawcza powinna obejmować¹⁸:

- Właściwy przepływ wykwalifikowanej kadry naukowej pomiędzy krajami, dyscyplinami naukowymi, a także sektorem publicznym i prywatnym.
- Stworzenie światowej klasy infrastruktury naukowo-badawczej dostępnej dla zespołów badawczych europejskich i światowych.
- Wysokiej klasy instytucje naukowo-badawcze współpracujące z sektorem przedsiębiorstw i zaangażowane w partnerstwo publiczno-prywatne (tworzenie klastrów łączących się w wirtualne sieci za pomocą zaawansowanych technologii informacyjnych i komunikacyjnych).
- Skuteczny przepływ wiedzy (dostęp do publicznej bazy wiedzy, tani system patentowy).

¹⁶ Zielona Księga. Europejska Przestrzeń Badawcza: Nowe perspektywy, Bruksela 04.04.2007 r.

¹⁷ Tamże, s. 7.

¹⁸ Tamże, s. 8.

- Dobrze skoordynowane programy i priorytety naukowo-badawcze, krajowe i regionalne w dziedzinach o znaczeniu europejskim oraz otwarcie programów na uczestników z innych krajów członkowskich.
- Otwarcie Europejskiej Przestrzeni Badawczej na resztę świata.

1.6 Wyzwania dla Polski

Założenia Strategii Lizbońskiej i polityki spójności oraz zasada zrównoważonego rozwoju zostały przyjęte w Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007-2015¹⁹. Głównym celem strategii jest podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców Polski: poszczególnych obywateli i rodzin²⁰. Cel ten będzie realizowany przede wszystkim przez rozwój gospodarczy. Z przyjętego celu wynikają priorytety strategii:

1. Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki;
2. Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej;
3. Wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości;
4. Budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa;
5. Rozwój obszarów wiejskich;
6. Rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej.

Strategia Rozwoju Kraju stanowi przesłankę dla Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 dla Polski, które określają warunki rozwoju gospodarczego i wzrostu zatrudnienia, zostały opracowane w oparciu o założenia unijnej polityki spójności. W związku z tym przed Polską stoją ogromne wyzwania²¹, które będą warunkować realizację strategicznych celów polityki spójności.

Do najważniejszych należą przystosowanie systemu zarządzania państwem do wymogów dynamicznie rozwijającej się gospodarki, czyli reforma instytucji państwowych, w tym administracji państwowej i samorządowej, oraz reforma systemu finansów publicznych.

Kolejne wyzwania to umiejętne zagospodarowanie zasobów pracy i inwestycje w kapitał ludzki, walka z ubóstwem oraz niekorzystnymi trendami demograficznymi – starzeniem się ludności.

W zakresie wyzwań szczególnie istotnych z punktu widzenia rozwoju gospodarczego jest konieczność poprawienia innowacyjności i konkurencyjności gospodarki, czyli w szczególności przedsiębiorstw.

Z drugiej strony na tempo i poziom rozwoju gospodarczego ma wpływ stan infrastruktury technicznej kraju, w tym infrastruktury transportowej, który jest na bardzo niskim poziomie.

Bardzo ważnym wyzwaniem, w szczególności dla polityki regionalnej, jest restrukturyzacja rolnictwa i obszarów wiejskich, zwłaszcza wobec nieuchronnych zmian, które będą zachodzić w sektorowej strukturze zatrudnienia, czyli odpływu znacznej części ludności z sektora rolnictwa do innych sektorów gospodarki.

¹⁹ Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015, MRR, Warszawa 2006 r.

²⁰ Tamże, s. 24.

²¹ Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie. Narodowa Strategia Spójności, MRR, Warszawa 2007 r., s. 32.

Pozostając w zgodzie z unijną polityką spójności sformułowano dla Polski strategiczny cel Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia, którym jest tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej²².

Realizacji celu strategicznego służą cele szczegółowe:

1. Poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych (w tym administracji i sektora sprawiedliwości) oraz rozbudowa mechanizmów partnerstwa.
2. Poprawa jakości kapitału ludzkiego i zwiększenie spójności społecznej.
3. Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski. Zły stan infrastruktury technicznej, w tym w szczególności infrastruktury drogowej jest poważnym czynnikiem hamującym nowe inwestycje, a zatem także poziom konkurencyjności regionów Polski. Odbija się to na niedostatecznych połączeniach transportowych, zarówno wewnątrz regionów, co dodatkowo pogłębia marginalizację terenów wiejskich, jak i połączeniach międzyregionalnych i międzynarodowych²³. Wzrost gospodarczy jest związany także z zapewnieniem odpowiedniej infrastruktury ochrony zdrowia oraz infrastruktury w zakresie edukacji (obiekty dydaktyczne, naukowo-badawcze), co ściśle wiąże się z zapewnieniem odpowiedniego potencjału naukowo-badawczego dla gospodarki opartej na wiedzy i innowacyjności.
4. Podniesienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług. Szczególne znaczenie będą miały nowe inwestycje w sektorze przemysłu, mającego istotny wpływ na zapewnienie wzrostu gospodarczego, które będą prowadziły do modernizacji przedsiębiorstw i generowania innowacyjnych produktów²⁴. Ponadto rozbudowywany ma być sektor usług, który w znacznym stopniu powinien przejmować kadry wychodzące z sektora rolnictwa. Poważną rolę może tu odegrać turystyka. Kluczowe znaczenie dla osiągnięcia celu ma szerokie wdrażanie technologii informacyjno-komunikacyjnych, zapewniające z jednej strony sprawny przepływ informacji, a z drugiej warunki tworzenia innowacyjnych rozwiązań w funkcjonowaniu przedsiębiorstw. Warunkiem wzrostu gospodarczego opartego na konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw jest wzrost nakładów na działalność badawczo-rozwojową, zarówno ze środków publicznych, jak i sektora prywatnego.
5. Wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Dotyczy to w szczególności najbiedniejszych województw Polski, tj. ściany wschodniej. Cel będzie realizowany między innymi przez rozwój miast, które pełnią centra stymulujące wzrost dla przyległych terytoriów. Ze względu na położenie Polski, znaczenia nabiera współpraca międzyregionalna, w szczególności z regionami sąsiadującymi z Unią²⁵.
6. Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich. Osiągnięcie wytyczonych przez Wspólnotę celów rozwojowych będzie możliwe, jeśli przezwycięży się poważne dysproporcje występujące między obszarami miejskimi i wiejskimi zarówno w sferze gospodarczej, jak i społecznej, czy kulturowej. Celowi temu będzie służyła rozbudowa infrastruktury technicznej, w tym drogowej, łączącej tereny wiejskie z ośrodkami miejskimi. Niezwykle istotne jest także zapewnienie ludności wiejskiej odpowiednich szans edukacyjnych.

---

²² Tamże, s. 40.

²³ Tamże, s. 54.

²⁴ Tamże, s. 63.

²⁵ Tamże, s. 72.

2 Warunki rozwoju Małopolski

2.1 Strategia rozwoju województwa małopolskiego

W styczniu 2006 r. Sejmik Województwa Małopolskiego przyjął strategię rozwoju województwa na lata 2007-2013. Punktem odniesienia strategii jest wizja rozwoju województwa sformułowana w następujący sposób: „Małopolska – regionem szans wszechstronnego rozwoju ludzi i nowoczesnej gospodarki, silnym aktywnością swych mieszkańców, czerpiącym z dziedzictwa przeszłości i zachowującym tożsamość w integrującej się Europie”²⁶. Strategia jest realizowana w ramach trzech pól strategii i dziewięciu obszarów polityki rozwoju:

Pola strategii	Obszary polityki rozwoju	
Konkurencyjność gospodarcza (A)	I	Społeczeństwo wiedzy i aktywności
	II	Gospodarka regionalnej szansy
	II	Infrastruktura dla rozwoju regionalnego
	IV	Krakowski Obszar Metropolitalny
Rozwój społeczny i jakość życia (B)	V	Spójność wewnątrzregionalna
	VI	Ochrona środowiska
	VII	Dziedzictwo i przestrzeń regionalna
Potencjał instytucjonalny (C)	VIII	Współpraca terytorialna
	IX	Nowoczesne zarządzanie publiczne

Źródło: *Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013*, s. 46.

Z punktu widzenia zadań dla Obserwatorium Gospodarki szczególnie ważne są obszary polityki rozwoju leżące w polu konkurencyjności gospodarczej, w tym kierunki polityki w obszarze kreowania gospodarki regionalnej szansy. Autorzy strategii wyznaczają w tym obszarze następujące kierunki polityki²⁷:

1. Wsparcie międzynarodowej konkurencyjności małopolskich przedsiębiorstwa i instytucji (wsparcie eksportu).
2. Rozwój innowacji oraz nowoczesnych technologii – podniesienie poziomu innowacyjności firm w województwie i wzmocnienie kontaktów sieciowych instytucji związanych z innowacyjnością regionu.
3. Zrównoważone rolnictwo, w tym rolnictwo ekologiczne.
4. Przyciąganie bezpośrednich inwestycji do regionu, w tym także inwestycji zagranicznych.
5. Rozwój przemysłów czasu wolnego (turystyka, w tym biznesowa, sport, rekreacja, kultura).
6. Rozwój przemysłów własności intelektualnej.

²⁶ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013, s. 37.

²⁷ Tamże, s. 63-66.

Jednym z narzędzi wspierania rozwoju gospodarczego opartego na innowacyjności jest Regionalna Strategia Innowacji Województwa Małopolskiego 2008-2013, której misja brzmi następująco: „Regionalna Strategia Innowacji Województwa Małopolskiego umożliwi zwiększenie poziomu innowacyjności i konkurencyjności firm, poprzez uaktywnienie ich współpracy z szerokim zapleczem instytucjonalnym w sferze nauki, prac badawczo-rozwojowych oraz transferu technologii”²⁸.

2.2 Krótka charakterystyka województwa małopolskiego z perspektywy dokumentów władz samorządowych

Województwo małopolskie, położone na południu Polski, zajmuje powierzchnię 15 190 km², co stanowi 4,8% powierzchni Polski, co plasuje je na 12 miejscu w kraju pod względem obszaru. Graniczy od wschodu z woj. podkarpackim, od północy z woj. świętokrzyskim, od zachodu z woj. śląskim, natomiast od południa ze Słowacją. Stolicą województwa jest Kraków – trzecie co do wielkości miasto Polski. Podział administracyjny województwa stanowi o istnieniu 22 powiatów (w tym 3 grodzkie) oraz 182 gmin²⁹.

Środowisko województwa małopolskiego jest bardzo zróżnicowane, a ukształtowanie powierzchni ma zdecydowanie charakter górski i wyżynny. Ponad 30% obszaru województwa leży powyżej 500 m n.p.m., a tylko 9% poniżej 200 m n.p.m. Urozmaicona budowa geologiczna powoduje, że zasoby surowców mineralnych województwa są zróżnicowane i bogate.

Ochroną prawną objęte jest 58% powierzchni województwa małopolskiego, co plasuje je na drugim miejscu w kraju. Obszary prawnie chronione w Małopolsce obejmują parki narodowe, rezerwy przyrody, parki krajobrazowe oraz obszary chronionego krajobrazu a także użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne i zespoły przyrodniczo krajobrazowe. W związku z realizacją postanowień tzw. dyrektywy ptasiej na obszarze województwa małopolskiego wyznaczonych zostało 5 obszarów specjalnej ochrony ptaków NATURA 2000. Natomiast w ramach realizacji postanowień tzw. dyrektywy siedliskowej strona rządowa zatwierdziła i przedstawiła do akceptacji przez Komisję Europejską 34 propozycje utworzenia specjalnych obszarów ochrony siedlisk³⁰.

Województwo małopolskie, położone w dorzeczu górnej Wisły, posiada wysoką rangę w skali kraju w zakresie gospodarki wodnej ze względu na gęstą sieć rzeczną, ich górski charakter i wielkość zasobów wód powierzchniowych (14,2% zasobów kraju). Jego południową część obejmuje karpacka część zlewni rzeki Wisły. Jest to obszar o największej gęstości źródeł i sieci rzecznych.

Na terenie województwa małopolskiego znajduje się ok. 1/5 krajowych zasobów wód mineralnych. Wody uznane za lecznicze występują w 15 uzdrowiskach lub miejscowościach uzdrowiskowych. Stwierdzono również występowanie tych wód w innych miejscowościach, jednak dotychczas nie były one eksploatowane i stanowią zasoby perspektywiczne³¹.

Miasta Małopolski to w zdecydowanej większości małe jednostki osadnicze. Na 55 miast aż w 43 zamieszkiwało poniżej 20 tys. ludności. Wskaźnik urbanizacji w 2005 r. wynosił 49,6% i był znacznie niższy od średniej dla kraju – 61,5%. W ciągu kilku ostatnich lat uległ on zmniejszeniu ze względu na migracje ludności miejskiej na obszary wiejskie oraz ujemny poziom przyrostu naturalnego w miastach³².

²⁸ Regionalna Strategia Innowacji Województwa Małopolskiego 2008-2013, Kraków, sierpień 2008 r., s. 22.

²⁹ Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013, s. 6

³⁰ Tamże, s. 30.

³¹ Tamże, s. 31.

³² Tamże, s. 25.

Na tle województwa wyróżnia się przede wszystkim Kraków z jego rozwiniętymi funkcjami metropolitarnymi. Miasto stanowi centrum gospodarcze, ośrodek życia kulturalnego i akademickiego. Bezpośrednio Kraków oddziałuje na sąsiadujące z nim obszary podmiejskie.

Południe Małopolski to obszar o szczególnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych oraz rozwiniętej bazie turystycznej. Region ten nastawiony jest przede wszystkim na obsługę ruchu turystycznego i lecznictwa uzdrowiskowego. W ostatnich latach na tym obszarze daje się zauważyć również znaczny rozwój szkolnictwa wyższego.

Zachodnią część województwa wyróżnia na tle innych obszarów zlokalizowanie na jej terenie dużych zakładów przemysłowych, w znacznej mierze należących do przemysłów tradycyjnych, podlegających głębokiej restrukturyzacji. Jednak w południowej części tego obszaru skoncentrowana jest jednocześnie znaczna liczba dobrze rozwijających się małych i średnich przedsiębiorstw.

Tereny na północy województwa mają charakter rolniczy. Gospodarstwa zlokalizowane na tym obszarze wyróżniają się w porównaniu z resztą województwa dużym arealem. Jest to jednak najłabiej rozwinięty gospodarczo obszar województwa.

W południowo-wschodniej części Małopolski dominują powiaty o charakterze rolniczym, w tym z przeważającym udziałem rolnictwa górskiego i sadownictwa. Są to jednak gospodarstwa o małym areale.

Znacznemu zróżnicowaniu gospodarczemu towarzyszy również duże zróżnicowanie przestrzenne w zakresie zaspokajania potrzeb społecznych mieszkańców, w szczególności opieki społecznej, ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa publicznego³³.

Bogate dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, będące podstawą atrakcyjności turystycznej, plasuje Małopolskę na jednym z wiodących miejsc w kraju. W regionie znajduje się 55,3 tys. zespółów zabytkowych i obiektów nieruchomości, przy czym 3 tys. wpisanych zostało do wojewódzkiego rejestru zabytków. Na Światowej Liście Dziedzictwa UNESCO znajduje się 8 (z 16 w Polsce) zespółów i obiektów zabytkowych Małopolski³⁴.

W skali regionalnej turystyka daje mieszkańcom zatrudnienie i wzrost dochodów. Małopolska jest regionem szczególnie predestynowanym do rozwoju turystyki przyjazdowej, gdyż posiada walory, które stanowią o dużej atrakcyjności turystycznej przez cały rok³⁵.

Podstawowa oś komunikacyjna województwa przebiega w paneuropejskim korytarzu infrastrukturalnym TINA III o kierunku wschód – zachód, stanowi go fragment autostrady Kraków – Katowice, droga krajowa E4 Zgorzelec – Medyka oraz równoległa do niej magistrala kolejowa³⁶.

Szybki wzrost natężenia ruchu, przy jednoczesnym spadku nakładów na rozwój i modernizację połączeń drogowych powoduje postępującą degradację dróg na obszarze województwa. Istotnymi mankamentami istniejącej sieci są trasy tranzytowe przebiegające przez miasta oraz małe przekroje jezdní. Obecny stan infrastruktury drogowej jest niewystarczający i wymaga poprawy. Stan ten ogranicza dostępność komunikacyjną głównych ośrodków aktywności gospodarczej regionu oraz utrudnia dostęp do terenów o szczególnych walorach turystycznych. W Małopolsce długość dróg krajowych znajdujących się w stanie złym jest blisko dwa razy większa od średniej krajo-

³³ Stratega Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013, s. 35

³⁴ Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013, s. 18

³⁵ Stratega Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013, s. 18

³⁶ Tamże, s. 19.

wej. Tylko połowa sieci dróg tej kategorii nie wymaga przeprowadzenia natychmiastowych remontów³⁷.

Międzynarodowy Port Lotniczy im. Jana Pawła II Kraków-Balice, wchodzący w skład Transeuropejskiej Sieci Transportowej TEN-T, zakwalifikowany został – zgodnie z rozwiązaniami przyjętymi w krajach UE – jako Port Lotniczy Główny. Jest drugim po Okęciu lotniskiem w kraju³⁸.

W Małopolsce mieszka 3,3 mln osób. Stanowi to 8,6% ludności kraju i plasuje województwo na czwartym miejscu. Małopolska zajmuje 2 miejsce pod względem gęstości zaludnienia, która wynosi 214 os/km² (dla porównania, średnia krajowa 122 os/km²), oraz pierwsze miejsce pod względem zaludnienia obszarów wiejskich – 121 os/km² (średnia krajowa 50 os/km²). Najsilniej zaludniona jest centralna i zachodnia część województwa, najłabiej – północna i południowo-wschodnia³⁹.

Ludność województwa odznacza się relatywnie wysokim poziomem przyrostu naturalnego – wskaźnik 1,1 na 1000 mieszkańców jest znacznie wyższy od wskaźnika krajowego. Korzystnym procesem demograficznym zachodzącym w województwie jest dodatnie saldo migracji, wynoszące +1,0‰ w roku 2006. Ludność Małopolski jest nieznacznie młodsza od ludności całego kraju: mediana wieku dla mężczyzn w tym regionie wyniosła 34,1, dla kobiet 37,4 (wskaźniki te dla Polski kształtowały się odpowiednio: 35,0 i 39,1 lat)⁴⁰.

Województwo małopolskie należy do województw o stosunkowo wysokim wskaźniku zatrudnienia (48% w 2005 roku, wyższy od średniego dla kraju o 3 punkty procentowe) oraz charakteryzuje się najwyższym wskaźnikiem zatrudnienia w rolnictwie (18,2%, dla porównania kraj – 12,8%). W przemyśle i budownictwie jest zatrudnionych 26,8% pracujących, w usługach rynkowych 36% oraz w usługach nierynkowych 19%⁴¹.

Małopolskę można zaliczyć do średnio rozwiniętych gospodarczo regionów kraju. Wytwarzane jest tu co prawda 7,4% PKB w kraju (5 miejsce wśród województw), ale PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosi jedynie 20,7 tys. zł, co sytuuje województwo dopiero na 10 miejscu w kraju. Stanowiło to 85,5% średniej krajowej⁴².

Małopolskie firmy to głównie małe, lokalne podmioty gospodarcze, aż 94,8% stanowią firmy zatrudniające do 9 osób. Średni wskaźnik przedsiębiorczości (mierzony liczbą przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców) w województwie wyniósł 86, co plasuje Małopolskę w połowie rankingu regionów Polski⁴³.

W województwie działa szereg instytucji tzw. otoczenia biznesu, promujących rozwój przedsiębiorczości i innowacji. Szacuje się, że występuje tu 7,6% wszystkich organizacji wspierających biznes. Należy również dodać, iż w Małopolsce działa ok. 8% wszystkich organizacji pozarządowych działających w Polsce w różnych dziedzinach, co daje jej drugie miejsce pod tym względem w kraju. Małopolska dysponuje dużym potencjałem w sferze badawczo-rozwojowej, który skoncentrowany jest głównie w Krakowie⁴⁴.

³⁷ Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013, s. 21

³⁸ Tamże, s. 22.

³⁹ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013, s.14

⁴⁰ Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013, s.8

⁴¹ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013, s. 19

⁴² Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013, s. 13

⁴³ Tamże, s. 15.

⁴⁴ Tamże, s. 16

Napływ kapitału zagranicznego do województwa małopolskiego utrzymuje się od kilku lat na stałym poziomie od 570 do 660 mln USD rocznie, co stanowi ok. 6% inwestycji w kraju i daje województwu 5 miejsce. Prawie połowa kapitału zainwestowanego w regionie przypada na przemysł, 25% na pośrednictwo finansowe i ok. 12% na handel.

Występuje wyraźna koncentracja inwestycji zagranicznych w centralnej części województwa, głównie w Krakowie (68%), gdzie dominują inwestycje w handel i usługi. Mniejszy jest udział Krakowa w inwestycjach typu greenfield (57%), zwłaszcza w nowych inwestycjach przemysłowych (23%). Inwestycje te koncentrują się w gminach sąsiadujących z Krakowem oraz w zachodniej części województwa. Nie można również pominąć faktu, iż Kraków stał się jednym z głównych centrów sektora BPO – swoje centra outsourcingu procesów gospodarczych założyli tu m.in. IBM, Lufthansa, Electrolux, Shell, KPMG, Indesit.

Największą liczbę inwestorów zagranicznych w Małopolsce stanowią firmy pochodzące z USA, Niemiec, Wielkiej Brytanii i Francji. Obecne są też spółki m.in. z kapitałem holenderskim, szwedzkim, austriackim i izraelskim⁴⁵.

Potencjalni inwestorzy najchętniej inwestują na działkach wcześniej niezagospodarowanych. Większość inwestorów poszukuje działek mniejszych, poniżej 10 ha. Obecnie w Małopolsce promowanych przez samorządy jest około 150 tego typu ofert, a ich łączna powierzchnia wynosi nieco ponad 1 700 ha. Połowa działek przewidziana jest w planach zagospodarowania przestrzennego pod działalność produkcyjną i magazynowanie, 35 ofert przeznaczono na działalność handlowo-usługową, a kolejne 30 przygotowano pod działalność turystyczną, wypoczynkową i sportową. Dla 15 ofert nie uchwalono planów zagospodarowania przestrzennego⁴⁶. Ogółem zidentyfikowano oferty terenów inwestycyjnych w 54 spośród 182 gmin województwa małopolskiego (29,5%), przy czym 18 gmin posiada tylko jedną ofertę, zazwyczaj niewielką⁴⁷.

Województwo małopolskie podpisało szereg umów i porozumień międzynarodowych takich jak: Wspólna Deklaracja Województwa Małopolskiego i Kraju Związkowego Turynia (1999), Porozumienie między Województwem Małopolskim a Regionem Toskanii o współpracy międzynarodowej (2000), Umowa o Współpracy Międzyregionalnej między Województwem Małopolskim a Hrabstwem Kopenhagi (2001), Porozumienie o Współpracy Międzyregionalnej pomiędzy Województwem Małopolskim (Rzeczpospolita Polska) a Autonomicznym Regionem Madrytu (Królestwo Hiszpanii) (2003), Umowa o współpracy pomiędzy Województwem Małopolskim (Rzeczpospolita Polska) i Samorządowym Krajem Preszowskim (Republika Słowacka) (2003 – kontynuacja umowy z 2001), Umowa o współpracy międzyregionalnej pomiędzy Województwem Małopolskim (Rzeczpospolita Polska) i Samorządowym Krajem Żylińskim (Republika Słowacka) (2003 – kontynuacja umowy z 2001), Wspólna Deklaracja Współpracy pomiędzy Województwem Małopolskim w Rzeczpospolitej Polskiej a Obwodem Lwowskim w Ukrainie (2004), Porozumienie o Współpracy Międzyregionalnej między Województwem Małopolskim (Rzeczpospolita Polska), a Regionem Centrum (Republika Francuska) (2004), Umowa o współpracy między Województwem Małopolskim a Hrabstwem Kopenhagi (podpisanie nowej umowy) (2004), Umowa o Współpracy Międzyregionalnej między Województwem Małopolskim a Hrabstwem Fionii (2004 – przedłużenie umowy z 2000), Deklaracja Współpracy między Województwem Małopolskim (Rzeczpospolita Polska) a Prowincją Jiang Su (Chińska Republika Ludowa) (2004), Umowa o współpracy międzyregionalnej między Województwem Małopolskim a Regionem Rhône-Alpes (2004 – przedłużenie umowy z 2001), Umowa o współpracy między Województwem Małopolskim a Województwem Kluź (2005), Deklaracja Współpracy między Województwem Małopolskim (Rzeczpospolita Polska) a Stanem Andhra Pradesh (Republika Indii) (2005).

⁴⁵ Tamże, s. 14.

⁴⁶ Stratega Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013, s. 20.

⁴⁷ Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013, s. 23.

Województwo Małopolskie realizuje projekty międzynarodowe z zakresu edukacji, kultury, turystyki, funduszy strukturalnych, gospodarki, rolnictwa i ochrony środowiska⁴⁸.

W kontekście współpracy międzyregionalnej województwa małopolskiego istotne znaczenie ma jego położenie na styku z południową granicą Polski. Z położenia takiego w naturalny sposób wynikają silne związki podmiotów z terenów województwa, w tym w szczególności władz lokalnych i regionalnych, z partnerami po stronie słowackiej. Od wielu lat na różnych poziomach kompetencyjnych podejmowane są inicjatywy zmierzające do rozwiązywania wspólnych problemów i wzmocnienia więzi, przede wszystkim w obszarach udrażniania transgranicznych szlaków transportowych, ochrony środowiska oraz współpracy gospodarczej i dzielenia się doświadczeniami. Znacząca część tego typu projektów współpracy realizowana była przy współfinansowaniu ze środków wspólnotowych (inicjatywy PHARE CBC, INTERREG IIIA)⁴⁹.

3 Wprowadzenie do opisu obszarów badań i założenia Monitora

Wymienione poniżej obszary badań nie są w ścisłym sensie odpowiednikami projektów badawczych. Obszary te i ich części mogą i powinny być kumulowane w obrębie planowanych w przyszłości projektów badawczych.

Wyróżniamy w tym opracowaniu 12 obszarów badawczych, a każdy z kolei jest podzielony na kilka podobszarów. Inspiracje do wydzielenia tych obszarów są następujące:

Dokumenty i instrukcje Unii Europejskiej (por. Informacja o opracowaniu, s. 1).

- a) Programy rozwojowe opracowane przez centralne władze RP i regionalne instytucje Małopolski (por. Informacja o opracowaniu, s. 1).
- b) Analiza (*desk research*) dotychczasowych badań przedsiębiorstw w skali krajowej i w regionie Małopolski (por. Informacja o opracowaniu, s. 1)
- c) Teoria ekonomiczna zrównoważonego rozwoju gospodarczego i socjologiczna teoria przedsiębiorczości.

Dzielimy owe obszary pomiędzy stały **monitor sytuacji gospodarczej**, mający charakter badania panelowego⁵⁰, realizowany w czterech etapach, co kwartał 1 etap, co umożliwi obserwowanie dynamiki sytuacji przez dokonywanie międzyokresowych porównań, oraz **badania powtarzane na próbach zmiennych** i tzw. **badania pogłębione** – realizowane metodami ilościowymi i jakościowymi, ale powtarzane po dłuższych okresach i z możliwością modyfikowania programu, jak też badania **ad hoc**.

Niektóre z obszarów badań mogą i powinny pojawiać się dwukrotnie, a nawet trzykrotnie w powyższych typach badań. Trzeba bowiem przyjąć, że w pierwszym okresie wdrażania systemu obserwacji potrzebne będą badania eksploracyjne, to jest takie, które wspomagać będą następnie precyzowanie programów, kategorii badawczych i hipotez właściwych badań. Badania eksploracyjne mogą mieć charakter badań przy pomocy zogniskowanych wywiadów grupowych lub, w tym wypadku bardziej stosowne, wywiadów pogłębionych.

⁴⁸ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013, s. 29.

⁴⁹ Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013, s. 35.

⁵⁰ Zakładamy takie rozwiązanie jako najbardziej korzystne z naszego punktu widzenia, jednakże – jeśli warunki finansowe na to nie będą pozwalały – można go zastąpić wariantem badania powtarzanego na próbach identycznie losowanych do każdego etapu Monitora.

Kilka zdań trzeba we wstępie poświęcić koncepcji metodologicznej Monitora Sytuacji Gospodarczej i Stanu Przedsiębiorstw. Badanie to ma kluczowe znaczenie, nie tylko ze względu na nasilający się kryzys, ale także ze względu na to, że w warunkach przyszłej lepszej koniunktury budowanie programów polityki gospodarczej w regionie Małopolski powinno być oparte o systematyczne śledzenie trendów rozwojowych w gospodarce i stymulowanie czy wspomaganie dające tym trendom właściwe ukierunkowanie. Czy układem odniesienia dla takich praktyk gospodarczych będzie jakaś generalna koncepcja (np. lizboński projekt budowy gospodarki innowacyjnej), czy projekt zorientowany na wykorzystanie regionalnych przewag (np. duże zasoby wysoko kwalifikowanej siły roboczej, zasobów sprzyjających rozwojowi gospodarki turystycznej i informatycznej), Monitor powinien być tak skonstruowany, by pozwalał obserwować nie tylko całość zbioru przedsiębiorstw, ale także poszczególne segmenty wyróżnione przy pomocy kryteriów branżowych lub terytorialnych lub też innych (np. ze względu na tempo wzrostu).

Wybór rodzaju stosowanych do realizacji Monitora prób jest ważnym zagadnieniem, któremu warto w tym miejscu poświęcić parę zdań:⁵¹

Po pierwsze, wydaje się nam, że powinno to być badanie **panelowe**, tj. w miarę możliwości należy powtarzać co pewien czas badanie **tych samych przedsiębiorstw wylosowanych do próby**.

Po drugie, ze względu na tempo procesów gospodarczych oraz tempo procesów kryzysowych i koniunkturalnych, **badanie należy powtarzać co kwartał**.

Po trzecie, należy się liczyć z tym, że zwłaszcza w okresie trwania kryzysu będą z wylosowanej próby odpadać znaczne liczby firm. Wielkości tych strat nie sposób przewidzieć. Nawet w okresach dobrej koniunktury rocznie może upadać w pewnych segmentach 5%-10% przedsiębiorstw. W jednym z dokumentów stanowiących podstawę niniejszej analizy⁵² stwierdza się, że w okresie prosperity (pięć lat 2002 – 2007) najwyższy wskaźnik przeżycia (ochrona zdrowia) wynosił 83% – tj. rocznie średnio upadało ponad 3% firm, a najniższy wskaźnik przeżycia (pośrednictwo finansowe) wynosił 57% – tj. rocznie średnio upadało około 8%. W okresie kryzysu te wskaźniki będą prawdopodobnie wyższe, więc problem zastępowania co roku wypadających z próby przedsiębiorstw innymi, wcześniej nie badanymi, będzie bardzo ważny. Dlatego też w pierwszym kroku przygotowującym takie badania trzeba będzie zbadać **próbę matkę**, pod względem kilku lub kilkunastu kryteriów i z niej następnie wylosować mniejszą próbę, tzw. **próbę właściwą**, do badań poszerzonych pod względem problematyki. Wielkość próby matki i próby właściwej to odrębny problem. Wstępnie można przewidywać, że próba matka powinna mieć w przybliżeniu co najmniej 20 000 przedsiębiorstw, a próba właściwa około 3000 firm.

Po czwarte, dlaczego **próba właściwa musi być duża i wynosić około 3000 przedsiębiorstw**? Dlatego, że populacja przedsiębiorstw jest bardzo zróżnicowana a wiedza o poszczególnych segmentach bardzo ważna. Nie da się odpowiedzieć na wiele pytań, które stawiamy w wyliczeniu obszarów badań, nie mając w próbie warstwowej nieproporcjonalnej odpowiednio dużych segmentów. Same średnie dla całej populacji nie są poznawczo wystarczające. Nawet 3000 przedsiębiorstw wydaje się w tej sytuacji liczbą cokolwiek zaniżoną.

Po piąte, badania powinny być realizowane na **próbie warstwowej nieproporcjonalnej**, a to z tego względu, że pewne kategorie firm (np. samozatrudnieni i mikroprzedsiębiorstwa) są szczególnie liczne (mają duży udział ilościowy w całej populacji przedsiębiorstw), a firmy średnie i duże o wiele mniejszy. Jeśli chcemy, by porównania pomiędzy segmentami różniącymi się wielko-

⁵¹ Po powołaniu przez Urząd Marszałkowski wykonawcy Monitora niezbędne będzie odrębne opracowanie dotyczące metodologii i organizacji prowadzenia tych badań.

⁵² Urząd Statystyczny w Krakowie, „Przedsiębiorczość w Województwie Małopolskim w latach 1999 – 2007”.

ścią przedsiębiorstw były istotne, trzeba w próbie nadreprezentować mniej licznie reprezentowane w populacji generalnej segmenty (firmy średnie i duże).

Dodatkowo warto wspomnieć o jeszcze jednej okoliczności w związku z poruszaną tu tematyką. Wspomnieliśmy, że badania monitorujące powinny być powtarzane co kwartał. Nie znaczy to jednak, że w każdym takim kwartalnym badaniu powinny być powtarzane te same pytania. Pytania w kwestionariuszu Monitora powinny być podzielone na dwie grupy. Pierwsza grupa to pytania mierzące wybrane podstawowe wymiary przedsiębiorstw i zmiany zachodzące w ich kondycji i zachowaniach. Te pytania należy powtarzać co kwartał. Natomiast druga grupa pytań to takie, które dotyczą innych kwestii, np. takich, o których możemy założyć, że dotyczą zmian wolniej zachodzących. Taka konstrukcja kwestionariuszy Monitora uczyni go bardziej pojemnym i zdolnym do badania większej liczby obszarów badań, bez organizowania zarazem wielu innych projektów badawczych. Jest to także kwestia ekonomii badań.

4 Opis głównych problemów badawczych

4.1 Odbicie procesów funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstw w świadomości właścicieli i zarządzających

Świadomość przedsiębiorców jest ważnym źródłem informacji z dwóch punktów widzenia. Po pierwsze, przedsiębiorcy mają bardzo dobry wgląd w sytuację gospodarki w tych dziedzinach, w których działają. Nie znaczy to, że należy polegać na ich poglądach, gdy mówią o całości systemu gospodarczego, bowiem ich punkt widzenia jest z naturalnych powodów bardzo subiektywny. Są to jednak bardzo ważne zjawiska, bowiem wpływają one na zachowania przedsiębiorców. Po drugie, poglądy przedsiębiorców mają jednak znaczenie jako źródło informacji o obiektywnej rzeczywistości, po – oczywiście – krytycznym ich rozpatrzeniu i selekcji. Tak na przykład, nie ma podstaw, by wątpić w pogląd przedsiębiorców, gdy mówią, że mają problemy z utrzymaniem płynności, krytycznie natomiast trzeba potraktować liczbę osób, które do takiego stanu rzeczy się przyznają. Można przypuszczać, że jest ona zaniżona.

Bardzo interesującym dokumentem jest opracowanie Ministerstwa Gospodarki pt. „Trendy rozwojowe sektora MŚP w ocenie przedsiębiorców w drugiej połowie 2007 roku”, Departament Analiz i Prognoz, Warszawa, kwiecień i październik 2008, nr 1 i 2, mimo że można się zastanowić, czy wybrano najbardziej skuteczną metodologię badań – zastosowano ankietę samowrotną, na 6000 wysłanych ankiet otrzymano zwrot 475 ankiet (7,9%), brakuje także informacji o sposobie losowania próby, nie dowiadujemy się, jakim odchyleniom uległa struktura próby w stosunku do struktury populacji generalnej. Jednakże jest to źródło wielu zastanawiających informacji.

Bariery rozwoju przedsiębiorczości: W opracowaniu powyżej wspomnianym, wykonanym w lipcu 2008 (opublikowanym w październiku 2008), przedsiębiorcy najczęściej wskazywali na podatki, a zaraz potem na obroty jako dwie najważniejsze bariery rozwoju. W przypadku małych firm najważniejszą barierą, po podatkach, było skomplikowanie przepisów prawnych, a czynnik ten wyprzedził pod względem częstości wysokość podatków wśród firm średnich. Warto to podkreślić, bo przecież te firmy mają lepsze warunki finansowe do zatrudnienia wykształconych księgowych lub/i doradców prawnych. Przedsiębiorcy wskazywali także na wysoki koszt siły roboczej oraz brak pracowników o potrzebnych im kwalifikacjach. Firmy handlowe natomiast wskazywały na niedosta-

teczny obrót oraz konkurencję dużych firm handlowych. Znaczenie tych dwóch barier zdaje się rosnąć w porównaniu z poprzednim rokiem⁵³.

Ocena otoczenia, w jakim działają przedsiębiorcy: Większość przedsiębiorców negatywnie oceniała politykę gospodarczą rządu, aczkolwiek lepiej niż w minionym roku. Mikroprzedsiębiorcy i ludzie młodszy (poniżej 40 lat) gorzej oceniali politykę gospodarczą rządu niż najstarsi, powyżej 60 lat. Prawo podatkowe jest oceniane negatywnie i częściej występują opinie, że ulega pogorszeniu niż poprawie jego jakość. Sądownictwo gospodarcze także częściej jest oceniane negatywnie niż pozytywnie. I w tym wypadku częściej występują opinie, że ulega ono pogorszeniu niż poprawie⁵⁴. W tym wypadku niezbędna jest pewna refleksja metodologiczna. Otóż o ile w przypadku polityki gospodarczej i prawa podatkowego można założyć, że wszyscy przedsiębiorcy jakoś z nimi mieli do czynienia, to inaczej jest w przypadku sądownictwa gospodarczego. Należałoby pytać o opinie odrębnie tych, którzy mieli z nim bezpośrednio do czynienia, oraz tych, którzy takiego kontaktu rzeczowego nie mieli. Ci ostatni bowiem mogą powtarzać stereotypy, które w Polsce zawsze są w przewadze negatywne, gdy mowa o funkcjonowaniu instytucji państwa i prawa.

Ocena perspektyw rozwojowych MŚP: Tzw. wskaźnik perspektyw rozwoju przedsiębiorczości wypadł znacznie niżej niż w poprzednim półroczu. Jak piszą Autorzy, „po raz pierwszy od początku 2006 roku wśród tych przedsiębiorców (tj. małe i średnie firmy) więcej było opinii, że małe firmy nie będą się rozwijać niż opinii odwrotnych”. Pogorszenie koniunktury sygnalizują także duże firmy. Częściej także sygnalizuje się pogorszenie warunków, w jakich działają przedsiębiorstwa⁵⁵.

Wynik finansowy przedsiębiorstw: Udział mikroprzedsiębiorstw, których przychody spadły, w porównaniu do tych, w których wzrosły był większy i to zjawisko pogłębiło się w stosunku do 2006 r. Spadła w porównaniu do 2006 r. liczba firm średnich, które odnotowały wzrost dochodów. Wyjątkiem są małe firmy, wśród których udział odnotowujących wzrost zysków był większy niż w 2006 r. Firmy oczekują najczęściej pogorszenia lub stagnacji, jeśli chodzi o wyniki finansowe⁵⁶.

Zysk przedsiębiorstw: W pierwszej połowie 2008 roku 60% przedsiębiorstw odnotowało zysk, natomiast 70% oczekiwało osiągnięcia zysku w drugiej połowie 2008 r. Autorzy opracowania nazywają te dane „optymistycznymi”, co może zaskakiwać, jeśli się weźmie pod uwagę, że przedsiębiorstwa istnieją po to, by generować zyski dla swych właścicieli⁵⁷.

Eksport i działalność firm za granicą w opinii przedsiębiorców: Według badań Ministerstwa Gospodarki, w 2008 r. działalność eksportową prowadziło tylko 9% badanych firm, w tym 4% mikroprzedsiębiorstw, 15% małych firm i 44% firm średnich. W dodatku, na ogół z eksportu pozyskiwały one nie więcej niż 20% swoich przychodów. Głównymi rynkami importującymi z Polski są Niemcy, oraz Ukraina, Litwa i Rosja. Uderza brak w tym wyliczeniu nawet Czech, Słowacji i Węgier. Wyraźnie spadła, w porównaniu z poprzednim półroczem, liczba przedsiębiorstw spodziewających się wzrostu eksportu.⁵⁸

Ceny w opinii przedsiębiorców: W połowie przedsiębiorstw starano się osiągnąć zysk przez podnoszenie cen, a 25% planuje je podnieść. Wzrost cen mieścił się najczęściej w przedziale 5% –

⁵³ Ministerstwo Gospodarki, „Trendy rozwojowe sektora MŚP w ocenie przedsiębiorców w pierwszej połowie 2008 r.”, Departament Analiz i Prognoz, Warszawa 2008 r., s. 7.

⁵⁴ Tamże, s. 7.

⁵⁵ Tamże, s. 8.

⁵⁶ Tamże, s. 9.

⁵⁷ Tamże, s. 10.

⁵⁸ Tamże, s. 11.

10%. Strategia firm więc polega na dążeniu do wykorzystania wzrostu ilości pieniądza na rynku w związku ze wzrostem wynagrodzeń i ma wyraźnie proinflacyjny charakter⁵⁹.

Skutki przyjęcia przez Polskę EURO w opiniach przedsiębiorców: Nie wchodząc w szczegóły uderza fakt, że większość przedsiębiorców ma ambiwalentny stosunek do przyjęcia EURO, bądź nie widzi zasadniczego związku ze swym biznesem tej perspektywy. Trzeba jednak powiedzieć, że opinie te zbierano w okresie, kiedy jeszcze złoty systematycznie zyskiwał na wartości, a większość firm nie prowadziła działalności eksportowej. Dopiero po tych badaniach nastąpił okres wahań kursowych, gwałtowny spadek wartości złotego, a aktualnie zapowiada się znowu zmiana trendu. Badania te były prowadzone także przed okresem, kiedy z powodu znacznych wahań kursu złotego i spadku jego wartości pora liczba firm poniosła bardzo znaczne straty na opcjach, co niektórym groziło nawet bankructwem⁶⁰.

Wynagrodzenia: Według deklaracji przedsiębiorców, 60% zwiększyło wynagrodzenia. Najczęściej były to firmy produkcyjne, handlowe i hotelarskie.⁶¹

Zatrudnienie: Udział mikrofirm, małych i średnich przedsiębiorstw wśród tych, w których zatrudnienie rosło w porównaniu z poprzednim okresem spadł. Trzy czwarte firm nie zmieniło zatrudnienia. Mamy więc raczej do czynienia ze stagnacją niż wyraźnym pogorszeniem sytuacji, może to być jednak „przystanek” przed fazą pogorszenia, zwłaszcza że należy pamiętać o tym, że badania robiono w lipcu, a więc przed okresem jesiennym, kiedy pojawiły się wyraźne objawy recesji⁶². Przedsiębiorcy, którzy podejmowali działania na rzecz zatrudnienia nowych pracowników w pierwszej połowie 2008 wskazują na nieefektywność tych prób z powodu wysokich oczekiwań płacowych kandydatów oraz nieodpowiednich kwalifikacji. Aż 23% przedsiębiorstw wykazuje wakaty⁶³ – najczęściej w budownictwie i produkcji. Jednakże dotyczy to pierwszego półrocza, jeszcze przed wyraźnymi objawami nadchodzącego kryzysu. Liczba firm zamierzających zwiększyć w przyszłości zatrudnienie spada w porównaniu z poprzednim okresem.

Inwestycje i ich finansowanie, kredyt bankowy: W pierwszej połowie 2008 ponad 70% firm poniosło wydatki inwestycyjne, było to nieco więcej niż w poprzednich okresach. Trzeba jednak bardzo ostrożnie podchodzić do tych danych i ich związków z procesami rozwoju firm. W tej liczbie bowiem mieści się i to, że prawie co druga firma zakupiła nowy samochód bądź remontowała stary. Jednocześnie spadł wskaźnik planujących inwestycje w przyszłości⁶⁴. Nasuwa się więc przypuszczenie, że ten „bieg po nowe samochody” został po prostu wywołany przez bardzo ostrą reklamę i promocję producentów samochodów oraz wydawanie „gorącego pieniądza” w związku z narastającymi obawami o przyszłość gospodarki.

W pierwszej połowie 2008 z kredytu korzystał co trzeci badany przedsiębiorca, ale o kredyt na przyszłość wystąpiło tylko 20%⁶⁵. Im mniejsze przedsiębiorstwo, tym niższe prawdopodobieństwo, że korzystało z kredytu – różnice są bardzo duże. Po prostu ważne jest to, że trzy czwarte mikroprzedsiębiorstw i połowa małych firm pozbawionych jest lewara kredytowego ich rozwoju. I dzieje się tak mimo to, że banki w badanym okresie względnie częściej akceptowały składane wnioski. Opisane zjawiska są pochodną tego, że w sytuacji ekonomicznej niepewności firmy wycofują się z planowania inwestycji.

---

⁵⁹ Tamże, s. 12.

⁶⁰ Tamże, s. 13.

⁶¹ Tamże, s. 13.

⁶² Tamże, s. 14.

⁶³ Tamże, s. 15.

⁶⁴ Tamże, s. 17.

⁶⁵ Tamże, s. 17.

Innowacyjność polskich przedsiębiorstw: Tylko 20% przedsiębiorców zadeklarowało, że wprowadzili jakieś innowacje w swoich firmach w pierwszej połowie 2008 r., a na drugą połowę planowało wprowadzenie innowacji 17%. Najbardziej innowacyjne prawdopodobnie są firmy produkcyjne (40% wprowadziło jakieś innowacje) i świadczące usługi pozostałe⁶⁶. Najczęstsze są innowacje produktowe. Najczęstsze bariery, według przedsiębiorców, to brak środków finansowych, następnie zbyt duże ryzyko oraz brak zainteresowania ze strony klientów. Ślady jakiegokolwiek współpracy z innymi podmiotami związanej z wprowadzaniem innowacji są bardzo niske. Zwraca tu uwagę nieobecność, praktycznie biorąc, ośrodków badań naukowych i badań rozwojowych. W 2008 r. niemal wszystkie firmy małe, średnie i duże wykorzystywały internet, lecz tylko co czwarte mikroprzedsiębiorstwo. Ponad połowa firm małych i średnich posiada stronę internetową i prawie wszystkie duże firmy.⁶⁷ Tylko trzy czwarte firm na wsi i w małych miastach korzysta z Internetu.

Dostęp do informacji i współpraca z organizacjami rządowymi: Tylko około 10% firm korzystało ze wsparcia ze strony Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości i tą drogą z subwencji Unii Europejskiej. To bardzo ważna informacja, jeśli się zważy, że ekonomiści spodziewają się, że subwencje unijne będą ważnym czynnikiem rozwoju przedsiębiorczości. Tymczasem środki przeznaczone dla polskich przedsiębiorstw nie są w pełni wykorzystywane, mimo że 35% ankietowanych przez Ministerstwo Gospodarki zadeklarowało zainteresowanie wykorzystaniem środków z funduszy strukturalnych⁶⁸.

Po powyższych uwagach możemy sformułować sześć głównych obszarów badawczych badania opinii przedsiębiorców:

1. *Opinie przedsiębiorców o barierach zakładania przedsiębiorstw i czynnikach zniechęcających do przedsiębiorczości.*
2. *Opinie przedsiębiorców o aktualnym stanie i kondycji ich przedsiębiorstw.*
3. *Opinie przedsiębiorców o pozycji i potencjale rozwojowym ich przedsiębiorstw.*
4. *Opinie przedsiębiorców o warunkach ustrojowo-prawnych i instytucjonalnych prowadzenia działalności gospodarczej.*
5. *Opinie przedsiębiorców o samorządach jako instytucjach wspierających bądź hamujących rozwój przedsiębiorczości.*
6. *Opinie przedsiębiorców o warunkach pozyskiwania wsparcia ze środków publicznych, w szczególności z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.*

4.2 Stan mikroprzedsiębiorstw, małych, średnich i dużych przedsiębiorstw w Małopolsce na tle gospodarki Polski

Podstawowym faktem z dziedziny wiedzy o przedsiębiorstwach regionu Małopolski jest to, że proces wzrostu liczby tych przedsiębiorstw w latach 1999 – 2007 uległ spowolnieniu. W analizie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego pt. „Przedsiębiorczość w Województwie Małopolskim w latach 1999 – 2007” z 2008 r. czytamy: „Na przestrzeni lat 1995 – 2007 liczba podmiotów w województwie małopolskim ulega stopniowemu, lecz znacznie wolniejszemu wzrostowi w ko-

⁶⁶ Tamże, s. 18.

⁶⁷ Tamże, s. 19.

⁶⁸ Tamże, s. 19.

lejnych latach. Tendencje te są następstwem spadku przeciętnej rocznej liczby nowozarejestrowanych podmiotów (o 1,0% rocznie) przy równoczesnym wzroście przeciętnej rocznej liczby podmiotów wyrejestrowanych (o 4,2% rocznie). W 2007 r. liczba podmiotów województwa małopolskiego wyniosła 293,8 tys.”⁶⁹

Niewątpliwie więc ważne jest ustalenie przyczyn spowolnienia wzrostu liczby przedsiębiorstw.

Jak wspomina Autor analizy, opracowanie przygotowano na podstawie urzędowego rejestru podmiotów gospodarki narodowej. Stwierdza się w raporcie: „Rejestr REGON jest aktualizowany przez podmioty, które mają obowiązek dokonywania wpisów do rejestru w ciągu 14 dni od daty zaistnienia podstawy prawnej uzasadniającej wpis. Jakość rejestru (kompletność, aktualność) uzależniona jest od terminowego zgłaszania zmian przez podmioty”⁷⁰. Nie wchodząc w szczegółowe rozważania powiedzmy po prostu, że owe zmiany są wprawdzie wymuszane przez przepisy, ale podejrzewamy, że nie do końca skutecznie⁷¹. Jeśli jednocześnie weźmiemy pod uwagę, że do niedawna wyrejestrowanie firmy było skomplikowanym procesem biurokratycznym i nawet ci przedsiębiorcy, którzy nie zamierzali powrócić do działalności, po prostu zgłaszali brak przychodów i nadal figurowali w rejestrze, dane z REGONU dają ograniczoną i niekompletną wiedzę o przedsiębiorstwach (co nie znaczy, że jest ona bezwartościowa, jeśli się pamięta, jaki krąg rzeczywistości gospodarczej ogarnia). Stąd okresowe badanie empiryczne wszystkich istniejących firm na próbach reprezentatywnych i szacowanie zmian jest tak ważnym zadaniem – badań empirycznych nie zastąpią analizy danych z rejestrów, choć i te ostatnie są ważnym sposobem zdobywania wiedzy na temat przedsiębiorczości.

Dalej Autor tego raportu stwierdza: „Od 2002 r. najszybciej rosła liczba podmiotów z liczbą pracujących 10-49 osiągając w 2007 r. udział 4,5% w całym rejestrze REGON, w dalszej kolejności nastąpił wzrost mikroprzedsiębiorstw z liczbą pracujących do 9 osób osiągając udział 94,6% wszystkich podmiotów, natomiast zmalała liczba podmiotów z liczbą pracujących powyżej 50 osób i w całej zbiorowości stanowiły one niecały 1%”⁷². Otóż ta wielka populacja mikroprzedsiębiorstw to sedno problematyki badawczej, którą staramy się tutaj zarysować i ustrukturuwać. Model, w sensie weberowskim, który powinien nam służyć do budowania hipotez badawczych dotyczących rozwoju przedsiębiorczości powinien zakładać, że naturalny proces rozwoju wiedzie od samozatrudnienia do mikroprzedsiębiorstwa i poprzez stopniowy wzrost liczby zatrudnionych (na etatach i na zleceniach) do małej firmy dającej pracę 10-49 pracownikom, a następnie do firmy średniej i dużej. Oczywiście, jest to model empiryczny o pewnych elementach idealizacji, model, podkreślimy jeszcze raz, mający takie funkcje, jakie proponował Max Weber. Porównując rzeczywistość zbadaną przy pomocy badań empirycznych powinniśmy znajdować odchylenia od tego modelu i poprzez to lepiej poznać mechanizmy rozwoju firm. Wiemy bowiem, oczywiście, że część firm omija fazę samozatrudnienia czy też funkcjonowania w postaci „działalności gospodarczej”, niektóre przedsiębiorstwa powstają od razu jako spółki z ograniczoną działalnością i z kilku podmiotami właścicielskimi, niewielka liczba firm od razu powstaje jako firmy średnie lub wręcz duże. To wszystko jednak nie przekreśla zasadności przyjęcia, dla celów heurystycznych, wspomnianego wyżej modelu.

⁶⁹ Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, „Przedsiębiorczość w Województwie Małopolskim w latach 1999 – 2007”, Kraków 2008, raport w maszynopisie, s. 1.

⁷⁰ Tamże, s.1.

⁷¹ Z praktyki badawczej CEM Instytutu Badań Rynku i Opinii Publicznej wiadomo nam, że w próbach losowanych z pomocą REGON znajdowaliśmy wiele firm już nie działających, ale nadal figurujących w rejestrze.

⁷² Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, „Przedsiębiorczość w Województwie Małopolskim w latach 1999 – 2007”, Kraków 2008, raport w maszynopisie, s.2.

Jeśli tak spojrzymy na zagadnienia metodologii badania przedsiębiorstw, to narzuca się pogląd, że musimy w badaniach zastosować o wiele bardziej analityczne podejście do kategorii firm od 0 do 9 zatrudnionych. Po pierwsze, wszelkie analizy tej dominującej populacji powinny być oparte o wielostopniowe klasyfikacje liczby zatrudnionych, po drugie analizy te powinny brać pod uwagę charakter umów o pracę (a także zatrudnianie bez umów).

1. Charakterystyka małych i średnich przedsiębiorstw Małopolski pod względem zasadniczych parametrów ekonomicznych;

Lista owych parametrów musi być ściśle określona w założeniach wieloletniego planu badań Obserwatorium, chodzi bowiem o to, by możliwe było prowadzenie analiz porównawczych wyników badan powtarzanych, a także wyników tych badań z badaniami *ad hoc*. Stąd też, biorąc pod uwagę doświadczenia z dotąd prowadzonych badań⁷³ i wymagania teorii ekonomicznej proponujemy następujące parametry:

- typ własności w sensie prawno-ekonomicznym (działalność gospodarcza – spółka; firma z kapitałem prywatnym polskim – z kapitałem zagranicznym – z kapitałem mieszanym; itd.);
- charakter działalności (rolnictwo, produkcja przemysłowa, budownictwo, transport, usługi dla ludności, usługi dla instytucji i przemysłu, handel)
- wartość posiadanego kapitału według publikowanych lub dostępnych w sądowym rejestrze sprawozdań;
- przychody roczne ze sprzedaży;
- otrzymane subwencje ze środków publicznych krajowych i zagranicznych (UE);
- nakłady na inwestycje w latach 2005-2012 ogółem;
- zysk brutto;
- zysk netto;
- korzystanie z kredytów inwestycyjnych oraz linii kredytowych dla podtrzymania płynności;
- liczba zatrudnionych według charakteru umów.

Lista powyższa powinna być zweryfikowana w wyniku dalszych analiz i ewentualnie uzupełniona, jednakże pożądane jest uwzględnienie wszystkich zamieszczonych powyżej kategorii. Nie definiujemy stopnia dokładności, z jakim mają być zbierane dane. Na przykład może się okazać, że przedsiębiorcy będą informować o nakładach inwestycyjnych tylko w przybliżony sposób, posiadanie jednak nawet takich danych może być istotne z punktu widzenia celów badań. Zbieranie tych danych wydaje się niezbędne dla oszacowania stanu i pozycji firmy. Należy też zwrócić szczególną uwagę na badanie charakteru działalności (branży działalności), aby możliwe było szacowanie liczby przedsiębiorstw działających poszczególnych sektorach. W związku z tym lista kategorii opisowych wykorzystanych w badaniu wymaga starannego opracowania, opartego także na podstawie potrzeb informacyjnych podmiotów, które będą korzystały z danych Obserwatorium.

⁷³ Bierzymy pod uwagę raporty z badań przytoczonych w bibliografii, na początku opracowania.

2. Zróżnicowanie przedsiębiorstw wg kryteriów wieku, wielkości, kryteriów podziałów administracyjno-terytorialnych, urbanistycznych oraz segmentów gospodarki;

Wiek przedsiębiorstwa: Wskaźnikiem powinien być rok zarejestrowania danej firmy. Rejestracja może być dokonana pod nazwą i typem własności prawnej inną niż aktualne właściwości, chodzi jednak o ujęcie uwzględniające faktyczną ciągłość działalności firmy. W bazie danych powinny być kodowane lata założenia (rejestracji firmy), w analizach natomiast można stosować różne, w zależności od potrzeb i celów tych analiz, klasyfikacje wieku firm. Jedną z klasyfikacji, umożliwiającą analizę statystyczną wpływu wieku firmy na jej przetrwanie i rozwój (dynamikę rozwoju) może wyglądać następująco:

- rejestracja do roku 1988 włącznie;
- rejestracja w latach 1989 – 1991;
- rejestracja w latach 1992 – 1994;
- rejestracja w latach 1995 – 1997;
- rejestracja w latach 1998 – 2000;
- rejestracja w latach 2001 – 2003;
- rejestracja w latach 2004 – 2006;
- rejestracja w latach 2007 – 2009;
- rejestracja w latach 2010 – 2012.

Także ta klasyfikacja może być jeszcze zmodyfikowana, jednakże nie powinno się zgubić trzech jej ważnych cech, wartościowych z punktu widzenia przyszłych analiz. Klasyfikacja tego rodzaju jest wystarczająco szczegółowa, by tworzyć inne, ogólniejsze podziały. Jest ona także zbudowana w taki sposób, by wyodrębniać okresy prosperity lub osłabienia gospodarczego. I wreszcie, kategorii jest wystarczająco wiele, by można było zastosować mierniki korelacji dla zmiennych ciągłych.

Wielkość przedsiębiorstwa: Analiza badań wcześniej wykonanych sugeruje, by stosować klasyfikację firm według *liczby zatrudnionych* i ten wskaźnik traktować jako podstawowy dla określenia wielkości, gdy zakładamy porównania z wynikami we wcześniej wykonanych badaniach. To rozwiązanie ma jednak pewne zalety i wady. Zaletą jest to, że jest to wskaźnik stosowany w analizach i statystykach GUS i w wielu badaniach w przeszłości. Wadą natomiast jest to, że wartość produkcji lub usług *per capita* różni się często kilkakrotnie od segmentu do segmentu. Dziesięciu pracowników małej firmy w segmencie usług finansowych może wytworzyć wartość sprzedaną równą lub większą od wartości sprzedanej przez średniej wielkości firmę z segmentu powiedzmy usług fizycznych dla ludności lub z segmentu niektórych robót budowlanych. W konsekwencji proponujemy stosowanie w analizach trzech klasyfikacji dotyczących wielkości firmy, pierwszej opartej o liczbę zatrudnionych w oparciu o różne rodzaje umów, drugą o liczbę faktycznie pracujących w firmach (zatrudnieni plus np. właściciele, członkowie rodzin właścicieli, nie mający umów o pracę, trzeciej o wartość sprzedanej produkcji lub usług.

Klasyfikacja według liczby pracujących: Terminologia stosowana w badaniach nie jest jednolita ani też w pełni zadawalająca z metodologicznego punktu widzenia. W badaniach PARP⁷⁴ pisze się następująco: „Wielkość przedsiębiorstwa ocenia się zgodnie z liczbą osób zatrudnionych w danej

---

⁷⁴ „Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006-2007”, PARP 2008, s. 17.

jednostce na podstawie stosunku pracy (umowa o pracę, powołanie, mianowanie lub wybór). Liczba zatrudnionych w przedsiębiorstwie nie obejmuje właścicieli (członków rodzin pracujących w przedsiębiorstwie). Uwzględniając, obok zatrudnionych, także właścicieli i współwłaścicieli, mówimy o liczbie pracujących w przedsiębiorstwie”. To oderwanie pojęcia „zatrudnienia” od pojęcia „pracowania” nie ma sensu metodologicznego, utrudnia tylko analizę i spowodowane jest przejściowymi rozwiązaniami prawno-biurokratycznymi, które prawdopodobnie w niedalekim terminie zostaną usunięte. Trzeba się jednak – ze względu na dobro przyszłych analiz porównawczych – liczyć się ze stanem konwencji terminologicznych. Przyjmujemy więc, że wielkość przedsiębiorstwa będziemy określać na podstawie **liczby pracujących**. Przez pracujących należy rozumieć wszystkie ich kategorie, wszystkie kategorie umów oraz także osoby przyjmujące wynagrodzenia bez umów o pracę.

Jedną z konsekwencji zastosowania przyjętych w badaniach konwencji jest posługiwanie się bardzo szerokim pojęciem „małego przedsiębiorstwa”. W cytowanym powyżej raporcie czytamy: „Małymi przedsiębiorstwami nazywać tu będziemy przedsiębiorstwa zatrudniające do 49 osób (w tym zatrudniające 0-9 osób to tzw. mikroprzedsiębiorstwa, a średnimi od 50 do 249 osób”. Jednocześnie autorzy cytowanego opracowania zauważają, że „około 95,2% wszystkich zarejestrowanych podmiotów stanowiły jednostki zatrudniające 0-9 osób”⁷⁵. Nie towarzyszy tej obserwacji jakakolwiek refleksja nad tym, że jeśli jedna z klas przyjętej klasyfikacji „połyka” 95% całego zbioru, to wartość poznawcza takiej klasyfikacji może budzić wątpliwości.

W konsekwencji proponujemy następującą klasyfikację, zachowującą możliwości analiz porównawczych, ale zarazem wprowadzającą bardziej analityczny punkt widzenia, jeśli chodzi o małe przedsiębiorstwa:

- **Mikroprzedsiębiorstwa i samozatrudnieni:** 1-2 pracujących, w tym właściciel lub współwłaściciel firmy;
- **Mikroprzedsiębiorstwa:** 3-9 pracujących, w tym właściciel lub współwłaściciel firmy;
- **Małe przedsiębiorstwa:** 10-49 pracujących, w tym właściciel lub współwłaściciel firmy;
- **Średnie przedsiębiorstwa:** 50-249 pracujących, w tym właściciel lub współwłaściciel firmy;
- **Duże przedsiębiorstwa:** 250 i więcej pracujących, w tym właściciel lub współwłaściciel firmy.

Wielkość przedsiębiorstwa według wartości produkcji sprzedanej: dotychczasowe badania nie przynoszą dostatecznie szczegółowej wiedzy o stratyfikacji przedsiębiorstw według przychodów, by można było na tej podstawie zaproponować poprawną metodologicznie klasyfikację przedsiębiorstw. Musimy więc poprzestać na zrealizowaniu postulatu, by klas według wielkości przedsiębiorstw było nie mniej niż 10. Ponieważ proponujemy zastosować w monitorze, w badaniu powtarzanym, panelowym, próbę nieproporcjonalną warstwową, dobranie do każdej warstwy sporej liczby przedsiębiorstw, np. 200 lub trzystu, pozwalałoby uzyskiwać wyniki obserwacji o wyższej istotności statystycznej niż w przypadku prób proporcjonalnych i nie warstwowanych. Po pierwszych badaniach, mając już orientację o udziale poszczególnych kategorii w populacji generalnej powstanie możliwość ewentualnego zmodyfikowania i poprawienia klasyfikacji. A oto wstępna propozycja:

- Przychody roczne do 50 000 PLN,
- Przychody roczne od 51 000 do 100 000 PLN,
- Przychody roczne od 101 000 do 250 000 PLN,
- Przychody roczne od 251 000 do 500 000 PLN,

---

⁷⁵ Op.cit. s.20

- Przychody roczne od 501 000 do 1 000 000 PLN,
- Przychody roczne od 1 001 000 do 2 000 000 PLN,
- Przychody roczne od 2 001 000 do 5 000 000 PLN,
- Przychody roczne od 5 001 000 do 10 000 000 PLN,
- Przychody roczne od 10 001 000 do 20 000 000 PLN,
- Przychody roczne od 20 001 000 do 50 000 000 PLN,
- Przychody roczne od 50 001 000 do 100 000 000 PLN,
- Przychody roczne powyżej 100 000 000 PLN,
- Brak danych, odmowa odpowiedzi.

Agregowanie przedsiębiorstw według podziałów administracyjno-terytorialnych: W próbie do badań powtarzanych za jednostkę terytorialną badań należy przyjąć podregion (NUTS-3). Nie wyklucza to równoległego wyróżniania gmin i powiatów i operowania nimi jako składowymi podregionów.

Klasyfikowanie przedsiębiorstw według charakteru środowiska urbanistycznego: Koniecznym w badaniach będzie zwrócenie uwagi na charakter miejscowości, w których funkcjonują przedsiębiorstwa. W analizowanych przez nas badaniach niewiele się pisze o zależności pomiędzy wielkością i charakterem miejscowości, w których funkcjonują firmy, a ich działaniem i rozwojem. A przecież większość małych firm działa na rynkach lokalnych, więc też charakter tych rynków lokalnych musi wpływać na ich potencjał rozwojowy. Proponujemy stosować klasyfikacje miast według liczby ludności i charakteru miejscowości (podział wieś – miasto). Co do miast proponujemy stosować klasyfikację przyjętą przez GUS. Kategoria „przedsiębiorstwa zlokalizowane na wsi” musi też być bardziej analitycznie potraktowana niż się to zwykle dzieje, należy odróżnić wsie zurbanizowane stanowiące zaplecze mieszkaniowe miast („strefa podmiejska”) od wsi odleglejszych od miast i przedsiębiorstw faktycznie pracujących dla rynku wiejskiego.

Agregowanie przedsiębiorstw według branż: Proponujemy dzielić przedsiębiorstwa na następujące grupy: produkcja rolna, produkcja przemysłowa, budownictwo, usługi dla przemysłu, usługi dla instytucji, usługi dla ludności, handel, transport. Niemniej jednak należy opracować bardziej szczegółową klasyfikację (w oparciu o PKD), która będzie mogła być wykorzystana do szacowania liczby przedsiębiorstw w podziale branżowym.

3. Charakterystyka rynków przedsiębiorstw (zakres terytorialny);

W tym wypadku proponujemy stosowanie klasyfikacji na firmy:

- działające na rynku lokalnym (miejscowość) z ewentualnym rozwinięciem wg wielkości miejscowości,
- działające w obrębie jednego województwa,
- działające w obrębie kilku województw,
- działające w obrębie kraju,
- działające na rynku (rynkach) zagranicznym,
- działające na rynkach wiejskich,
- działające na rynkach miejskich.

4. Charakterystyka rynków przedsiębiorstw według zakresów segmentacyjnych (rynek konsumentów, rynek przedsiębiorstw i rynek instytucji publicznych);

5. Charakterystyka ich potencjału rozwojowego;

Potencjał rozwojowy przedsiębiorstw proponujemy analizować biorąc pod uwagę:

- wielkość i strukturę inwestycji w latach 2005-2008;
- wielkość i strukturę inwestycji przewidywanych na lata 2009-2012;
- źródła środków na inwestowanie w przeszłości (ewentualnie proporcje);
- planowane źródła środków na inwestowanie w latach 2009-2012;
- strategie inwestowania (realizacja takich celów jak odtwarzanie technologii, rozwój technologiczny, zakup lub remont nieruchomości, modernizacja produktu, zmiany organizacyjne powiązane ze zmianami wyposażenia (komputeryzacja i oprogramowanie, zakup wartości niematerialnych prawnych, szkolenie kadr menadżerskich i pracowniczych, badania rozwojowe, marketing i reklama);
- udział w rynku zamówień publicznych;
- postrzegane bariery rozwoju.

6. Poziom wykorzystania informatyki (komputeryzacja, oprogramowanie i jego funkcje) w przedsiębiorstwach;

- liczba użytkowanych komputerów,
- funkcje użytkowanego oprogramowania,
- planowane rozwijanie zastosowania komputerów i oprogramowania.

7. Kooperacja przedsiębiorstw ze zleceniobiorcami, dostawcami, pośrednikami;

- liczba kooperantów,
- rodzaje i przyczyny utrudnień w kooperacji.

8. Współpraca z bankami i innymi instytucjami finansowymi;

- ocena współpracy z bankami (stan i przewidywania),
- czy występują trudności w uzyskaniu linii kredytowych na bieżące podtrzymanie płynności,
- czy występują trudności i jakiego rodzaju w pozyskiwaniu kredytów inwestycyjnych.

9. Charakterystyka barier rozwojowych;

- czy i jakie cele rozwojowe stawiają sobie przedsiębiorstwa,
- jakie bariery rozwojowe napotykają.

10. Dążenia przedsiębiorców do rozwoju firm;

- Podział przedsiębiorstw na grupę zwijających się i w stanie likwidacji, na starające się utrzymać status quo, oraz na rozwijające się.
- Istnienie lub nie planów rozwoju.
- Wykorzystanie zewnętrznego wsparcia eksperckiego w tworzeniu planów rozwoju.

- Źródła wiedzy przedsiębiorców o możliwościach i strategiach rozwoju.

11. Percepcja zewnętrznych warunków działania firm;

- Percepcja konkurencji.
- Percepcja instytucji wspierających przedsiębiorstwo.
- Oczekiwania w stosunku do państwa i wobec samorządów jeśli chodzi o wspomaganie działania firmy.

4.3 Dynamika przedsiębiorstw (wyrejestrowywanych i noworejestrowanych) wg różnych kryteriów

Zgodnie z wcześniejszymi założeniami (dotyczącymi modelu rozwoju firm) zagadnienia dynamiki przedsiębiorstw rozumiane są jako proces rozpoczynający się od założenia firmy poprzez stadia rozwoju aż po status firmy dużej. Stąd potrzeba analizowania, jako odrębnego zagadnienia, podmiotów noworejestrowanych, utrzymujących się i likwidowanych.

Liczba firm wyrejestrowanych w stosunku do założonych jest znaczna. Autor cytowanego wcześniej raportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, „Przedsiębiorczość w województwie małopolskim w latach 1999 – 2007”, Kraków 2008, stwierdza: „Spośród 16,7 tys. nowych podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON w 2002 r. (a więc na początku okresu koniunktury 2002 – 2007), w 2007 r. na rynku nadal funkcjonowało prawie 10,8 tys. jednostek, co stanowiło 64,6% zbiorowości wyjściowej”⁷⁶. Nie jest to nadzwyczajne zjawisko, liczba likwidowanych mieści się prawdopodobnie w górnej granicy przedziału, którego należało oczekiwać (15%-30%). Jednakże jest to wysoki wskaźnik likwidacji i jednym z zagadnień wartych podjęcia będzie wyjaśnienie czynników determinujących upadek tak wielu firm zakładanych. Upadek takiej liczby firm jest stratą znacznych zasobów nie tylko w postaci zainwestowanych środków finansowych, lecz także kapitału społecznego.

Istotnym zagadnieniem jest także badanie zależności pomiędzy rodzajem działalności gospodarczej a zdolnościami przetrwania. Wspomniany Autor powiada: „Występuje także znaczna zależność pomiędzy rodzajem prowadzonej działalności a wiekiem firmy (współczynnik Yule’a wynosi 0,82). Udział podmiotów prowadzących działalność handlową, przemysłową, transportową wzrasta w kolejnych grupach wiekowych. Natomiast udział podmiotów prowadzących działalność w zakresie obsługi nieruchomości i firm, budownictwa, hoteli i restauracji wykazuje tendencję spadkową w grupach wiekowych”⁷⁷. Jest to ważne ustalenie, powstaje więc pytanie, dlaczego wymienione na końcu firmy mają większą skłonność do zamykania działalności i w jakim stopniu regionalna polityka gospodarcza mogłaby neutralizować słabość tych firm. Warto się tym zająć choćby z tego względu, że rozwój budownictwa oraz infrastruktury dla ruchu turystycznego (hotele i restauracje) leży w żywotnym interesie regionu.

Jednym ze zjawisk mocno niepokojących jest wspomniane przez Autora raportu Urzędu Marszałkowskiego: „W 2007 r. w województwie małopolskim w stosunku do 2001 r. większość wskaźników przedsiębiorczości utrzymuje się na takim samym poziomie (jak w Polsce jako całości). Niekorzystnie zmienił się wskaźnik liczby podmiotów wyrejestrowanych, który zwiększył się z 32 podmiotów na 10 tys. w 2001 r. na 59 podmiotów na 10 tys. ludności w 2007 r.”⁷⁸. Ten skok ilościowy, do-

⁷⁶ Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, „Przedsiębiorczość w województwie małopolskim w latach 1999 – 2007”, Kraków 2008, raport w maszynopiśmie, s. 3.

⁷⁷ Tamże, s.3.

⁷⁸ Tamże, s. 4.

dajmy, dokonał się w okresie dobrej koniunktury w gospodarce, powinniśmy więc zidentyfikować przyczyny i odpowiednio do ich charakteru wskazać na leżące w instrumentach polityki gospodarczej możliwości zmniejszenia liczby rezygnujących z działalności gospodarczej. Dalej Autor zauważa jeszcze: „W 2007 r. w województwie małopolskim odnotowano 24,1 tys. podmiotów nowozarejestrowanych i 19,5 tys. podmiotów wyrejestrowanych. Od 1999 r. utrzymuje się przewaga liczby podmiotów nowozarejestrowanych w stosunku do liczby podmiotów wyrejestrowanych, chociaż przewaga ta ulega zmniejszeniu z roku na rok, co ma wpływ na zmniejszenie tempa wzrostu podmiotów w kolejnych latach”⁷⁹. I dalej o tempie wzrostu bardzo ważna uwaga: „W latach 1999 do 2007 przeciętny roczny spadek podmiotów nowozarejestrowanych wynosił 1,0% przy równoczesnym przeciętnym rocznym wzroście podmiotów wyrejestrowanych, który wynosił 4,2%”⁸⁰.

Opracowanie Urzędu Marszałkowskiego, cytowane już wcześniej, wskazuje na znaczną koncentrację przedsiębiorstw w części powiatów, i o wiele rzadsze ich występowanie w innych. Nie wchodząc w szczegóły, powiedzmy po prostu, że przyszłe prace badawcze powinny podjąć poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy można i w jaki sposób, w jakich segmentach gospodarczych pobudzić rozwój przedsiębiorczości na tych obszarach, gdzie jest on najniższy. Jest to tym ważniejsze, że nawet w niektórych powiatach miejskich (jak np. Tarnów) utrzymuje się od 1995 r. tendencja spadkowa, jeśli idzie o udział podmiotów gospodarczych w ogólnej liczbie podmiotów w regionie⁸¹. Jednym z zagadnień mieszczących się w tym zakresie badawczym jest rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich.

Zagadnienia dynamiki rozwoju przedsiębiorczości trzeba rozpatrywać w wielu kontekstach. Jednym z nich, bardzo istotnym jest narastanie kryzysu w gospodarce. Dotychczasowe badania nie wnoszą właściwie nic w tej sprawie. Kilka uwag dajemy w jednym z poniższych punktów w oparciu o wiedzę czerpaną z bieżących obserwacji rzeczywistości gospodarczej.

Proponujemy więc wydzielenie następujących zagadnień badawczych:

1. Typy przedsiębiorców – założycieli i typy przedsiębiorców – likwidatorów;

Chodzi tu o ustalenie, które typy przedsiębiorców charakteryzują się silnymi zdolnościami do przetrwania i rozwoju, jak można to określać – którzy są bardziej, a którzy mniej **prospektywni**. Pod uwagę chcemy wziąć ich wiek i płeć, wykształcenie, doświadczenie zawodowe, środowisko urbanistyczne, z którego się wywodzą, sieć kontaktów i stosunków społecznych w których funkcjonują i które stanowią ich kapitał społeczny. Pożądane jest także sprawdzenie, jaka jest ich alokacja w ramach podziałów gospodarki na branże. Uzyskamy wówczas możliwość określenia, w jakich branżach nagromadził się największy i najbardziej wartościowy kapitał ludzki, jeśli chodzi o przedsiębiorców. Warto to wiedzieć po to, by kierować wsparcie różnych rodzajów do określonych grup i miejsc w przestrzeni gospodarczej.

2. Uwarunkowania założenia działalności gospodarczej lub firmy oraz uwarunkowania likwidacji działalności;

Ten rodzaj dociekań wydaje się szczególnie ważny ze względu na okres, w którym przychodzi startować Obserwatorium. Diagnoza czynników prowadzących do powstawania nowych przedsiębiorstw oraz czynników likwidacji działania firm może pomóc w formułowaniu polityki wspierania firm zarówno w okresie startowania, jak trwania i rozwoju.

⁷⁹ Tamże, s. 14.

⁸⁰ Tamże, s. 15.

⁸¹ Tamże, s. 8.

3. Strategie przedsiębiorców i uwarunkowania pozytywne i negatywne ich wdrażania;

Podstawowym zagadnieniem w najbliższym okresie, które muszą rozwiązać wszyscy przedsiębiorcy, jest znaleźć strategię przystosowania się do sytuacji kryzysowej w skali globalnej, krajowej, w obrębie ich branż i w skali lokalnej. Nie wystarczy do tego wiedza teoretyczna o możliwych strategiach działania, bowiem każdy z wymienionych czynników – przynależność do branży czy lokalizacja określają szczególne cechy kryzysowej sytuacji. Należy więc badać to, jak przedsiębiorcy postrzegają cechy ogólne kryzysu, cechy szczególne kryzysu w ich branży, jak diagnozują sytuację swego przedsiębiorstwa i czy podejmują i jakie kroki, by poradzić sobie z sytuacją kryzysową.

Typowe strategie (redukcja kosztów, redukcja zatrudnienia, redukcja wynagrodzeń, redukcja cen wytwarzanych produktów i usług, oferowanie na rynek produktów niższej jakości i stosowanie w walce z konkurencją strategii cenowej) bywają skuteczne, ale nie muszą być w niektórych szczególnych warunkach i warunkach pewnych typów kryzysów. Na przykład: w Polsce miał miejsce gwałtowny wzrost płac, siła nabywczą ludności wzrosła znacznie w ciągu ostatnich dwóch lat, z drugiej strony złotówka znacznie straciła na wartości w stosunku do dwóch głównych walut oraz rośnie świadomość kryzysowa. Wspomniane wyżej strategie mogą być dobre (choć nie wystarczające), jeśli przedsiębiorca przewiduje, że na jego rynku spadnie popyt, a klienci będą poszukiwać tanich towarów. Ale w przypadku jeśli jego klientami są ludzie należący do klasy średniej, ta strategia może być zła – ci klienci będą nadal szukać towarów dobrej jakości i po adekwatnej do jakości cenie. Przedsiębiorca z takim klientami powinien raczej myśleć o rozwoju, zwiększać produkcję, inwestować w marketing i reklamę, a nie zwalniać najlepszych pracowników bo najdrożsi, i produkować niskiej jakości produkty, tracąc w rezultacie klientelę.

Tak więc badanie strategii przedsiębiorców i ocenianie ich adekwatności do sytuacji wymaga uwzględniania typów rynków i segmentów w populacji firm.

4. Zróżnicowanie dynamiki wg kryteriów wielkości, typu własności, terytorialnych, urbanistycznych oraz segmentów gospodarki;

W tym obszarze wydaje się, że zagadnienie **dynamiki małych firm** jest szczególnie ważne. Na przykład, w Małopolsce segmentem charakterystycznym dla naszej gospodarki są małe firmy obsługujące ruch turystyczny. W ostatnich latach można było obserwować zjawiska, z których jedne mogą pozytywnie, inne negatywnie wpłynąć na powstawanie, trwanie i rozwój przedsiębiorstw obsługujących ruch turystyczny. Do pozytywnych niewątpliwie należy poprawa w systemie komunikacji lotniczej z regionem. Myślimy tu o rozbudowie portu lotniczego Balice oraz o wejściu na rynek tanich linii lotniczych. Z drugiej jednak strony spadek liczby turystów w 2007 i 2008 spowodowany szybko i nadmiernie rosnącymi cenami w hotelach i restauracjach i uboga oferta tańszych pensjonatów i hoteli niższej klasy oraz brak dobrego marketingu Małopolski jako regionu turystycznego mogą spowodować spadek zainteresowania turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych naszym regionem. Wycofywanie się tanich linii lotniczych z obsługi Krakowa w komunikacji międzynarodowej dodatkowo pogarsza sytuację tych małych firm.

5. Przekształcenia prawno-własnościowe;

Przekształcenia prawno-własnościowe są istotnym wątkiem w problematyce badawczej firm. Szczególnie istotnym zagadnieniem jest przekształcanie się podmiotów fizycznych zaczynających działalność gospodarczą w spółki. Z praktyki wiadomo, że banki chętniej dotąd finansowały działalność nieco większych podmiotów, mających charakter spółek i pewien staż w biznesie oraz dorobek materialny (nieruchomość) niż wspomnianą działalność gospodarczą. Ten stan rzeczy nieprędko się zmieni, a kryzys go nawet utrwali. Stąd warte jest zdiagnozowania, czy i pod wpływem jakich czyn-

ników mikroprzedsiębiorstwa przekształcają się w spółki i co mogłoby je do tego zachęcać. Liczba tego rodzaju przekształceń hipotetycznie jest wskaźnikiem rozwoju małych firm.

Co do identyfikacji barier takich przekształceń, istnieje pewna podstawowa wiedza na ten temat. Prawne ramy funkcjonowania spółek są o wiele bardziej skomplikowane niż ramy osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. To pociąga za sobą znacznie wyższe koszty obsługi księgowej z powodu nieracjonalnie rozbudowanego systemu norm prawnych księgowości spółek. Jeśli się zważy, że zysk roczny małych firm, w świetle badań, oscyluje około 50 000 PLN, nic dziwnego, że przedsiębiorcy nie śpieszą się do wydania 30 – 40 000 rocznie na obsługę księgowości spółki.

Czy, jako zainteresowani rozwojem regionu, jesteśmy zainteresowani takim kierunkiem przekształceń? Oczywiście tak – przedsiębiorstwo istniejące jako podmiot fizyczny trwa tak długo, jak długo właściciel jest zdrowy i żyje. Populacja takich przedsiębiorstw starzeje się i w sposób naturalny wymiera. Spółki natomiast mogą trwać ponadpokoleniowo, zmieniać właścicieli, łączyć się z innymi i trwać.

6. Czynniki rozwoju i konkurencyjności przedsiębiorstw w Małopolsce, ze szczególnym uwzględnieniem MŚP;

Jakkolwiek Autorzy raportu opracowanego przez PARP na podstawie badań zrealizowanych w połowie 2008 r. stwierdzają, że konkurencyjność przedsiębiorstw i ich potencjał rozwojowy wrażliwa na przestrzeni lat, to jednak poziom owej konkurencyjności jest niski. O poprawie konkurencyjności rzekomo ma świadczyć to, że coraz większe znaczenie odgrywa jakość produktów i usług, a coraz mniejsze znaczenie ma mieć konkurencja cenowa⁸². Sądzymy jednak, że u podstaw małej konkurencyjności leży przede wszystkim niski poziom przychodów i zysków, co nie pozwala wielu firmom odłożyć znaczących kwot na inwestycje rozwojowe. Roczne przychody (a nie zysk) co czwartej mikrofirmy nie przekraczają 100 tys. złotych⁸³. Z czego więc mają inwestować? Przy pomocy jakich środków mieliby podnosić jakość produktów i usług? W jaki sposób zredukować ceny? Sytuacja firm małych i średnich także nie przedstawia się nadzwyczajnie dobrze, o czym mowa we wspomnianym raporcie w tym samym miejscu.

Co do dostępności środków zewnętrznych, to przy tak niskich przychodach firmy albo rezygnują ze starań, albo też otrzymują bardzo niewielkie wsparcie. W przypadku kredytów bankowych jest tak, że firmy o bardzo niskich przychodach często nie mają zastawu w postaci nieruchomości lub innego majątku trwałego, z wielkim trudem gromadzą kapitał finansowy, stąd też wynikają trudności w pozyskiwaniu kredytów. Natomiast jeśli chodzi o subwencje ze środków publicznych (przede wszystkim unijnych), to „Wyniki badania pokazują, że tylko co czwarta firma deklaruje podejmowanie starań o pozyskanie środków wsparcia publicznego, przy czym zaangażowanie poszczególnych przedsiębiorstw w tym zakresie wzrasta wraz z ich wielkością. Wsparcie, o które się ubiegała, otrzymała co druga (47%) firma”⁸⁴. Nie jest to być może mało, ale wiadomo, że środki unijne dla przedsiębiorstw nie są w pełni wykorzystywane. Badacze nie podają, naszym zdaniem, w pełni przekonujących wyjaśnień tego stanu rzeczy. Z pewnością nie jest tak, że przedsiębiorcy nie chcą korzystać z tych środków, trzeba więc znaleźć w drodze badań rzeczywiste przyczyny tego stanu rzeczy i środki zaradcze.

Wyniki badań PARP skłaniają do zastanowienia. Zdaniem autorów „Motywem przemawiającym za nieskorzystaniem z zewnętrznych źródeł finansowania jest brak odczuwanej potrzeby. Wśród

⁸² PARP, „Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006 – 2007”, Warszawa 2008, s. 164.

⁸³ Tamże, s. 164.

⁸⁴ Tamże, s. 165.

barier w tym zakresie wskazywano również na trudności w pozyskiwaniu środków unijnych oraz przekonanie o tym, iż koszty zaciągnięcia kredytu byłyby zbyt wysokie⁸⁵. Nasuwa się pytanie, jak to jest z tymi kosztami, jeśli na każdą złotówkę kredytu przypada 1,0 – 1,50 złotego subwencji? I ostatecznie dowiadujemy się, że przedsiębiorcom brak wiedzy na temat możliwości korzystania z pomocy unijnej. Dlatego jednym z zadań badawczych powinno być możliwie głębokie zbadanie i wyjaśnienie procesów pozyskiwania pomocy ze środków unijnych na finansowanie inwestycji wspierających konkurencyjność przedsiębiorstw.

Znajdujemy w raporcie PARP także następujące stwierdzenia: „Jednym z problemów jakie zostały uwidocznione w wynikach badania jest bardzo ograniczony rynek działania krajowych MŚP. Aż 63% firm wskazało, że działa na rynku lokalnym, a jedynie kilka procent sprzedaje swe produkty na rynkach zagranicznych. Kolejnym jest jakość zarządzania, struktury organizacyjne, kompetencje kadry zarządzającej oraz brak/słabość zbierania i analizy danych rynkowych⁸⁶. W istocie rzeczy, działanie wielu mikrofirm i małych firm na małych, lokalnych rynkach nie jest problemem. Po to one w gruncie rzeczy są, a nie ma jednego standardu określającego, jaka proporcja takich firm jest optymalna. Firmy muszą miarkować podaż, którą wytwarzają, do popytu na ich rynkach. Stąd czynniki popytowe i podażowe rozwoju konkurencyjności są z pewnością podstawowymi zjawiskami do badania. Pozostałe problemy, wymienione w raporcie PARP, wydają się ważne i powinny być podejmowane.

W raporcie PARP stwierdza się, że „wskaźniki przedsiębiorczości w małopolskim są dość słabe w skali kraju. Na 1000 mieszkańców w 2006 r. było zarejestrowanych w regionie 91 podmiotów sektora MŚP, co dało Małopolsce 10 miejsce w Polsce. 10 miejsce w kraju zajął region w ujęciu liczby podmiotów nowo powstałych. (...) W 2006 roku zlikwidowano w regionie dość dużo, gdyż około 77 firm na 10 tys. mieszkańców, co oznaczało 9 lokatę w rankingu województw⁸⁷. Jeśli się weźmie pod uwagę znaczące zasoby Małopolski, bardzo dobrą lokalizację, o czym w jednym z dalszych punktów, to nasuwa się pytanie, jakie to przyczyny nie pozwalają przedsiębiorcom, potencjalnym i aktualnym, wykorzystać ich dla powstawania i rozwoju firm.

Efektywność przedsiębiorstw aktywnych jest w Małopolsce niższa niż średnia krajowa: „Liczba pracujących na 1000 mieszkańców przewyższała średnią krajową tylko w przypadku mikrofirm⁸⁸. I dalej: „Przychody przeciętnej mikrofirmy w regionie były równe średniej krajowej i wyniosły w 2005 r. 0,4 mln zł. Przychody na podmiot firm małych i średnich były o 1,7% i 18,3% niższe od przeciętnej dla kraju i wyniosły odpowiednio 7,6 mln zł i 31,2 mln zł. Wydajność pracy w województwie była najniższa w podmiotach mikro – 0,20 mln zł i średnich 0,30 mln. (...) W małych i średnich firmach wydajność pracy była poniżej średniej krajowej. Wynagrodzenia w regionie były niższe od średniej krajowej w przypadku wszystkich klas wielkości przedsiębiorstw. Najniższe wynagrodzenia cechowały jednak podmioty mikro – 1,40 tys. zł brutto, a najwyższe firmy średnie – 2,38 zł i duże 2,85 tys. zł⁸⁹.

Sytuacja pod względem przychodów w firmach małopolskich przedstawia się gorzej niż w skali kraju: „Przychody w przeliczeniu na podmiot w mikroprzedsiębiorstwach prowadzących księgi rachunkowe w 2006 roku były w województwie małopolskim o 9% niższe niż średnia krajowa. Szczególnie niskie były w porównaniu ze średnią krajową przychody na podmiot mikroprzedsię-

---

⁸⁵ Tamże, s. 166.

⁸⁶ Tamże, s. 166.

⁸⁷ Tamże, s. 86.

⁸⁸ Tamże, s. 87.

⁸⁹ Tamże, s. 87.

biorstw zajmujących się *Transportem, gospodarką magazynową i tącznością* i wyniosły 2,13 mln zł tj. 59,5% przeciętnej⁹⁰.

Tak więc jako problemy badawcze o podstawowym znaczeniu jawią się nam kwestie uwarunkowania niskiej efektywności i niskich przychodów firm małopolskich.

Znajdujemy w raporcie PARP także następujące obserwacje: „Inwestycje w przeliczeniu na przedsiębiorstwo, jak też na pracującego były w regionie wyższe od średniej krajowej w przypadku podmiotów mikro, a niższe w małych i średnich firmach”. Jednak jakże mizerne były te nakłady inwestycyjne: na przykład w mikrofirmach na pracownika 5,8 tys. zł, a na przedsiębiorstwo MŚP ogółem 12,3 tys. zł rocznie⁹¹.

Odrębna grupa zagadnień związana jest ze strategiami inwestycyjnymi i marketingowymi przedsiębiorstw. Ważne informacje na ten temat wnosi badanie Małgorzaty Starczewskiej-Krzysztożek „Konkurencyjność sektora MŚP 2007 – raport z badań”, wykonane na zamówienie Lewiatana. Autorka wykonała badania w okresie dobrej koniunktury, w połowie 2007 r., co hipotetycznie mogło ożywić działania inwestycyjne firm oraz budowanie średnio i długo okresowych strategii rozwoju i konkurencji. Tymczasem czytamy: „Można zadać pytanie, czy 2006 r. był dobrym okresem dla małych i średnich przedsiębiorstw. Z punktu widzenia krótkiego okresu zdecydowanie tak. Jednak MŚP nie podjęły w 2006 r. działań o dłuższym horyzoncie czasu, nie rozpoczęły inwestycji na skalę, która uzasadniona była koniunkturą gospodarczą i perspektywami jej utrzymania się, a także na skalę, która tworzyłaby warunki dla wzrostu ich konkurencyjności w przyszłości.

Niepokojące jest również zmniejszenie zainteresowania małych i średnich przedsiębiorstw inwestycjami w badania i rozwój (B + R) oraz przygotowaniem i wprowadzeniem na rynek nowych produktów i usług. O ponad 30% wzrósł odsetek MŚP, które stwierdzają, że inwestycje w B + R ich nie dotyczą, a odsetek firm, które zwiększyły w 2006 r. nakłady na badania i rozwój zmniejszył się o 40% w stosunku do 2005 r. O 22% zmniejszył się również odsetek małych i średnich firm, które wypuściły na rynek w 2006 r. nowe produkty lub usługi.

Dane te wskazują na silną koncentrację małych i średnich przedsiębiorstw na krótkookresowych działaniach biznesowych.”⁹².

Autorka postawiła dwie hipotezy wyjaśniające taki stan rzeczy:

„1. (...) Ich strategia (MŚP) opiera się na działaniach w krótkiej perspektywie i elastycznym dostosowywaniu się do zmieniającej się prosperity. Nawet gdyby instytucjonalne uwarunkowania rozwoju były przyjazne podejmowaniu decyzji o długim horyzoncie czasu, nie korzystałyby z nich.

2. MŚP nastawione są na wykorzystanie dobrej koniunktury gospodarczej do zwiększenia zysków, myślą i działają w krótkim horyzoncie czasu, bowiem formalne i nieformalne ograniczenia instytucjonalne nie tworzą im możliwości do takiego myślenia i działania. Zmniejszenie instytucjonalnych, formalnych i nieformalnych, barier rozwoju zmieniłoby strategię działania małych i średnich przedsiębiorstw, wydłużyło jego perspektywę”⁹³.

Piszemy te rozważania półtora roku później i widzimy, że może owe MŚP nie obrwały tak złej strategii inwestycji i marketingu, jak ocenia to Autorka. Gdyby MŚP rozpoczęły w 2006 i 2007 r. kilkuletni program inwestycyjny, trafiłyby z jego zakończeniem i potrzebą zwracania kredytów na okres kryzysu. Nie twierdzimy jednak tutaj, że właściciele MŚP przewidzieli kryzys, natomiast zwracamy uwagę, że możliwe są także inne wyjaśnienia. Jeśli MŚP mają utrudniony dostęp do kredytu

⁹⁰ Tamże, s. 88.

⁹¹ Tamże, s. 89.

⁹² M. Starczewska-Krzysztożek, „Konkurencyjność sektora MŚP 2007 – raport z badań”, Lewiatan, 2007, s. 20.

⁹³ Tamże, s. 21.

i pomocy publicznej, jeśli muszą pokrywać w znacznej części lub całości swe inwestycje rozwojowe z własnych środków, a tak właśnie jest, to potrzebują więcej czasu niż duże firmy na zakumulowanie środków własnych na inwestycje. W dodatku Autorka nie bierze pod uwagę tego, że MŚP później niż duże firmy korzystają z prosperity i zaczynają osiągać większe zyski, które pozwalają im gromadzić nadwyżki z zysku jako ewentualny kapitał inwestycyjny. Nie uchyla to twierdzeń Autorki, że bariery instytucjonalne mogą blokować zamiary inwestycyjne przedsiębiorców, zwłaszcza bariery dostępu do kredytu.

Nie są to kategoryczne twierdzenia, są to dodatkowe hipotezy dotyczące strategii inwestycyjnych i marketingowych MŚP. Jak widać, istnieje potrzeba badania sprawdzenia, jak w rzeczywistości przedstawia się myślenie strategiczne przedsiębiorców.

W tym miejscu możemy przerwać uwagi wstępne, natomiast komentarz do dalszych, wyróżnianych przez nas obszarów badania umieszczamy pod poszczególnymi punktami.

7. Czynniki popytowe rozwoju i konkurencyjności;

Potrzeba badania czynników popytowych i ich wpływu na rozwój i konkurencyjność przedsiębiorstw nie wymaga szerokiego uzasadnienia, należy to bowiem do kanonu badań nad przedsiębiorczością. W związku jednak ze szczególną sytuacją, jaka ma miejsce aktualnie, tj. początkiem kryzysu, którego trwanie ekonomiści przewidują na 2-10 lat (co po prostu znaczy, że nie umieją określić, jak długo będzie trwać), na kondycję firm będzie mieć wpływ przede wszystkim spadek popytu. Konkurowanie o klienta będzie przybierać początkowo formę przede wszystkim strategii cenowej. Nie są to jednak jedyne możliwe reakcje, jedynie badanie pokaże, na ile inwencyjni są w tej sytuacji przedsiębiorcy.

8. Czynniki podażowe rozwoju i konkurencyjności;

Czynnikiem podażowym, który w latach transformacji bardzo wyraźnie pomógł powstawać i rozwijać się polskim firmom, a także konkurować, było na przykład wkraczanie na rynek polski zachodnich sieci, restauracji, aptek, filii sieci świadczących usługi medyczne, supermarketów itd. Z czasem powstawały polskie firmy rozwijające się i konkurencyjne przez budowanie sieci. Oczywiście, podaż może mieć i inne formy i skutki wpływu na powstawanie, rozwój i konkurencję. Tak na przykład wchodzenie do Polski sieci aptek zagranicznych doprowadziło także wielu ich właścicieli do upadku bądź do przyłączenia się do nich.

9. Czynniki związane z potencjałem właścicieli i kierowników firm (poczynając od kwalifikacji, relacji rynkowych, zasobów kapitałowych po doświadczenie w działalności biznesowej etc.);

Potencjał polskiej gospodarki wydawał się tak znikomy w 1990 r., że polscy, europejscy i amerykańscy ekonomiści widzieli możliwości rozwijania się polskiej gospodarki wyłącznie poprzez napływ obcego kapitału. Nawet Leszek Balcerowicz liczył się na początku procesu reform z o wiele głębszą recesją niż miała faktycznie miejsce, ponieważ nie dostrzegł swoistych polskich rezerw, które powołały do życia tysiące nowych małych firm w ciągu dwóch – trzech lat. Skąd się wziął ów kapitał? Praca na czarno w krajach zachodniej Europy i w USA pomogła wielu Polakom podpatrzeć wzory działania biznesowego, uczyła nowych kwalifikacji technicznych itd. Słynne wyjazdy Polaków na Zachód po dobra „rzadkie”, żywnościowe, techniczne, odzieżowe uczyły ich handlu detalicznego i hurtowego. Jednym z fenomenów polskich było na przykład powstanie tysięcy małych hurtowni, obsługujących małe rynki (małe miasteczka). Potężny popyt oraz niewielkie oszczędności Polaków w walutach obcych, rzędu kilkuset USD lub kilku tysięcy marek niemieckich lub funtów zastąpiły napływ kapitału obcego w tych pierwszych latach 1991-1992.

Rozwój i konkurowanie następowały w tym wczesnym okresie wzrostu gospodarczego niewątpliwie przez **imitację i zagospodarowywanie nisz rynkowych**. Nie tylko jednak w taki sposób. Wiele firm prywatnych powstawało przez kupowanie po cenie złomu urządzeń produkcyjnych państwowych firm, które nie umiały ich wykorzystać. Tak powstawały na przykład małe drukarnie, firmy produkujące galanterię papierniczą i akcydensy. Tak powstawały także małe i średnie firmy budowlane. Rozwój i konkurowanie odbywały się poprzez dostrzeganie rezerw wynajdywanych tuż pod bokiem istniejących firm państwowych, które ich nie umiały wykorzystać.

Sądzi się dzisiaj często, że te rezerwy zostały już wyczerpane. Nie jest to w całości prawdziwe. Przykład łatwo znaleźć właśnie w Małopolsce. Dziś obserwujemy rozwijanie się gospodarstw agroturystycznych. Ten rodzaj rezerw istniał od zawsze. Jeśli jest dziś wykorzystywany, to dlatego, że zaczynają się upowszechniać wzory ich prowadzenia. Wspomogły ten proces media (choć mogłyby silniej) i samorządy (choć same się do dziś uczą, jak stymulować rozwój biznesu agroturystycznego).

Badania prowadzone na rzecz Obserwatorium powinny poprzez studia nad historią powstania i konkurowania na rynku małych i średnich firm odkrywać owe czynniki, rezerwy i instrumenty rozwoju i konkurencji i dopiero po zebraniu tego rodzaju informacji diagnozować, które z tych czynników i rezerw ciągle istnieją i które, i jak, można nadal wykorzystywać.

10. Czynniki związane z dostępnością i jakością zasobów pracowniczych;

Małopolska jako region może być zasadnie traktowana jako bardzo bogata w wysokiej jakości zasoby pracownicze, zwłaszcza jeśli chodzi o kadry z wyższym wykształceniem. Nie znaczy to automatycznie, że firmy mają do czynienia z nadmiarem czy w każdym razie dostatkiem podaży tego rodzaju siły roboczej, która im jest potrzebna do rozwoju. W opracowaniach, które poddaliśmy analizie, nie znajdujemy odpowiedzi na to istotne pytanie. Wiemy tyle, że struktura tych kształconych aktualnie zasobów przyszłych pracowników w szkołach średnich i wyższych może się okazać nieadekwatna do potrzeb pracodawców w skali ogólnopolskiej, mimo że liczba osób kształcących się w szkołach wyższych wzrosła trzykrotnie, a w liceach ogólnokształcących dwukrotnie w porównaniu z 1990 r.

Istnieje sporo pytań, na które dopiero należałoby szukać odpowiedzi. Jednym z najistotniejszych jest to, czy kształcący się aktualnie na poziomie średnim i wyższym otrzymują wiedzę, która jest potrzebna przedsiębiorstwom bądź przyszłym przedsiębiorcom.

Ważne są i inne pytania, na przykład, co zrobić z faktem, że znaczna część młodzieży, pochodząca z Małopolski i kształcąca się w małopolskich szkołach wyższych, nie znajdzie w Małopolsce zatrudnienia zgodnego z wykształceniem absolwentów. Zapewne to, że część wyemigruje za pracą do innych regionów Polski nie jest tragedią z punktu widzenia Polski jako całości, ale jest problemem dla Małopolski, jaką część tej młodzieży zatrzymać w regionie dla jego dobra? Zapewne to, że w Małopolsce kształcą się znaczna część młodzieży na poziomie wyższym i że ten region może, zwłaszcza w okresie spowolnienia gospodarczego, nie wchłonąć całości tych nowych zasobów, jest powodem, że wśród studentów nawet najlepszych uczelni istnieje bardzo silna proemigracyjna atmosfera. Jest to problem Polski i problem Małopolski.

W ramach badania przedsiębiorstw, prowadzonego przez Obserwatorium, należy przede wszystkim sprawdzić, co sami przedsiębiorcy i menadżerowie myślą o dostępności potrzebnych im kadr pracowniczych, jakie problemy zgłaszają, i co samorząd może zrobić, by im pomóc w ich rozwiązywaniu.

11. Czynniki związane z technologią i know how;

W badaniach PARP lub Marty i Jacka Gancarczyków⁹⁴ zwraca się uwagę na różne aspekty transferu nowych technologii i *know how* do przedsiębiorstw. Autorzy tych badań zwracają uwagę przede wszystkim na trzy zjawiska. Pierwsze, to raczej niski poziom inwestycji w nowe technologie i *know how*. Drugie, to ubóstwo mikroprzedsiębiorstw, małe zdolności odkładania środków na wkład własny na takie inwestycje, przy jednoczesnym braku dostępu do źródeł finansowania (lub trudnościach z dostępem). Trzecie to niktę więzi przedsiębiorstw z systemem nauki i badań. Dodajmy czwarty fakt – a mianowicie trudności w dostępie do subwencji unijnych, które powinny być ważnym źródłem finansowania inwestycji w technologię i *know how*.

Sądzymy, że powyższe negatywne zjawiska mogą nasilić się w okresie kryzysu.

Badania Obserwatorium powinny koncentrować się na tych zagadnieniach zarówno w ramach Monitora, jak i warto poświęcić część środków na odrębne badania poświęcone transferowi technologii i *know how* do przedsiębiorstw. Kwestia wspomagania przedsiębiorstw w omawianym zakresie, nie tylko finansowego, jest pierwszorzędna, jeśli przedsiębiorstwa Małopolski mają wyjść obronną ręką z kryzysu i rozwijać się nawet w tym okresie. Rozwój, ucieczka do przodu, wydaje się zresztą najlepszą strategią odparcia zagrożeń wynikających z kryzysu.

12. Strategie marketingowe przedsiębiorców;

Przez marketing rozumiemy tu zbiór technik wykorzystywanych przez przedsiębiorców na rynku – w rynkowych działaniach – mających na celu podnoszenie sprzedaży wytwarzanych przez nich towarów, dóbr różnego rodzaju i usług. W węższym sensie słowo marketing znaczy „wiedza marketingowa”.

Postawienie problemów takich, jak stan wykorzystania w praktyce przez przedsiębiorców wiedzy marketingowej, technik działania marketingowego i strategii marketingowych nie jest łatwe z powodu zróżnicowania przedsiębiorstw pod względem myślenia i działania marketingowego. Część przedsiębiorców stosuje marketing „intuicyjny”, oparty na doświadczeniu, i to o bardzo ograniczonym charakterze, a nie na wiedzy systematycznie nabywanej przez kształcenie się i samokształcenie, część ma wiedzę przestarzałą lub żywi bardzo konserwatywne stereotypy na temat wiedzy i technik marketingowych, odrzuca wiedzę marketingową jako bezużyteczną w ich sytuacji finansowej. Część natomiast przedsiębiorców sięga już po nowoczesne źródła informacji na temat marketingu, wykorzystuje wsparcie zewnętrzne – na przykład, w przypadku średniej wielkości firm, mie-wa miejsce wykorzystanie badań.

Trudno oczekiwać od podmiotów gospodarczych osiągających takie zyski, jak te które aktualnie mają, by wykorzystywały marketing w taki złożony i kosztowny sposób, na jaki stać tylko duże przedsiębiorstwa. Niemniej, jak wskazują doświadczenia części przedsiębiorstw w Polsce oraz wielu w rozwiniętych gospodarczo krajach Unii Europejskiej i w USA, także małe podmioty mogą wykorzystywać w inteligentny i skuteczny sposób relatywnie tanie techniki marketingowe, np. w zakresie komunikacji z klientami lub zarządzania zasobami ludzkimi.

Autorzy prac naukowych na temat marketingu jednomyślnie wskazują dzisiaj na dwa rodzaje działań: skierowane do wewnątrz firmy i na zewnątrz firmy. Wśród działań skierowanych do wewnątrz firmy wymienia się techniki i strategię podnoszenia jakości produktu i organizowanie pracowników wokół realizacji takiej strategii, wymienia się także różne techniki integracji i podnoszenia poziomu utożsamiania się pracowników firmy z nią i z marką. Wśród działań skierowanych na zewnątrz wskazuje się głównie różne sposoby komunikowania się z otoczeniem, z klientami przede

⁹⁴ Marta Gancarczyk, Jacek Gancarczyk: „Czynniki rozwoju przedsiębiorczości w województwie małopolskim”, Sądecka Izba Gospodarcza, Wyższa Szkoła Biznesu – NLU, Nowy Sącz 2007

wszystkim, oraz zbiór technik diagnozowania rynku (na przykład badania popytu, badania konkurencji itd.).

Otóż okazuje się, że gama technik działania dostępnych dla małych i średnich firm, nie mówiąc o dużych, jest bardzo szeroka. Z pewnością przy tym wiedza o nich jest w Polsce w niewielkim stopniu spopularyzowana. Generalnie biorąc, nadal, w Europie jako całości, pozostajemy daleko w tyle za populacją przedsiębiorców amerykańskich, jeśli chodzi o poziom wiedzy o marketingu i intensywność jej popularyzowania wśród przedsiębiorców.

Biorąc to wszystko pod uwagę, stawiamy ten problem następująco:

Okres kryzysu ma swą pozytywną stronę, jeśli chodzi o szansę dotarcia do przedsiębiorców z wiedzą marketingową. Przedsiębiorcy będą jej poszukiwać. Jedni będą poszukiwać sposobów ratowania swych przedsiębiorstw stąbnących mimo stosowania typowych strategii, jak cenowa, redukcji kosztów, zatrudnienia i produkcji, strategia redukcji asortymentu lub psucia jakości własnego produktu i obniżania ceny itd. Inni jednak będą poszukiwali sposobów na to, by kryzys wykorzystać jako szansę ekspansji. To znana prawidłowość, że menadżerowie wprowadzają innowacje nie wtedy, kiedy wszystko idzie dobrze i firmy dostarczają zysk, ale budzą się do zmian dopiero pod naciskiem kryzysu, i to nie wszyscy.

Popyt na wiedzę marketingową będzie więc rósł, a odpowiednio pobudzany środkami promocji może być znaczny i trwać długo, wiele lat, i utrwalić się.

Należy więc przy pomocy badań określić, jakie strategie stosowali przedsiębiorcy przed kryzysem i jakie stosują w czasie kryzysu. Powinniśmy poszukiwać także odpowiedzi na pytanie, jakiej wiedzy marketingowej przedsiębiorcy i ich personel potrzebują oraz przy pomocy jakich środków (mediów i organizacji) najskuteczniej będzie można do nich dotrzeć z taką wiedzą. Uzyskanie tego rodzaju wiedzy powinno pomóc samorządowi w znalezieniu metodologii wspierania przedsiębiorstw naszego regionu.

13. Strategie inwestycyjne przedsiębiorstw;

Na temat typologii inwestycji wypowiedzieliśmy się wcześniej, nie ma potrzeby więc wracać do tego tematu w tym miejscu. Natomiast pozostaje do omówienia zagadnienie strategii inwestowania przez przedsiębiorstwa.

Pierwszy problem do zbadania polega na znalezieniu odpowiedzi na pytanie, jak nasilający się kryzys wpływa na decyzje o inwestowaniu. Nawet wstępne obserwacje pozwalają postawić hipotezę, że już w tej chwili, w okresie kiedy mamy do czynienia z pierwszymi, wczesnymi objawami kryzysu, przedsiębiorcy powstrzymują się z nowymi inwestycjami, przerywają realizację rozpoczętych, stają często wobec faktu, że banki odmawiają kredytów na rozpoczęcie lub nawet kontynuację inwestycji. Przedsiębiorcy stają się bardzo ostrożni i stosują zaostrzone kryteria oceny ryzyka inwestycyjnego.

Te zjawiska w oczywisty sposób wpływają ujemnie na system produkujący dobra i usługi inwestycyjne i pogłębiają kryzys. W badaniach należy jednak szukać odpowiedzi nie tylko na przyczyny tych zjawisk, ale także odpowiedzi na pytanie, jak im zapobiegać lub przynajmniej minimalizować negatywne skutki. Sami przedsiębiorcy zapewne nie podadzą wszystkich z tych sposobów, ale mogą sporo powiedzieć lub podpowiedzieć samorządowi.

Bardzo istotna i dość złożona problematyka jest związana z zagadnieniem źródeł środków na finansowanie inwestycji. Zwróciliśmy już uwagę na małe rozmiary większości polskich i wśród nich małopolskich przedsiębiorstw, bardzo często będących mikroprzedsiębiorstwami osiągającymi bardzo niewielkie roczne zyski. To powoduje, że akumulacja własnego minimalnego kapitału, niezbędnego do uzyskania kredytu inwestycyjnego i subwencji unijnej przebiega wolno, a nawet bardzo

wolno. Z naszej wiedzy i obserwacji danych GUS w minionych latach wynikał między innymi wniosek, że małe przedsiębiorstwa z wyraźnym opóźnieniem w stosunku do dużych przedsiębiorstw przystąpiły do inwestowania po poprzednim spowolnieniu gospodarczym na przełomie 2000 r. Przyczyną była ta właśnie słabość małych firm jeśli chodzi o akumulowanie zapasów gotówki i kapitału na inwestycje.

Kryzys spowoduje niewątpliwie, że zdolność małych i średnich firm do akumulowania środków własnych na inwestycje jeszcze bardziej zmaleje, co będzie opóźniać powstawanie warunków do inwestowania, a także wykorzystywania zasobów bankowych na akcje kredytowe, jak też środków unijnych.

Trudno formułować jakiegokolwiek postulaty wobec samorządu co do zastępowania kapitału własnego firm pożyczkami z funduszy pozostających do dyspozycji samorządu, czy też co do udostępnienia firmom gwarancji zabezpieczających kredyty bankowe itd. Programy, które w przeszłości realizowano, na przykład wsparcia kapitałowego dla firm startujących i dla osób bezrobotnych, które decydowały się założyć własną działalność gospodarczą, jak też programy aktywizujące zawodowo niepełnosprawnych poprzez udzielanie preferencyjnych kredytów firmom decydującym się ich zatrudnić świadczą o tym, że istnieje lub może być powołana do życia infrastruktura prawna, która wesprze ewentualne inicjatywy w zakresie wspomagania inwestycyjnych projektów firm. Nie ma tu miejsca na snucie projektów w tym zakresie. Należałoby jednak rozważyć ten problem jako zagadnienie do zbadania. Zapewne należałoby najpierw przestudiować dotychczasowe polskie doświadczenia w tej mierze, a także doświadczenia innych krajów.

Kolejny problem wiąże się z dostępnością środków finansowych w postaci subwencji unijnych. Niewątpliwie konieczne jest zbadanie trzech zagadnień:

Po pierwsze, czy środki unijne są przez małopolskie przedsiębiorstwa w **pełni wykorzystywane**? Zagadnienie barier dostępności uważamy za jedno z najważniejszych.

Po drugie, jaka jest **alokacja tych subwencji** z punktu widzenia podziału firm na branże? Nie chodzi tu tylko o zasadę „sprawiedliwej dystrybucji”, chodzi przede wszystkim o to, że rozwój gospodarczy regionu powinien wiązać się z inwestycjami w działach i branżach, które są perspektywne i najlepiej prowadzą do wykorzystania posiadanych przez region zasobów. A tymi zasobami jest np. infrastruktura turystyczna i natura, czy wysokokwalifikowane kadry inżynierskie kształcone przez politechnikę i AGH itd. Subwencje powinny trafiać także do firm zdolnych eksportować i powinny służyć ich ekspansji.

Po trzecie, jakie są **koszta pozyskania** tych subwencji oraz **koszty rozliczania** ich? Mamy tu na myśli wszystkie opłaty i prowizje, łącznie z tymi, które nie są przewidziane w systemie praw i przepisów.

4.4 Badania nad innowacyjnością przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem MŚP

Jak dowodzą tego badania, przedsiębiorstwa polskie charakteryzują się niskim poziomem innowacyjności. Zasadnicze przyczyny tego stanu rzeczy są znane. Socjalistyczna gospodarka charakteryzowała się małą innowacyjnością i sama w niewielkim stopniu generowała innowacje. Pewien postęp w latach siedemdziesiątych miał podstawy w imporcie innowacji, które następnie miały być rozwijane przez polskich specjalistów praktyków (laboratoria przyzakładowe) i polskich naukowców w zakładach badawczo-rozwojowych i w uczelniach technicznych i uniwersytetach (chemia, biotechnologie) oraz zakładach i warsztatach Polskiej Akademii Nauk. Ten zamiar nie został spełniony, głównie dlatego, że przedsiębiorstwa nie były zainteresowane we wchłanianiu innowacji i wdrożeniu ich, nawet gdy były one dostępne. Przyczyna leżała w korporacyjnym systemie gospodarki braku i marnotrawstwa, jak ją nazwał węgierski uczoney Kornay. Korporacje (zrzeszenia i zjednoczenia) nie

były zainteresowane w redukcji zatrudnienia, która musiałaby następować w wyniku wdrożenia innowacji. W scentralizowanym systemie dzielenia środków finansowych według liczby zatrudnionych (a nie wyników produkcyjnych i osiąganego zysku) im więcej osób zatrudniano, tym większy był przydział środków finansowych. Celem bowiem priorytetowym zakładów, zdefiniowanym przez centrum polityczne kraju, było utrzymanie pokoju społecznego i politycznego, a nie osiągnięcie zysku.

W systemie socjalistycznym powstawały więc różne projekty innowacji, ale albo nie były wdrażane, albo też wdrażano je, ale często unikano rozwijania, z wymienionych wyżej powodów.

Po 1989 r. miał miejsce skok technologiczny poprzez a) inwestycje zagraniczne; b) zakup gotowych urządzeń z zachodu, nowych lub często używanych linii; c) w niewielkim stopniu poprzez wdrożenie polskich patentów. Ten stan rzeczy dotyczy dziś zarówno instrumentów produkcji, jak i *know how* oraz samych produktów. Przykładem tego ostatniego jest przemysł farmaceutyczny. Jest on niemal całkowicie zależny od inwencji i prac badawczych zachodnich laboratoriów.

Istnieją oczywiście wyjątki, może nawet i dość liczne, ale jeszcze nie decydujące o zmianie jakościowej relacji pomiędzy systemem badań a gospodarką. Przykładem może być Irena Eris i jej firma, która we własnym skromnym początkowo laboratorium tworzy innowacje produktowe, zdobyła dla nich rynek polski i zdobywa rynki światowe.

Przyczyny nie leżą tylko po stronie przedsiębiorstw i przedsiębiorców. Nie jest prawdą, że nie chcą oni wdrażać innowacji w oparciu o polskie instytucje i prace polskich innowatorów. Dobrym przykładem może być historia polskiej firmy LPP produkującej m.in. odzież dziecięcą. Jej właściciele, w początkowym okresie działalności, próbowali produkować odzież zatrudniając jako projektantów bardzo dobrych polskich artystów plastyków z jednej z Akademii Sztuk Plastycznych. Nie odnieśli powodzenia. Zatrudnili więc włoskich projektantów i w tej chwili są potentatami. A więc skończyło się na imporcie wzornictwa włoskiego i imitowaniu włoskich wzorów. Polscy specjaliści często po prostu nie umieją współpracować z gospodarką.

Tymczasem współpraca przedsiębiorstw z nauką i nauki z przedsiębiorstwami jest korzystna dla obu stron. Dziś można zwięźle sytuację zdefiniować w ten sposób, że ani nauka nie jest przygotowana do współpracy z gospodarką (poziom wiedzy i badań stosowanych są zbyt niskie), ani przedsiębiorstwa nie są przygotowane do współpracy z nauką (to też jest kwestią pewnych umiejętności)⁹⁵.

Z badań MŚP z 2006 r. wynika, że zainteresowanie przedsiębiorców działaniami innowacyjnymi zmalało w stosunku do lat poprzednich. Podobnie działo się z inwestycjami w badania i rozwój (B+R). Jako główną barierę realizacji działań innowacyjnych podawali przedsiębiorcy brak kredytów⁹⁶. I działo się tak w okresie, który z punktu widzenia przychodów i zysków był jeszcze czasem koniunktury.

Z badań przeprowadzonych wśród przedsiębiorców w 2008 r. wynika także, że czynnikiem ograniczającym i powstrzymującym działania innowacyjne jest bariera finansowa i „zbyt duże ryzyko związane z wdrożeniem innowacji”. Co piąty przedsiębiorca brak zainteresowania działaniami innowacyjnymi tłumaczy brakiem popytu ze strony klientów nowymi produktami lub usługami. W rezultacie niespełna 17% badanych firm planowało wprowadzenie działań innowacyjnych w drugim półroczu 2008 r., a dominowały wśród nich te, które wcześniej wdrażały nowatorskie rozwiąza-

⁹⁵Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007 – 2013, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007, s. 84.

⁹⁶ M. Starczewska-Krzysztozek, „Konkurencyjność sektora MŚP 2007”, Lewiatan 2007, s. 20.

nia. Aż 40% firm nie było w stanie określić, czy podejmie tego rodzaju działania w przyszłości, a pozostałe nie zamierzały wprowadzać innowacji⁹⁷.

O powadze tych zagadnień, o znaczeniu barier wprowadzania innowacji świadczy także fakt, że European Innovation Scoreboard umieścił Polskę na przedostatnim miejscu w ratingu opartym na wskaźnikach poziomu innowacyjności⁹⁸.

Tak więc na zagadnienia innowacji w sferze przedsiębiorczości trzeba patrzeć z wielu stron, zarówno z perspektywy przedsiębiorstw, jak i perspektywy nauki. Dlatego też wracamy do tych zagadnień w obszarze badań grupy „Badania naukowe a rozwój gospodarczy regionu Małopolski” (s. 54).

Przestarzały park maszynowy i stare technologie to stan wciąż charakteryzujący polskie przedsiębiorstwa i poziom innowacyjności MŚP w Polsce. Badania z 2007 r. wykazały, że niemal połowa polskich firm ma park maszynowy w wieku od 4 do 10 lat⁹⁹. Nabywanie nowej technologii materialnej powinno być priorytetem wśród różnych działań innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych. Przedsiębiorcy dobrze rozumieją tę potrzebę i np. w 2005 r. nakłady na ten cel stanowiły 58,6% ogółu inwestycji.

Bardzo niski procent nakładów na działalność innowacyjną przedsiębiorstwa przeznaczają na prace badawczo-rozwojowe – 9,6%¹⁰⁰.

Tu widzimy istotny problem. Przedsiębiorcy rozumieją potrzebę zastąpienia starej technologii w przemyśle, ale o wiele słabiej są zorientowani na inne rodzaje innowacji. Nie wchodząc w szczegółowe rozważania i obserwacje z dotychczasowych badań, wspomnijmy jedynie, że warto będzie sprawdzić w badaniach, czy nie jest tak, że przedsiębiorcy nie rozumieją, iż podstawą postępu jest to, iż to producenci proponują nowe innowacyjne produkty i przy pomocy marketingu rozbudzają potrzeby konsumentów. Konsumenci ani nie wymyślają nowych potrzeb, ani tym bardziej nowych produktów, a jeszcze bardziej – nie wymyślają nowych technologii ich wytwarzania. Brak zrozumienia dla takiego właśnie stanu rzeczy powoduje, że niskie w Polsce są także nakłady na marketing.

Oprócz nauki, źródłem innowacji jest często naśladowanie innych przedsiębiorstw. Warunki do naśladowania powstają wtedy, gdy przedsiębiorcy kontaktują się między sobą, współpracują i obserwują się wzajemnie. Stąd współpraca między przedsiębiorstwami oraz wyższe jej formy – tj. organizowanie się dla wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, w tym w celu inwestowania w B+R, w tzw. klastry może być, jak zauważają badacze¹⁰¹, ważnym źródłem stymulatorów innowacyjności. Niestety, polskie przedsiębiorstwa nie współpracują często i chętnie. Współpracę z innymi firmami deklarowało w badaniach nt. trendów w polskiej przedsiębiorczości w 2008 r. zaledwie 12% przedsiębiorstw¹⁰².

Odrębnym zagadnieniem są proporcje nakładów na innowacje produktowe, technologiczne, informatyczne, organizacyjne, marketingowe i edukacyjne.

⁹⁷ „Trendy rozwojowe sektora MŚP w ocenie przedsiębiorców w pierwszej połowie 2008 roku”, Numer 2/2008, Departament Analiz i Prognoz, Warszawa, październik 2008, s. 18.

⁹⁸ „Polska 2008 – raport o stanie gospodarki”, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2008, s. 184.

⁹⁹ Marta Gancarczyk, Jacek Gancarczyk: „Czynniki rozwoju przedsiębiorczości w województwie małopolskim”, Sądecka Izba Gospodarcza, Wyższa Szkoła Biznesu – NLU, Nowy Sącz 2007, s. 25

¹⁰⁰ Ministerstwo Gospodarki, „Przedsiębiorczość w Polsce - 2007”, Warszawa lipiec 2007, ss. 41 – 47.

¹⁰¹ Marta Gancarczyk, Jacek Gancarczyk: „Czynniki rozwoju przedsiębiorczości w województwie małopolskim”, Sądecka Izba Gospodarcza, Wyższa Szkoła Biznesu – NLU, Nowy Sącz 2007, s. 25

¹⁰² „Trendy rozwojowe sektora MŚP w ocenie przedsiębiorców w pierwszej połowie 2008 roku”, Numer 2/2008, Departament Analiz i Prognoz, Warszawa październik 2008, s. 18.

Wreszcie, bardzo istotną kwestią są działania innowacyjne z punktu widzenia zdolności eksportowych przedsiębiorstw. Największą część produkcji sprzedanej w polskim sektorze *high tech* stanowią produkty niskiej techniki, aczkolwiek zauważono stopniowy wzrost udziałów w produkcji sprzedanej średniej i wysokiej techniki. Wśród produktów wysokiej techniki najczęściej eksportowano elektronikę, urządzenia telekomunikacyjne i aparaturę naukowo badawczą. Mimo to udział wysokiej techniki w handlu zagranicznym w ciągu ostatniej dekady utrzymuje się na tym samym niskim poziomie. Zatem z punktu widzenia gospodarczego ważność działań innowacyjnych jest bardzo wysoka¹⁰³.

Tutaj proponujemy badania skoncentrować na sześciu poniższych grupach zagadnień:

1. *Innowacje technologiczne – pożądany (wg opinii przedsiębiorców) i realizowany charakter i zakres;*
2. *Źródła i inspiracje koncepcji wprowadzania innowacji;*
3. *innowacje produktowe, technologiczne, informatyczne, organizacyjne, marketingowe, edukacyjne;*
4. *źródła środków na finansowanie innowacji; środki własne, kredyty i poręczenia, środki publiczne krajowe, subwencje unijne;*
5. *system badań naukowych na rzecz gospodarki – stan, możliwości generowania innowacji i konieczne zmiany;*
6. *innowacje technologiczne a zdolności eksportowe przedsiębiorstw.*

4.5 Zagrożenia związane z nasilaniem się kryzysu w gospodarce globalnej, unijnej i polskiej dla przedsiębiorstw Małopolski

Stawiając hipotezy dotyczące zagrożeń kryzysowych musimy pamiętać, że to dopiero początek procesu i nic nie wiemy pewnego o tym, jak będzie głęboki i jak długo będzie trwał. Jeszcze trzy miesiące temu minister finansów Rostowski i przewodniczący klubu parlamentarnego PO Chlebowski twierdzili, że kryzys globalny ominie Polskę, co najwyżej lekko ją dotknie. Dziś się z tego wycofują, a Ministerstwo Finansów zapowiada już drugą nowelę do prognozy PKB w przyszłym roku i zapowiada przerabianie budżetu państwa. Ekspertki międzynarodowi formułują prognozy tak różne, że mogliby konkurować z twórcami horoskopów. Optymiści zapowiadają, że już w drugiej połowie 2009 r. nastąpi poprawa, co oznaczałoby, że kryzys będzie trwał krócej niż osłabienie globalnej gospodarki w latach 1999-2002. Pesymiści natomiast wieszczą dziesięć lat globalnej depresji gospodarczej, stagflacji i stagdeflacji etc. Mimo że pojawiają się także prognozy mówiące, iż mimo powagi sytuacji w skali globalnej, Polska będzie wyspą której nie dotknie recesja, to jednak byłoby poważnym błędem nie podjąć w badaniach planowanych na najbliższe lata obserwacji zagrożeń kryzysowych.

Zagrożeń dla gospodarki w sytuacji kryzysu jest wiele. Najważniejsze w tej chwili to problemy płynności finansowej firm, a za nimi zatory płatności i bankructwa. Atmosfera niepewności powoduje, że banki w praktyce, nie czekając na decyzje i zalecenia Komisji Nadzoru Finansowego, opóźniają decyzje o przyznaniu kredytów zabezpieczających płynność realizacji bieżących płatności oraz kredytów inwestycyjnych, zacieśniają kryteria przyznawania kredytów inwestycyjnych, przy czym najbardziej prawdopodobnie dotyczą te uciążliwości małe firmy o krótkiej historii i bez zastawu w postaci nieruchomości. W dodatku wartość nieruchomości spada drastycznie, co powoduje,

¹⁰³ „Polska 2008 – raport o stanie gospodarki”, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2008

że wielkość kredytu osiągalnego pod ich zastaw maleje. Ponieważ zjawiska te z pewnością będą się nasilać po stronie banków, trudności firm będą rosły.

Pomoc unijna, tj. subwencje dla przedsiębiorstw, o której politycy i rządowi finansisci do tej pory powiadają, że jest kołem ratunkowym naszej gospodarki, nigdy nie była w pełni wykorzystywana (wracamy do tego problemu niżej). Trudności tworzył wadliwie, naszym zdaniem, zbudowany system dystrybucji tej pomocy. Zagrożenie, że pomoc ta będzie w jeszcze większym stopniu niewykorzystana, jeszcze bardziej rośnie. O przyczynach pisaliśmy. Oprócz wadliwego systemu dystrybucji, koszty pozyskania czynią tę pomoc mniej wartościową niż mogłaby być, część przedsiębiorców rezygnuje z niej z tego powodu, a niechęć do ponoszenia ryzyka inwestycyjnego może całkowicie zniechęcać przedsiębiorców do starania się o pomoc ze środków unijnych. Nie jest to koniec problemów związanych z pomocą unijną – tego jednak co napisaliśmy wystarczy, by uzasadnić potrzebę badania wpływu kryzysu na dystrybucję pomocy unijnej dla przedsiębiorstw i powstawanie zagrożenia, że może ona nie odegrać roli, jaką się jej przypisuje w zwalczaniu kryzysu.

Kurczenie się popytu jest powszechnie już w tej chwili obserwowanym zjawiskiem kryzysowym, wpływ tego zjawiska na kondycję przedsiębiorstw jest oczywisty, a potrzeba obserwowania tego procesu i monitorowania go wydaje się oczywista.

Zakłócenia w podaży i kurczenie się podaży są może mniej oczywistymi fenomenami, ale łatwo przewidzieć, że muszą one wystąpić. Upadanie przedsiębiorstw, przyjmowanie przez nie defensywnych strategii asortymentowych, redukcja produkcji z powodu braku kredytów na bieżące finansowanie działalności itd. musi redukować produkcję, a więc i podaż dóbr zarówno konsumpcyjnych, jak i inwestycyjnych.

Poważne zakłócenia, o których pisaliśmy wyżej, będą miały wpływ na więzi pomiędzy firmami, więzi kooperacyjne, więzi pomiędzy dostawcami i odbiorcami dóbr i usług w relacjach B2B, jak też na więzi pomiędzy firmami a klientami na rynku konsumpcji. Już w tej chwili na przykład mówi się o nowej bańce kryzysowej, o przecenie marek i ich wartości. Jest to zagadnienie z pewnością warte badania.

Bardzo istotnym aspektem sytuacji przedsiębiorstw, zagrożonych przez kryzys, jest działalność Urzędów Skarbowych i Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Nie wchodząc w dość oczywiste sprawy, powiedzmy po prostu, że co roku znaczna liczba firm ma – nazwijmy to tak – nieporozumienia z US i ZUS, które kończą się dość często konfliktami prawnymi i procesami. Przypuszczamy, że kryzys spowoduje szybkie i znaczne nasilenie się owych konfliktów, przyspieszających w wielu wypadkach upadek firm. Konieczne jest monitorowanie tych zjawisk, a także z góry trzeba powiedzieć, że samorząd powinien monitorować prace obydwu wspomnianych instytucji, zachęcając je do pewnej elastyczności.

I na koniec trzeba dotknąć zagadnienia stosunków przedsiębiorców z pracownikami.

Kryzysy z reguły powodują napięcia pomiędzy pracodawcami i pracownikami. Uwarunkowania tego zjawiska są wielorakie i dolegliwe dla obu stron. Utrata dobrych stosunków z pracownikami to strata pewnego kapitału firmy, z czego część pracodawców zdaje sobie sprawę. Proponujemy monitorowanie poglądów, opinii pracodawców w tym zakresie, a także ich doświadczeń. Nie jest wykluczone, że mogą oni potrzebować pewnego wsparcia co do tego, w jaki sposób formować swe stosunki z pracownikami w okresie kryzysu.

W świetle tych uwag, omawiany obszar badań można zredukować do następujących zagadnień:

1. *Trudności w pozyskiwaniu kredytów bankowych i z innych instytucji finansowych („anioty biznesu”, capital venture etc.), a w rezultacie problemy płynności finansowej firm;*
2. *Trudności w pozyskiwaniu wsparcia finansowego ze środków publicznych krajowych i unijnych;*
3. *Kurczenie się popytu;*
4. *Zakłócenia w podaży;*
5. *Zrywanie więzi kooperacyjnych;*
6. *Zjawiska inflacyjne i deflacyjne jako przyczyny trudności w funkcjonowaniu firm; dewaluacja marek;*
7. *Wpływ kryzysu na działalność US i ZUS wobec przedsiębiorstw;*
8. *Wpływ kryzysu na stosunki z pracownikami.*

4.6 Wykorzystanie środków finansowych publicznych krajowych i unijnych na rzecz rozwoju, konkurencyjności, innowacyjności przedsiębiorstw

Z założenia istotnym bodźcem rozwoju gospodarczego regionu powinno być finansowanie inwestycji przedsiębiorstw ze środków pochodzących z funduszy unijnych. Jednym z głównych celów programu funduszy strukturalnych jest wzrost konkurencyjności polskich przedsiębiorstw na rynku unijnym poprzez pomoc we wdrażaniu i korzystaniu z innowacyjnych rozwiązań, rozwijaniu zasobów ludzkich i uzyskaniu dostępu do specjalistycznych usług biznesowych i doradczych wspierających procesy wzrostu przedsiębiorczości. Finansowanie inwestycji ze środków unijnych powinno umożliwić firmom zwiększenie zaangażowania inwestycyjnego i rozwój nowych technologii.

Według badań NBP od 2004 roku nastąpił tylko nieznaczny spadek liczby przedsiębiorstw finansujących nowe inwestycje ze środków własnych w opozycji do innych form finansowania¹⁰⁴. Jednakże, jak wykazują wyniki badań sektora MŚP prowadzonych na zlecenie Lewiatana, wśród małych i średnich przedsiębiorstw zdecydowana większość firm nadal opiera swoje inwestycje wyłącznie na środkach własnych lub na zysku zatrzymanym w firmie¹⁰⁵. Poziom wykorzystania funduszy unijnych w procesach inwestycyjnych (liczony odsetkiem wartości inwestycji) w sektorze MŚP jest natomiast niewielki, co stoi w sprzeczności z programem ramowym na rzecz konkurencyjności i innowacji, koncentrującym się na stworzeniu jak najbardziej sprzyjającego klimatu do rozwoju MŚP w krajach członkowskich¹⁰⁶. Z drugiej strony to samo badanie Lewiatana wskazuje, że w 2006 r. co czwarty przedsiębiorca rekrutujący się z sektora MŚP jako najbardziej preferowane źródło finansowania nowych inwestycji wskazywał fundusze inwestycyjne¹⁰⁷. Ujawnia to znaczącą lukę pomiędzy rzeczywistym wykorzystaniem środków a potrzebami i oczekiwaniami przedsiębiorców w tym wzglę-

¹⁰⁴ „Przedsiębiorczość w Polsce 2007”, Ministerstwo Gospodarki.

¹⁰⁵ „Konkurencyjność sektora MŚP 2007”.

¹⁰⁶ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej „Decyzja Nr 1639/2006/We Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 2006 r. ustanawiająca Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji (2007–2013)”.

¹⁰⁷ „Konkurencyjność sektora MŚP 2007”.

dzie. Pomimo dużego zainteresowania przedsiębiorców programami unijnymi, wartość wypłaconych w kolejnych latach środków jest niewspółmierna w stosunku do środków wnioskowanych. Na przykład w przypadku SPO WKP łączna kwota wypłaconych środków wyniosła wg stanu na koniec I kwartału 2007 r. 1,59 mld zł, co stanowi 32,5% alokacji środków wspólnotowych na lata 2004-2006, natomiast kwota zakontraktowanych środków wyniosła na koniec marca 2007 r. 84% alokacji¹⁰⁸.

Niezbędnym elementem monitoringu poziomu wykorzystania środków pochodzących z Unii jest monitoring poziomu wykorzystania oraz bieżące identyfikowanie barier w procesie pozyskiwania środków unijnych przez przedsiębiorców. Żaden z analizowanych dokumentów nie poddaje dogłębnej diagnozie kwestii rzeczywistego wykorzystania środków unijnych skupiając się głównie na ogólnych celach i założeniach programów pomocowych. Parlament Europejski określił bardzo szeroki wachlarz obszarów w sektorze przedsiębiorczości, których aktywizacja ma doprowadzić do wzrostu konkurencyjności i pozytywnych zmian na rynku pracy, szczególnie w sektorze MŚP. Poszczególne kraje i regiony muszą jednak wyznaczyć sposób realizacji i wdrażania w życie instrumentów unijnych, uwzględniając specyfikę lokalnej przedsiębiorczości. Zdiagnozowana powyżej luka pomiędzy, z jednej strony, liczbą aplikacji a poziomem wykorzystania środków, z drugiej strony, oczekiwaniami przedsiębiorców a poziomem wykorzystania środków, wynikać może z wielu czynników, które należy poddać procesowi szczegółowej analizy:

Po pierwsze czynniki te należy zidentyfikować poprzez budowę katalogu barier i zhierarchizowanie ich wagi pod względem stopnia wpływu na ograniczenie dostępności środków unijnych dla przedsiębiorców. Zidentyfikowanie czynników wymaga postawienia hipotez badawczych, a następnie sprawdzenia ich w toku badań empirycznych. Hipotezy winny skupiać się na następujących obszarach:

- braku świadomości istnienia funduszy strukturalnych wśród przedsiębiorców,
- niskiego poziomu poinformowania na temat możliwości wykorzystania środków unijnych i procedur aplikacyjnych,
- niskiej atrakcyjności obszarów podlegających dofinansowaniu lub niskiej atrakcyjności sposobów dofinansowania,
- zbyt skomplikowanych i czasochłonnych procedur aplikacyjnych,
- zgodnych z procedurą unijną i niezgodnych prowizji pobieranych przez firmy doradcze; inne koszty pozyskania subwencji,
- korupcja i nepotyzm, lewar polityczny przy pozyskiwaniu środków unijnych,
- inne czynniki.

W oparciu o wyniki badań, a także szeroko pomyślane konsultacje i dyskusje społeczne, należałoby zbudować katalog projektów działań i przedsięwzięć mających na celu usunięcie lub zminimalizowanie zidentyfikowanych barier. Kolejnym krokiem powinno być ustanowienie systemu monitoringu skuteczności podjętych działań oraz procedury modyfikacji tych działań w sytuacjach, w których okazały się one nieskuteczne.

Budowa katalogu barier oraz skutecznego systemu monitorowania wymaga podjęcia systematycznych badań empirycznych, przed i po podjęciu wspomnianych wyżej działań, obejmujących swoim zasięgiem kilka grup przedsiębiorców, wydzielonych ze względu na swoją aktywność w kontekście wykorzystania środków unijnych:

---

¹⁰⁸ Ministerstwo Rozwoju Regionalnego „Stan realizacji programów operacyjnych współfinansowanych z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej – Informacja za okres od 1 do 31 marca 2007 r. .” podajemy za „Ministerstwo Gospodarki – Przedsiębiorczość w Polsce 2007”

- przedsiębiorstwa, które nie aplikowały o środki unijne i nie zamierzają aplikować,
- przedsiębiorstwa, które nie aplikowały o środki unijne i zamierzają aplikować w przyszłości,
- przedsiębiorstwa, które aplikowały o środki unijne z powodzeniem,
- przedsiębiorstwa, które aplikowały o środki unijne i nie otrzymały ich.

Stały monitoring tych czterech grup przedsiębiorców umożliwi wyznaczenie możliwych barier ekonomicznych, biurokratycznych, informacyjnych oraz psychologicznych, które wpływają na obniżenie poziomu wykorzystania środków. Badania empiryczne wskażą również na optymalne sposoby niwelacji zidentyfikowanych barier i określą możliwości wprowadzenia tych sposobów w życie.

Ustanowiony przez Parlament Europejski i Radę Unii Europejskiej program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji zakłada dążenie krajów członkowskich do zrównoważonego rozwoju opartego na harmonijnym wzroście gospodarczym oraz do rozwoju społeczeństwa wiedzy¹⁰⁹. To zaś może być osiągnięte jedynie przez wzrost konkurencyjności i innowacyjności w sektorze gospodarki. Zbyt niski poziom wykorzystania środków hamuje procesy dostosowywania się, w szczególności polskich MŚP, do konkurencyjnych standardów obowiązujących w krajach „starej” Unii.

Ekonomiści od początku uruchomienia środków przedakcesyjnych, a następnie strukturalnych przewidywali, że będą one silnie stymulować rozwój gospodarczy. Kilka lat doświadczeń w tym zakresie każe spoglądać na ten problem ostrożniej. Przede wszystkim, Polsce nadal nie udaje się wykorzystywać wszystkich środków finansowych dla MŚP, a jak wskazują badania, im mniejsze są firmy – tych jest najwięcej – tym rzadziej i niżej kwotowo korzystają z subwencji. Nie jest tak źle zapewne, jak wydarzyło się to w Grecji na początku jej bytności w UE, kiedy środki te zużywano w niewielkim stopniu, a korupcja była ponoć na wielką skalę i bardzo silnie zakłócała proces dystrybucji subwencji, ale nie jest tak dobrze jak w Irlandii, gdzie środki wykorzystywano w pełni i gdzie efekty ekonomiczne były bardzo znaczne.

Przedmiotem refleksji i dyskusji w tej dziedzinie mogą być całkiem nawet podstawowe kwestie, takie jak to, jaki system dystrybucji lepiej funkcjonuje? Czy oparty o „sprywatyzowany” system agencji dystrybuujących i doradczych, jak to ma miejsce w Polsce, czy oparty o system etatystyczny, jak to ma miejsce na Węgrzech? Istnieje także droga pośrednia: w miejsce setek firm doradczych (wspomagających wypełnianie aplikacji i starania o subwencje, oraz rozliczających ich wykorzystanie) mogą być wykorzystane oddziały banków, które i tak muszą być zaangażowane w proces wydawania promes kredytowych, a więc w kontrolę prawidłowości formułowania biznes planów i artykułowania celów inwestycji w języku unijnej sprawozdawczości. Zasada jednego okienka i jednego konsultanta mogłaby z powodzeniem być zrealizowana tą drogą, a profesjonalizm inspektorów kredytowych w bankach prawdopodobnie jest wyższy niż owych setek konsultantów. Inspektorzy kredytowi są przez swe banki kontrolowani na tyle systematycznie i skrupulatnie, że zaangażowanie ich chroniłoby proces przyznawania i rozliczania subwencji przed korupcją, co nie jest wcale bagatelnym zagadnieniem. Nadto korzyścią może być w takim przypadku uproszczenie, i to daleko idące, całego procesu organizacji dystrybucji środków i usprawnienie procesu wypłat: i tak wszystko zaczyna się i kończy w banku.

Dziś z pewnością da się powiedzieć, że stosunkowo najlepiej są wykorzystywane te środki, które wspierają szkolenia. Jest to prawidłowe zjawisko, bowiem znaczna część przedsiębiorców potrzebuje wiedzy z różnych dziedzin, od ekonomii, poprzez marketing, po, po prostu, wiedzę

---

¹⁰⁹ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej „Decyzja Nr 1639/2006/We Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 2006 r. ustanawiająca Program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji (2007–2013)”

o tym, jak sięgać po środki unijne. Jednocześnie jednak w tej dziedzinie może się ukrywać sporo patologii, bowiem kontrola rzeczywistego efektywnego wykorzystania środków unijnych jest oparta głównie na sprawdzaniu formalnej, sprawozdawczej strony organizacji szkoleń, a jak wiadomo, pomysłowość w wyciąganiu pieniędzy publicznych na działania pozorne nie stoi nisko w naszym kraju.

Z drugiej strony, powstaje pytanie o **politykę gospodarczą w zakresie dystrybuowania subwencji**. Jest wysoce prawdopodobne, że rozpoczęty okres osłabienia gospodarczego odkryje pewne słabości dotychczasowego myślenia gospodarczego, strategii rozwoju gospodarczego. Powinniśmy w taki sposób prowadzić badania, by możliwie najwcześniej uchwycić te słabości dotychczasowej strategii i jej wdrażania i wyjść z niniejszego okresu z nowymi, przemyślanymi i poprawionymi koncepcjami strategicznymi i odpowiadającymi jej planami. Nie ulega wątpliwości, że ten sposób myślenia będzie dominował w całej Unii Europejskiej.

Na problematykę dystrybucji subwencji można i trzeba spojrzeć także z punktu widzenia cyklu rozwojowego firm. Czy należy wspierać przede wszystkim firmy startujące (strategia opiekuńczości samorządów), którym najbardziej brak kapitału inwestycyjnego, czy też wspieramy firmy, które przetrwały z powodzeniem trzyletni lub dłuższy okres hartowania się w warunkach rynku (strategia banków)?

Ostatecznie sądzimy, że w badaniach powinny być podjęte następujące zagadnienia:

- 1. Czy i jeśli tak, to kiedy, na jakie cele firmy i z jakim skutkiem podejmowały starania o subwencje, pożyczki i gwarancje z publicznych krajowych i unijnych środków?*
- 2. Z jakich powodów rezygnowano ze starań o pomoc ze środków publicznych?*
- 3. Jeśli starania podejmowano, a nie zakończyły się one pełnym powodzeniem, to jakie były tego przyczyny?*
- 4. Jak przedsiębiorcy oceniają sposób funkcjonowania instytucji przyznających subwencje i inne formy pomocy?*
- 5. Czy przedsiębiorcy zamierzają w latach 2009-2012 starać się o pomoc publiczną, jakiego rodzaju i na jakie cele? Jeśli nie zamierzają, to z jakich powodów?*
- 6. Czy aktualnie istniejący system dystrybucji pomocy publicznej jest funkcjonalny, w jakiej mierze, pod jakimi względami, a pod jakimi względami dysfunkcjonalny i wymagający naprawy i reformy wobec strategicznych celów rozwoju regionu?*

4.7 Szczególne właściwości regionu Małopolski jako determinanty optymalizowania polityki gospodarczej – szanse i bariery rozwoju

Spośród współczesnych teorii ekonomicznych szczególnie przydatna dla naszych rozważań wydaje się teoria zrównoważonego rozwoju regionalnego i teoria zasobów odnawialnych i nieodnawialnych i ich wykorzystania w trwałym rozwoju. W Polsce zajmuje się nimi liczne grono ekonomistów¹¹⁰. Sądzimy, że zastosowanie tych teorii w planowaniu rozwoju regionu może być wiel-

---

¹¹⁰ Por. między innymi: R. Janikowski, „Zrównoważony rozwój lokalny – teoria i praktyka”, PAN, Komitet „Człowiek i środowisko”. Warszawa – Katowice 2006; A. Zagórska, K. Malik, M. Miszewski (red. naukowa), „Zrównoważony rozwój regionalny w aspekcie integracji europejskiej”, WSEiA. w Bytomiu, Bytom 2002; J. Kostecka (red.), „Zrównoważony rozwój w ujęciu interdyscyplinarnym”, Uniwersytet Rzeszowski,

ce pożyteczne. Wskazuje ona mianowicie na potrzebę wielostronnego oddziaływania na pomnażanie wszystkich składników zasobów, poczynając od zasobów demograficznych, poprzez kapitał ludzki i edukacyjny, po instytucje zdolne generować postęp techniczny i wzrost efektywności wykorzystania pracy.

Stąd też proponujemy wśród obszarów badawczych poddanie monitorowaniu zasobów determinujących rozwój demograficzny, cywilizacyjny i gospodarczy, monitorowanie tych zasobów zgodnie z koncepcjami neoklasycznymi trwałego wzrostu gospodarczego.

Propozycja ta może spotkać się z krytyką zwolenników keynesowskiej teorii wzrostu nierównoważonego i przerywanego okresami kryzysów, recesji etc. Krytyka taka może spotkać się z uznaniem i poparciem, bowiem w chwili obecnej wchodzimy w fazę osłabienia gospodarczego i spowolnienia rozwoju, chętnie przez polityków zwaną już kryzysem. Metody zapobiegania czy łagodzenia owego kryzysu czy „kryzysu” mają charakter keynesowskich ingerencji realizowanych przez państwo. Jednakże podporządkowanie całej koncepcji wieloletnich badań modelowi keynesowskiemu byłoby nierozsądnym koniunkturalizmem.

Nawet bowiem w okresie kryzysu, z punktu widzenia teorii trwałego rozwoju, podstawowym zagadnieniem jest nie interwencyjne działanie państwa, ale doskonalenie instytucji i mechanizmów pomnażania, wykorzystania i właściwej alokacji zasobów. Na kryzys bowiem możemy i powinniśmy patrzeć przede wszystkim jako stan nierównowagi spowodowany wadliwością wspomnianych instytucji i mechanizmów.

Region Małopolski ma pewne szczególne właściwości, determinujące jego potencjał rozwoju. Poniższe wyliczenie jest zapewne niepełne i nieco odbiega od specyfikacji zawartych w analizowanych dokumentach, jednakże jest odbiciem poglądów autorów:

1. Małopolska ma spore niezagospodarowane z punktu widzenia rozwoju przedsiębiorczości zasoby demograficzne. Przekształcenie ich jednak w wartościowy kapitał ludzki, stymulujący rozwój gospodarczy wymaga zastosowania odpowiednich polityk. Tak na przykład Małopolska jest regionem o znacznej liczbie małych gospodarstw, w których żyje nadwyżka ludności, której czas mógłby być o wiele bardziej efektywnie wykorzystany w gospodarce niż uprawianie tych niewielkich obszarowo ziem. I w tym wypadku polityka tworzenia nierolniczych miejsc pracy na wsi wydaje się być jednym z rozwiązań wspomnianego tu problemu przekształcania zasobu demograficznego w kapitał ludzki.
2. Małopolska jest regionem, który ma dość duże zasoby (instytucje – np. kliniki i personel z tytułami naukowymi) w służbie zdrowia. Tutaj kształcą się lekarze dla kilku regionów, jest wiele klinik, są załóżki przemysłu medycznego, jest przemysł farmaceutyczny i jest duża baza sanatoryjna i prewencyjna. W gruncie rzeczy, region ten ma znakomite szanse, i to jest jego specyfika, żeby rozwinąć swoją służbę zdrowia i jej działania profilaktyczne i lecznicze w taki sposób, by zasoby demograficzne stale podnosiły swą kondycję i wartość gospodarczą.
3. Przekształcenie zasobu demograficznego w kapitał ludzki wymaga wyposażenia jednostek w kapitał edukacyjny, w wiedzę ogólną oraz zawodową, dostosowaną do potrzeb rynku i wymogów rozwoju. I w tym wypadku region Małopolski ma znakomite podstawy, by formować kapitał ludzki na najwyższym poziomie, jeśli chodzi o kwalifikacje. Oczywiście, nie wystarczy mieć instytucje edukacyjne. Trzeba rozwiązać pewne problemy. Do nich należy na przykład upowszechnienie wykształcenia średniego ogólnokształcącego i kształcenie do zawodu ludzi, którzy wcześniej zdobyli mocne podstawy ogólne, by zawodowe kwalifikacje mogli następnie rozwijać i wzbogacać, przystosowując się do zmian na rynku pracy. Pożądane jest rozwijanie szkół oferujących

maturę międzynarodową – aktualnie istnieje tylko jedna w Krakowie i funkcjonuje w fatalnych warunkach lokalowych, co wydaje się być poważnym zaniedbaniem ze strony władz lokalnych w Krakowie. Potrzebne jest poddanie przeglądowi systemu kształcenia zawodowego z punktu widzenia potrzeb rozwoju gospodarczego.

4. Kolejną właściwością szczególną regionu Małopolski jest posiadanie bardzo wartościowych zasobów naturalnych. W mniejszym stopniu mamy tu na myśli zasoby mineralne, ale chodzi przede wszystkim o naturę jako środowisko życia i odpoczynku, rekreacji i turystyki. Chodzi tu zarówno o przyrodę, jak i pejzaż wiejski i miejski stworzony przez człowieka, o wartości, w szerokim znaczeniu tego słowa, architektoniczne nie tylko Krakowa, ale także wielu uroczych wsi i miasteczek. Wartości tak rozumianej natury są nieocenione. Turystyka już jest źródłem znacznych przychodów dla ludności całego regionu, a może się nią stać w jeszcze większym stopniu. Rozwój na przykład agroturystyki i gospodarstw agroturystycznych okazuje się w miarę upływu czasu coraz bardziej perspektywnym obszarem inwestycji małych przedsiębiorców, zdolnych w tej dziedzinie nawet do rosnącego eksportu usług. Cechą szczególną regionu Małopolski jest i to także, że tutaj rozwijają się badania ekologiczne, które powinny być jednym z głównych kierunków badań w naszym systemie naukowym, bowiem to one są podstawą mądrego, pieczołowitego, opiekuńczego stosunku człowiek do przyrody, do środowiska naturalnego.
5. Region Małopolski ma bardzo rozbudowany system badań naukowych. Już on sam mógłby być dla regionu źródłem znacznych przychodów, gdyby reforma szkolnictwa wyższego zaktywizowała kadry naukowe w dziedzinie badań. Tutaj mamy do czynienia raczej z zastojem, nawet z cofaniem się, a nie z rozwojem. Przyczyny leżą nie tylko w braku środków finansowych na badania. Najważniejszym czynnikiem jest brak więzi między gospodarką a systemem badań naukowych. Komplikacje prawne, a także brak związku pomiędzy systemem awansu naukowego – zawodowego z badaniami stosowanymi, oraz brak silnego związku badań z indywidualnymi przychodami pracowników badawczych powodują, że ten potężny system badań naukowych, liczne instytucje i wielotysięczny tłum pracowników pracują na jałowym biegu. W istocie rzeczy potencjał nauki nie jest wykorzystywany w pełni ani dla rozwoju gospodarczego, ani dla postępu cywilizacyjnego.
6. W systemie badawczym regionu Małopolski uprawia się pewne badania, których rozwój, według powszechnych poglądów, będzie decydujący dla postępu naukowego w skali globalnej. To odrębne zagadnienie – zbudowanie rejestru takich badań, ale z pewnością należą do nich badania z zakresu informatyki, nad *hardwarem* i *softwarem*, badania w dziedzinie nanotechnologii, badania w dziedzinie automatyki wyznaczającej przyszłość systemu produkcji dóbr materialnych, pewne badania chemiczne w dziedzinie nowych materiałów, pewne badania medyczne – w zakresie leczenia chorób cywilizacyjnych – raka, chorób jelit, kardiochirurgii, chorób układu obwodowego, badania ekologiczne itd.
7. Region Małopolski cechuje się tym, że tutaj skoncentrowana jest bardzo duża liczba instytucji i ludzi kultury i sztuki. Jaki związek może mieć ten rodzaj zasobów z rozwojem gospodarczym? Jest on dość oczywisty. Dobra sztuki są we współczesnej rynkowej cywilizacji towarami, ich produkcją i sprzedażą zajmują się przedsiębiorstwa, przychody z tego tytułu nieustannie rosną i można zaryzykować paradoksalne twierdzenie, że nawet kryzysy ekonomiczne nie szkodzą, ale wspomagają zainteresowanie wartościami artystycznymi. Inny przykład to współczesny rozwój turystyki kulturalnej i artystycznej – turystyki w poszukiwaniu wartości artystycznych.
8. Nadal nie docenia się tego, że region Małopolski jest jedynym w Polsce, który zachował w takich rozmiarach tradycyjne rzemiosło, tradycje warsztatu rzemieślniczego, całą warstwę ludzi związanych z rzemiosłem od pokoleń, etos tej warstwy i umiejętności w wielu tradycyjnych specjalnościach. Jest to kapitał, który odpowiednio wspomagany może generować nowe przedsięwzię-

stwa, nowe miejsca pracy i znaczne przychody. Jego rozwój nadto pozostaje we wzajemnym związku z inną specjalnością regionu – tj. turystyką.

9. Infrastruktura komunikacyjna Małopolski jest w złym stanie. Tylko połowa dróg nie wymaga natychmiastowego remontu. System dróg wymaga uzupełnień i integracji na poziomie międzyregionalnym i wewnątrz regionu, ponieważ jego kształt w pewnej mierze jest ciągle jeszcze odbiciem dawnych, rozbiorowych podziałów terytorialnych. Widoczne to jest na przykład, jeśli się weźmie pod uwagę połączenia kolejowe. W polityce podnoszenia spójności terytorialnej ma to istotne znaczenie. Z drugiej strony Małopolska ma dwa lotniska, w tym jedno z trzech polskich międzynarodowych, w pobliżu jego granic znajduje się ruchliwe śląskie lotnisko w Pyrzowicach, obsługujące częściowo Małopolskę w ruchu ogólnopolskim i międzynarodowym, przez Małopolskę wiedzie ważny szlak tranzytowy A4, region jako całość znajduje się na skrzyżowaniu dróg pomiędzy Wschodem i Zachodem Europy, oraz Północą i Południem (Środkową Europą i Bałkanami). Lokuje to ten region na szlaku, przez który wędrują ludzie, towary, idee, jak kiedyś, w dobie Renesansu. I podobnie jak wtedy może to wspomagać rozwój przedsiębiorczości.
10. Szczególnym zasobem Małopolski można i trzeba nazwać coś, co przez wszystkich rządzących Małopolską jest dostrzegane, ale nigdy nie spotkaliśmy się z całościowym potraktowaniem tego jako zasobu oraz z próbą sformułowania polityki wykorzystania tego zasobu. Dwieście lat emigracji polskiej spowodowało, że w całym świecie, poza granicami Polski, żyje około 10 milionów osób w większym lub mniejszym stopniu pielęgnujących swe polskie korzenie i pamięć o nich. Znaczna część Polonii to dzieci byłych mieszkańców Małopolski. Przynosi to nam już bardzo konkretne korzyści i to bardzo różne. Z jednej strony są takie, jak np. wpływ prof. Zbigniewa Brzezińskiego na osiągnięcie przez Polskę sukcesu w staraniach o przyjęcie do NATO, a z drugiej strony przyjazdy milionów turystów do Krakowa i do innych wsi i miast Małopolski, przyjazdy młodych Polonusów i ich przyjaciół do Szkoły Letniej Uniwersytetu Jagiellońskiego, nabywanie towarów wytworzonych w Małopolsce drogą internetową przez miliony klientów itd. Innymi słowy, Polonusi są zasobem jako grupa wpływu oraz jako rynek. Nie są wykorzystani w pełni jako zasób dla celów rozwoju gospodarczego Małopolski.
11. I na koniec pewnego rodzaju zasobem Małopolski jest jej położenie geograficzne. Mamy tu na myśli nie tyle omówione wcześniej zasoby środowiska naturalnego, wynikające także z położenia geograficznego, ale nasze sąsiedztwo międzynarodowe. Stosunki transgraniczne, w tym ekonomiczne, mogą się obecnie o wiele lepiej rozwijać, dzięki temu, że wstąpienie do Unii Europejskiej zmniejsza rolę granic. Zaczynają się formować, ponad granicami, więzi kooperacyjne pomiędzy przedsiębiorstwami, powstają lub będą powstawać w przyszłości rynki przekraczające granice etc. Wspomniana transgraniczność naszego regionu może stać się czynnikiem rozwoju.

Wyliczenie powyższe zapewne nie jest kompletne. Nie mieliśmy takich ambicji. W istocie rzeczy sporządzenie pełnej listy owych zasobów, ich oszacowanie powinno być przedmiotem odrębnych badań i analiz.

Z odkryciami jest zawsze tak, że są one w części czymś istotnie nowym, a w części są kontynuacją czegoś, co już od dawna istnieje. Zasób, o którym mowa w p. 10, istnieje od dawna, i każdy zdaje sobie z niego sprawę, ale jego znaczenie potężnieje dzięki rozwojowi i upowszechnieniu Internetu, oraz kooperacji produkcyjnej, edukacyjnej i handlowej w internecie.

Przejdźmy teraz, po powyższym uzasadnieniu, do wyliczenia podobszarów badawczych:

1. *Zasoby regionu Małopolski jako potencjał rozwoju gospodarczego, ze szczególnym uwzględnieniem zasobów kapitału ludzkiego i edukacyjnego w świetle opinii ekspertów i działaczy oraz kierowników władz samorządowych;*
2. *Stan systemu edukacyjnego w świetle rzeczywistych tendencji w procesach kształcenia się młodzieży Małopolski a potrzeby rozwoju gospodarczego;*
3. *Rozwój turystyki, firm obsługujących turystykę i jej infrastruktury w Małopolsce;*
4. *Rozwój agroturystyki i firm ją obsługujących w regionie Małopolski;*
5. *Działalność samorządów na rzecz rozwoju obsługi turystyki i agroturystyki w regionie Małopolski;*
6. *Przemysły, rzemiosło i usługi specjalistyczne regionu Małopolski – stan i perspektywy rozwoju;*
7. *Polonia jako zasób regionu Małopolski;*
8. *Transgraniczność jako czynnik rozwoju gospodarczego regionu Małopolski.*

4.8 Zasoby ludzkie Małopolski i ich wykorzystanie w rozwoju regionu.

Województwo małopolskie zamieszkiwało w 2006 r. 3 260,2 tys. osób¹¹¹. Wskaźnik urbanizacji wynosił 49,7% i był znacznie niższy od krajowego – 61,5%.

Przyrost naturalny w województwie małopolskim był stosunkowo wysoki, tj. 1,2 na 1000 mieszkańców, podczas gdy dla całej Polski wskaźnik ten jest od 2002 r. ujemny.

Saldo migracji stałej na 1000 ludności wynosiło +1,0%, co dawało województwu małopolskiemu drugie miejsce w Polsce, po województwie mazowieckim. Dodatkowo wysokie saldo migracji występuje na obszarach podmiejskich Krakowa, Tarnowa i Nowego Sącza, gdzie w 2004 r. przybyło 3,0% ludności.¹¹² Wiejski charakter tych obszarów plus dobre perspektywy rozwojowe generują dodatnie saldo migracji.

Struktura wiekowa ludności województwa małopolskiego wskazuje na to, że w porównaniu z populacją krajową małopolskie jest zamieszkałe przez ludność młodszą. Ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowi 22,4% (kraj 21,2%), zbiorowość w wieku produkcyjnym 62,3% (kraj 63,5%), ludność w wieku poprodukcyjnym 15,3%.¹¹³

W porównaniu do ludności w kraju województwo małopolskie ma nieco więcej ludności z wykształceniem ponadpodstawowym. Nie są to jednak zasadnicze różnice i nie wydają się one dawać małopolskiemu dużą przewagę konkurencyjną.¹¹⁴

Natomiast ludność wiejska jest w o wiele mniejszym stopniu wykształcona, co nasuwa niewątpliwie wniosek, że jest to i bariera rozwojowa i wyzwanie dla ludzi myślących o rozwoju wsi

¹¹¹ „Małopolska 2015: Strategia rozwoju województwa małopolskiego na lata 2007 – 2013”, s. 14.

¹¹² Tamże s. 14.

¹¹³ Tamże s. 14.

¹¹⁴ Tamże s. 14.

i regionu. Wśród mieszkańców miast udział ludności z wykształceniem wyższym wynosi 15,% (na wsi 4,2%), z wykształceniem ogólnokształcącym w miastach 12,5% (na wsi 4,0%).¹¹⁵

Jednakże zasobem Małopolski jest to, że w tym regionie studiuje więcej osób niż w większości innych województw, wyprzedzają nas tylko mazowieckie i śląskie. Oczywiście, są to studenci z innych województw, nie tylko z Małopolski, nie mniej potencjalnie istnieje szansa zatrzymania części przybyszów. W 2004 r. działało w naszym regionie 20 uczelni w Krakowie, po 3 w Tarnowie i Nowym Sączu, po 1 w Bochni, Brzesku, Nowym Targu, Chrzanowie i Suchej Beskidzkiej.¹¹⁶

Aktywność zawodowa ludności jest podstawowym miernikiem wykorzystania zasobów ludzkich. W 2004 r. wskaźnik zatrudnienia wynosił 45,1%, co znaczy że był niski. Dla mężczyzn wynosił 54,6%, dla kobiet 40,6%.¹¹⁷ Nie ulega wątpliwości, że podniesienie wskaźnika zatrudnienia, aktywizowanie pracownicze kobiet, a zwłaszcza najniżej czynnych grup wykształcenia i wieku to jedno z podstawowych zadań w strategii rozwojowej.

Droga do wymienionych wyżej celów (w zakresie aktywizacji pracowniczej) wiedzie przez rozwój przedsiębiorczości. W 2004 r. niemal ¾ zatrudnionych pracowało w prywatnych przedsiębiorstwach.¹¹⁸

Mimo że w ciągu ostatnich pięciu lat obserwujemy stagnację, jeśli chodzi o powstawanie nowych podmiotów gospodarczych, zdolnych wchłonąć istniejący potencjał pracowniczy, to jednak znaczna liczba małopolskich firm to przedsiębiorstwa młode, które mają perspektywy rozwoju i zwiększenia zatrudnienia: 30% firm ma 5 lub mniej lat.

Przejdźmy do wyliczenia podstawowych obszarów badawczych:

1. *Procesy demograficzne kształtujące stan zasobów ludzkich regionu Małopolski w latach 2005 – 2012;*
2. *Procesy migracyjne kształtujące stan zasobów ludzkich w regionie Małopolski w latach 2005 – 2012;*
3. *Czynniki zachęcające do pozostania i czynniki skłaniające do opuszczenia regionu Małopolski przez poszczególne segmenty zasobów pracowniczych;*
4. *Struktura i jakość zasobów ludzkich w regionie Małopolski a potencjał rozwojowy jego gospodarki;*
5. *Struktura systemu edukacyjnego a formowanie się kapitału ludzkiego i potrzeby związane z rozwojem gospodarczym regionu Małopolski;*

4.9 Badania naukowe a rozwój gospodarczy regionu Małopolski – bariery i możliwości budowania więzi gospodarki i nauki

Istnieje obfita literatura na temat ekonomii regionu Małopolski, z dziedziny studiów regionalnych, zarządzania społecznymi i kulturalnymi aspektami rozwoju regionu, lecz stosunkowo niewiele poświęconych jest ściśle zagadnieniom relacji pomiędzy przedsiębiorczością i nauką. Tym bardziej trzeba wyrazić uznanie dwojgu Autorów, Marcie i Jackowi Gancarczykom, za badania pt. „Czynniki rozwoju przedsiębiorczości w województwie małopolskim”, Sądecka Izba Gospodarcza, Wyższa Szkoła Biznesu, Nowy Sącz 2007. Interesująca jest także praca doktorska Jarosława Flisa –

¹¹⁵ Tamże s. 14.

¹¹⁶ Tamże s. 15.

¹¹⁷ Tamże s. 15.

¹¹⁸ Tamże s. 15.

„Uspołecznienie strategii rozwoju regionalnego na przykładzie małopolskiej listy szans” (Instytut Spraw Publicznych, UJ, Kraków 2002), oraz rozprawa Ryszarda Kamińskiego „Wiejskie organizacje wspierania przedsiębiorczości jako czynnik lokalnego rozwoju ekonomicznego” (Instytut Spraw Publicznych, UJ, Kraków 2002). Wymienione wyżej prace powstawały pod kierunkiem prof. dr hab. Grażyny Prawelskiej-Skrzypek.

Wartość zawartej w pracy Gancarczyków myśli polega na tym, że Autorzy nie tylko relacjonują dane dotyczące liczby przedsiębiorstw korzystających z idei wytworzonych przez naukę, lecz odtworzyli postawy przedsiębiorców wobec innowacji, zastanawiają się nad sposobem działania systemu badań naukowych dla przedsiębiorstw, nad możliwościami tworzenia systemu więzi między gospodarką a nauką. Omówili możliwości tworzenia klastrów, do których wchodziłyby różne rodzaje przedsiębiorstw i instytucje badawcze.

Przedstawimy tu kilka uwag, które bądź zawarte są w tej pracy, bądź, w naszym przekonaniu, wynikają z rezultatów wspomnianych badań. Najpierw trzeba zatrzymać się nad tak często wspomnianym problemem braku środków finansowych na badania dla przedsiębiorstw.

Zarówno badacze, jak i przedsiębiorcy dostrzegają w braku środków finansowych na zakup wyników badań (*know how* i nowe technologie i ich wdrażanie) lub zakup uprawnień do wykorzystania istniejących nowych rozwiązań, jak też brak środków z innych źródeł niż przedsiębiorstwa na prowadzenie badań przyczyny słabych więzi nauki z przedsiębiorstwami i ich działalnością. Jest to prawda, lecz niepełna. Trzeba widzieć także i to, że w pierwszej dekadzie transformacji przedsiębiorstwa polskie dzieliła od technologii zachodnich tak wielka luka rozwojowa, że najlepsza w sensie ekonomicznym droga do modernizacji wiodła poprzez zakup gotowych technologii na zachodzie, wręcz zakup maszyn i urządzeń, nawet w części wyeksploatowanych. Dopiero w drugiej dekadzie pojawia się rosnąca potrzeba tworzenia nowych technologii w Polsce. Potrzeba taka, jeśli się zważy deklarowane postawy przedsiębiorców, już istnieje, lecz kilka różnych czynników stoi na przeszkodzie. Oprócz finansowych uwarunkowań trzeba dostrzegać także i to, że trwający kilkadziesiąt lat okres odizolowania naukowców od gospodarki kapitalistycznej i nauki zachodniej spowodował zapóźnienie także w nauce. Trzeba czasu, nim ta luka zostanie zredukowana, środowisko naukowe potrzebuje czasu do zakumulowania wiedzy potrzebnej, by ją następnie rozwijać.

Trzeba także dostrzegać i to, że środowisko naukowe charakteryzuje się postawami, które powstawały w przeszłości. Cały system instytucjonalny i wzory postaw uformowane są w taki sposób, by nauka mogła trwać i reprodukować się poza gospodarką i bez więzi z nimi.

W literaturze polskiej istnieją różne projekty zmienienia tego stanu rzeczy. Kolejni ministrowie nauki i naukowcy tworzyli takie projekty (ministrowie Kleiber, Kudrycka). Powstawały koncepcje parków technologicznych, centrów badawczych, klastrów gospodarczo-naukowych, których tu nie omawiamy. Poprzestańmy na stwierdzeniu: nim powstanie nowy system, trzeba wspierać naukowców i przedsiębiorców, którzy tu i teraz chcą coś robić i mają pewne osiągnięcia. Jednym z badań, które może i powinno być zrealizowane pod skrzydłami Obserwatorium powinno być takie, którego autorzy skupią się na pytaniu, w jaki sposób samorząd regionalny mógłby stymulować rozwój więzi pomiędzy nauką a władzami samorządowymi oraz nauką i gospodarką. Samorząd, sądzący podobnie jak Gancarczykowie, może odegrać rolę pośredniczącą w tworzeniu owych klastrów lub choćby mniej złożonych więzi służących rozwojowi i spójności.

Proponujemy następujące obszary badań w tej grupie zagadnień:

1. *Liczba i segmentacja firm odczuwających potrzebę (opinie przedsiębiorców) wsparcia ze strony nauki i jej badań w działalności firm;*
2. *Jakiego rodzaju wsparcia potrzebują firmy ze strony nauki?*
3. *Wyobrażenia i postawy pracowników naukowych o współpracy z przedsiębiorstwami;*
4. *Bariery rozwoju współpracy nauki z przedsiębiorstwami; znaczenie barier finansowych i możliwości ich zniesienia;*
5. *Przyczyny, które utrudniają powstanie współpracy pomiędzy publicznymi instytucjami nauki a przedsiębiorstwami;*
6. *Przyczyny niefinansowe, które utrudniają powstanie współpracy pomiędzy prywatnymi instytucjami nauki a przedsiębiorstwami;*
7. *Możliwości samorządów w zakresie pobudzania rozwoju badań na rzecz gospodarki; koncepcja klastrów.*

4.10 Rola samorządu terytorialnego i zarządzania regulacyjnego w rozwoju gospodarczym Małopolski. Prawna infrastruktura a rozwój gospodarczy.

Pomiędzy doktryną neoliberalną, postulującą wycofanie się państwa z ingerowania w procesy gospodarcze i rynkowe, a doktryną keynesowską, do której dziś wielu z zainteresowaniem wraca, bo procesy kryzysowe w gospodarce powodują wzrost oczekiwań wobec państwa, iż będzie „zwalczać” kryzys i pomagać przedsiębiorstwom lokuje się innego rodzaju stanowisko. Mamy na myśli stanowisko reformatorskie i umiarkowanie liberalne, które ma dobre oparcie w teorii ekonomii neoklasycznej oraz koncepcjach zrównoważonego rozwoju, konwergencji i spójności, stojących u podstaw polityki Unii Europejskiej. Sądzymy, że nie należy się rozwodzić nad adekwatnością takiego podejścia do omawianych tutaj zagadnień. Województwo małopolskie znajduje się w toku przemian gospodarczych, których celem jest wyrównanie poziomu rozwoju w stosunku do najbardziej rozwiniętych regionów Polski i Unii Europejskiej. Region nasz dzieli jeszcze bardzo duży dystans w stosunku do przodujących w rozwoju regionów, choć analiza zasobów regionu pokazuje, że Małopolska ma znaczące zasoby i szanse w miarę szybkiego rozwoju przedsiębiorczości.

Wspomniane przez nas stanowisko umiarkowanie liberalne i reformatorskie można przedstawić następująco:

Państwo nie powinno rozbudowywać nadmiernie swych regulacyjnych funkcji wobec gospodarki, aczkolwiek nie może się jednak całkowicie wycofać. Powinno wspierać funkcjonowanie prawa sprzyjającego funkcjonowaniu rynku i rozwojowi instytucji wspierających rozwój przedsiębiorczości.

W tej dziedzinie wiele jest do zrobienia. Znakomitym przykładem, w warunkach polskich, jest kwestia reformy wymiaru sprawiedliwości. Jak wiadomo, jedną z największych uciążliwości dla przedsiębiorców jest bardzo wolne działanie wymiaru sprawiedliwości, przez co nie ubezpiecza on w zadawalający sposób procesów gospodarczych, wymiany, realizacji wzajemnych zobowiązań itd.

Stanowisko, które staramy się zwięźle tutaj przedstawić, polega na przekonaniu, że niezbędne w swej istocie funkcje państwa (jak na przykład prowadzenie poboru podatków, należności z tytułu ubezpieczeń społecznych, regulowanie procesów powstawania i likwidacji firm itd.) nie powinny być uciążliwe i nie powinny hamować funkcjonowania przedsiębiorstw. Więcej, kierujący

tymi rodzajami działań powinni być świadomi, że państwo ma służyć przedsiębiorcom, że biurokracja musi rozumieć ich potrzeby i uwarunkowania działalności, postępować elastycznie, zwłaszcza w takich trudnych okresach gospodarki, jak współczesny.

Niezwykle istotne, z powyższego punktu widzenia, są funkcje samorządu. Samorząd, jako reprezentacja interesów różnych grup, powinien kontrolować właśnie działanie różnych instytucji państwa i dbać o to, by interesy różnych grup były równoważone i realizowane w sposób sprzyjający spójności społecznej, a zarazem realizowane w sposób sprzyjający rozwojowi gospodarczemu, który warunkuje realizację wszystkich innych celów.

Samorząd regionalny i lokalny nie tyle i nie tylko reguluje, co raczej powinien inspirować i inicjować, stwarzać szanse i możliwości, zachęcać i wspierać działania przedsiębiorcze, czynić to bezpośrednio i pośrednio. Warto wesprzeć to twierdzenie dwoma przykładami.

Oto w kilku miejscach naszych rozważań wracała problematyka klastrów oraz roli nauki w rozwoju przedsiębiorczości. Powstaje pytanie, w jaki sposób mogłyby władze samorządowe przyczynić się do powstania klastrów? Jak się wydaje, inspirowanie i inicjowanie powinno zacząć się od propagowania tej idei, od upowszechniania wiedzy na temat tej koncepcji i realnych przykładów jej realizacji. Inicjowanie musiałoby polegać na stworzeniu warunków organizacyjnych i finansowych do prowadzenia badań w zakresie, który może skupić pewną liczbę przedsiębiorców zainteresowanych ich tematyką i ostatecznymi efektami. Wdrożenie wymaga także środków. Samorząd mógłby swym autorytetem wspierać wykorzystanie środków unijnych jako wsparcia finansowego wdrożeń, bądź wręcz sam mógłby powoływać do życia odpowiednie projekty i pozyskiwać dla nich środki z Unii.

Innym przykładem ważnej roli samorządu może być jego wpływ na sposób zarządzania zamówieniami publicznymi. Zamówienia publiczne, jak wiadomo, mogą być ważnym stymulatorem rozwoju przedsiębiorstw. Roli samorządu w kontrolowaniu procesu zamówień publicznych nie da się przecenić. Nie chodzi bowiem tylko o poprawność formalną, proceduralną procesu zamawiania, lecz także merytoryczną zasadność. Zamówienia publiczne mogą jednak być, jak np. w niektórych regionach Włoch, siedliskiem korupcji, przenikania mafii do struktur państwa i samorządu, hamulcem w rozwoju zdrowej przedsiębiorczości.

Wreszcie warto zapewne wspomnieć o społecznej roli działacza samorządowego. Wpływ inspirujący i inicjujący samorządu jako całości zależy przede wszystkim od kształtu społecznej roli działacza samorządowego w ścisłym socjologicznym sensie tego terminu. Rola taka dopiero się kształtuje. W świadomości zbiorowej tylko niewielu działaczy samorządowych rzeczywiście istnieje – częściej tak się dzieje w małych wspólnotach wiejskich i małych miastach niż w dużych miastach czy aglomeracjach. Powstaje pytanie, czy istnieją działacze samorządowi, którzy czują się reprezentantami przedsiębiorców? Czy w świadomości przedsiębiorców funkcjonują określone osoby, jako osoby zaufania – reprezentanci interesów zbiorowości przedsiębiorców?

- 1. Analiza dokumentów samorządu terytorialnego na poziomie gmin, powiatów i województwa pod kątem badania działań regulacyjnych i innych, mających na celu rozwój gospodarczy regionu;**
- 2. Opinie działaczy samorządów, radnych i administracji na temat ich działalności na rzecz rozwoju gospodarki regionu, świadomość potrzeby i barier rozwojowych takiej działalności; opinie działaczy o roli społecznej działacza samorządowego – reprezentanta interesów przedsiębiorców;**
- 3. Opinie przedsiębiorców o roli samorządów i administracji wojewódzkiej w rozwoju przedsiębiorczości. Oczekiwania przedsiębiorców wobec samorządu.**

4. *Zamówienia publiczne i ich rola w rozwoju przedsiębiorczości w regionie Małopolskim. Desk research.*
5. *Spory prawne w kwestiach podatkowych pomiędzy US i ZUS na poziomie gmin, powiatów i województwa a funkcjonowanie, kondycja i rozwój przedsiębiorstw. Analiza dokumentów, badanie ekspertów, analiza statystyk oraz opinii przedsiębiorców.*

4.11 Korupcja i szara strefa jako bariery rozwoju przedsiębiorstw

„Program zwalczania korupcji 2002 – 2009. Strategia antykorupcyjna na lata 2005 – 2009” jest dokumentem zawierającym idee Deklaracji Paryskiej Zgromadzenia Narodów Zjednoczonych z 18 czerwca 2003 r., dotyczące pomysłów zwalczania korupcji przez instytucje kierujące państwami i organizacje międzynarodowe. Program określa zjawiska korupcji w Polsce, jej źródła, korzenie i obszary. Treści tego programu powinny nas inspirować w trakcie rozważań nad tym, jakiego rodzaju badań potrzebujemy w Małopolsce.

Transparency International zwraca uwagę na powszechność zjawiska korupcji w Polsce. Tak na przykład w 2004 r. Polska została sklasyfikowana na 67 miejscu wśród 145 państw, a na 10 możliwych punktów, gdzie 10 oznacza brak korupcji, Polska uzyskała zaledwie 3,5 punktu¹¹⁹.

W tymże „Programie...” znajdujemy informację o badaniach OBOP, która sugeruje, że w ciągu ostatniej dekady rośnie szybko przekonanie Polaków o powszechności korupcji. Według wspomnianych badań, w 1999 r. o częstym występowaniu korupcji przekonanych było 43% badanych, w 2002 r. już 54%, a w 2003 r. 68%¹²⁰.

Według Autorki badań przeprowadzonych pod auspicjami Fundacji im Stefana Batorego¹²¹ w latach 2000-2004 odsetek respondentów przyznających się do wręczania łapówek waha się w przedziale 14-17%, a w roku 2004 wynosił 15%. Łapówki te wręczane są najczęściej w służbie zdrowia (56%). Następnie, policjantom drogówki (12%), w urzędach gminnych, miejskich, powiatowych (8%), przy załatwianiu pracy (5%), nauczycielom w szkołach (5%).

Jednakże nie należy traktować bezkrytycznie wszystkich powyższych danych. Kilka lat temu, na zlecenie Prezydenta Miasta Krakowa CEM Instytut Badań Rynku i Opinii Publicznej wykonał badania opinii, które przyniosły zastanawiające wyniki. Oto przed tymi badaniami inna instytucja badawcza (nie znamy dokładnych danych) wykonała badania opinii mieszkańców Krakowa, według których jakość pracy Urzędu Miasta Krakowa została oceniona bardzo nisko pod wielu względami. Pracownicy CEM postanowili badać opinie osób, które miały własne i to niedawne doświadczenia z kontaktów z Urzędem Miasta jako petenci. I okazało się, że opinia tych osób jest dobra, średnia ocen Urzędu wynosiła ponad 4 na skali o 5 stopniach. Jeden z wniosków jest taki, że ludzie pytani o skorumpowanie jakiegoś środowiska lub instytucji posługują się najczęściej wiedzą zastyszaną, a więc po prostu stereotypami, a nie własnymi doświadczeniami. Także wtedy, gdy są pytani o to, czy znają osoby biorące łapówki, odwołują się często do zastyszanych pomówień.

¹¹⁹ Podajemy za: „Program zwalczania korupcji 2002 - 2009. Strategia antykorupcyjna na lata 2005 - 2009”, ss. 28 i dalsze.

¹²⁰ Tamże, s. 29. za: RAPORT Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego „Korupcja w Polsce - próba analizy zjawiska”.

¹²¹ Anna Kubiak „Opinia publiczna i posłowie o korupcji - raport z badań”. Program Przeciw Korupcji Warszawa 2004 Fundacji im. Stefana Batorego.

Należy także, oceniając obecność korupcji w naszym życiu społecznym i gospodarczym wziąć pod uwagę wpływ mediów i autorytetów publicznych na formowanie się tzw. wyobrażeń zbiorowych. Wiemy, że od wielu lat narastająco politycy i media akcentują problemy bezpieczeństwa i korupcji. Obecność tej problematyki w licznych wystąpieniach publicznych i w mediach ma prawdopodobnie wpływ na powstanie zbiorowych wyobrażeń o istnieniu licznych i niebezpiecznych zagrożeń, wyobrażeń do pewnego stopnia przesadnych.

Ilustracją takich procesów powstawania przesadnych wyobrażeń mogą być wyniki badań przeprowadzonych w ramach międzynarodowego programu badawczego w Krakowie przez Krzysztofa Krajewskiego, Janinę Czapską i Jana Jerschinę na temat poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Krakowa. Okazało się, że mieszkańcy bezpiecznego, obiektywnie biorąc (pod względem rzeczywistych wskaźników przestępczości), Prądnika Czerwonego mają wyższe poczucie zagrożenia i częściej przeżywają stany lękowe niż mieszkańcy dwóch wielkich miast portowych, Hamburga i Amsterdamu¹²².

Przekonania części Polaków o głębokości i powszechności zjawisk korupcji mają jeszcze inne podłoże. Trzeba pamiętać o tym, że w pamięci zbiorowej Polaków nadal funkcjonuje państwo jako narzędzie obcego panowania i opresji. Tak było w czasach rozbiorów, zwłaszcza w zaborze rosyjskim i w czasach socjalizmu realnego. Znane jest chłopskie powiedzenie „państwo jest po to, by gnębić i wyzyskiwać chłopą”. A jeszcze pół wieku temu 70% Polaków było chłopami.

Wreszcie warto wspomnieć o procesach restrukturyzacji i prywatyzacji gospodarki polskiej. Przebiegały one w ogniu gorących sporów, ożywały podejrzliwość zbiorowości, budziły protesty i podejrzenia o „nieuczciwej wyprzedaży majątku narodowego”. Uczciwie prowadzone badania i przy pomocy dobrze przygotowanej metodologii pokazują, że prywatyzacja w Polsce była pomyślana, interes publiczny tak dobrze zabezpieczony, jak tylko to się da prowadząc przebudowę gospodarczą na tak wielką skalę, zjawiska korupcji, zapewne tu i ówdzie pojawiające się, stanowiły jednak margines nie mający znaczenia dla sensu przemian. To nie była prywatyzacja po rosyjsku. Jednakże w świadomości zbiorowej pozostał niestety negatywny stereotyp prywatyzacji jako procesu korupcyjnego¹²³.

Mimo tych zastrzeżeń co do wyników badań opartych o subiektywne opinie badanych pozabawionych własnych doświadczeń w odpowiedniej sferze, nie należy lekceważyć subiektywnych opinii, lecz badać je i analizować stosując odpowiednią metodologię – co mamy na myśli, wspomnieliśmy we wzmiance o badaniu opinii petentów Urzędu Miasta Krakowa.

Najwyższa Izba Kontroli podsumowała w pewien interesujący i ważny sposób swe doświadczenia i wiedzę na temat źródeł korupcji. Są to:

1. **Nieprzejrzystość prawa oraz jego zbyt duża zmienność** – zbyt skomplikowane prawo nie pozwala obywatelom i instytucjom czuć się pewnie zarówno przy podejmowaniu działań jak i utrudnia lub wręcz uniemożliwia ich planowanie. Zwiększa się wtedy skłonność do „kupowania sobie” jasnych i korzystnych decyzji oraz perspektyw.
2. **Brak jasnych i przejrzystych kryteriów wykonywania zadań administracji**, w tym brak zobiektywizowanych kryteriów przyznawania i korzystania ze środków publicznych, a co za tym idzie, nadmierna dowolność władzy wykonawczej – spowodowana niekompletnością,

¹²² Badania poczucia bezpieczeństwa mieszkańców Prądnika Czerwonego w Krakowie – ze szczególnym uwzględnieniem wpływu zmian architektonicznych i technicznych na poziom lęku przed przestępczością w ramach projektu badawczego Crime Prevention Carousel.

¹²³ Warto spojrzeć na procesy restrukturyzacji i prywatyzacji oczyma Autorów znakomitych badań, które ukazały się pod red. Barbary Błaszczyk i Piotra Kozarzewskiego, „Zmiany w polskich przedsiębiorstwach – własność, restrukturyzacja, efektywność”, Raporty CASE, nr 70/2007.

niedostateczną precyzją sformułowań oraz niespójnością uregulowań prawnych. Braki te prowadzą do uznaniowości tak w obszarze interpretacji obowiązującego prawa jak i zachowań osób publicznych.

3. **Niestosowanie zasady jawności oraz przejrzystości działania administracji, a zwłaszcza procedur decyzyjnych**, w szczególności dotyczy to sposobów wydatkowania pieniędzy publicznych oraz prawa do pełnego dostępu do informacji publicznej. Prowadzi to do nierówności dostępu do dóbr, usług oraz zamówień publicznych, a co za tym idzie łamie zasadę równego traktowania obywateli i przedsiębiorców przez organy administracji publicznej oraz osoby pełniące funkcję publiczną.
4. **Niestosowanie zasady odpowiedzialności urzędniczej oraz pełnego rozliczania** spowodowane brakiem skutecznego wdrożenia systemu kontroli wewnętrznej w administracji, w tym zwłaszcza niewystarczającą skutecznością zintegrowanych działań nadzorczych, a w konsekwencji słabą egzekucją osobistej odpowiedzialności urzędników za sposób dysponowania środkami publicznymi. Zasada odpowiedzialności urzędniczej wymusza stosowanie określonych standardów zachowań, w tym nietolerowanie konfliktu interesów w działalności urzędników publicznych oraz unikanie nadmiaru kompetencji w ręku jednego urzędnika (jak tzw. zasada „wielu oczu”).
5. **Słabość służby cywilnej**, która uniemożliwia zbudowanie stabilnej, niezależnej od politycznych zawirowań administracji publicznej, która ma ogromny wpływ na funkcjonowanie państwa.¹²⁴

NIK zbadała systematycznie wspomniane obszary i wskazała na mechanizmy korupcjogenne:

- nadmiar kompetencji skupionych w ręku jednego urzędnika;
- zbyt duża dowolność w podejmowaniu decyzji;
- lekceważenie dokumentacji i sprawozdawczości;
- słabość kontroli wewnętrznej;
- nierówny dostęp do informacji;
- brak odpowiedzialności osobistej;
- brak rozwiązań antykorupcyjnych;
- nadmierne korzystanie z usług zewnętrznych;
- uchylanie się przed kontrolą państwową;
- konflikt interesów¹²⁵

Powyższe spostrzeżenia powinny być wskazówkami do badań zjawisk korupcji w relacjach pomiędzy urzędem i samorządem a przedsiębiorcami. Korupcja bowiem jest zjawiskiem powodującym szkody społeczne i gospodarcze najrozmaitszych rodzajów. Negatywnie wpływa na procesy selekcji do zawodu urzędnika i do służby cywilnej, sprowadza na złe tory procesy gospodarcze i je spowalnia, niszczy poczucie legalności działalności gospodarczej w świadomości przedsiębiorców, podnosi poziom ryzyka działalności gospodarczej, zniechęca do prowadzenia działalności gospodarczej i tworzenia nowych przedsiębiorstw, marnuje kapitał społeczny jakim są postawy przedsiębior-

¹²⁴ za: Wystąpienie Prezesa NIK podczas debaty sejmowej z 28 lipca 2003 r. (w „Program ...”, s. 30-31).

¹²⁵ „Zagrożenie korupcją w świetle badań kontrolnych NIK przeprowadzonych w roku 2003, Warszawa marzec 2004 r.” za: „Program ...”, s. 31.

cze, niszczy kapitał publiczny – inwestycje publiczne, czy są to środki inwestycyjne, czy subwencje unijne.

W pobliżu zjawisk korupcji stawia się często zjawiska „szarej strefy”, a zwłaszcza „czarnej strefy”. Według Tadeusza Chrościckiego¹²⁶ „szara strefa (produkcja ukryta) to ta część działalności gospodarczej, która ma wprawdzie legalny charakter, ale w całości lub w części ukrywana jest przed urzędami podatkowymi, celnymi, ubezpieczeń społecznych i nie znajduje odzwierciedlenia w sprawozdawczości statystycznej. Na podstawie szacunków GUS zalicza ją jednak do wartości produktu krajowego brutto”. Oszacowania liczby ludzi pracujących w szarej strefie są bardzo rozbieżne. Najwyższe znane nam mówią o 20%-30%, najniższe, wydane przez Komisję Europejską, są o połowę niższe. Nie wchodząc w szczegóły dotyczące oszacowań, widać, że nie chodzi o zjawisko absolutnie marginalne i niegodne badania. Są pewne dziedziny, w których szara strefa zagarnia bardzo znaczną część rynku pracy i potencjalnych dochodów państwa. Są to takie dziedziny jak prace budowlane i remontowe, handel, usługi domowe i inne.

Z punktu widzenia naszych zainteresowań gospodarką, a zwłaszcza przedsiębiorstwami, ważne jest to, że liczba dysfunkcji spowodowanych istnieniem szarej strefy prawdopodobnie jednak jest wyższa niż liczba pozytywnych skutków. Tak więc najpierw warto wspomnieć o tym, że szara strefa, tak jak to już jest od czasów średniowiecza i renesansu jest konkurencją z legalnie działającymi firmami i mistrzami, która nie dba o jakość produktu pracy i psując ją oraz zaniżając cenę, psuje rynek. Dysfunkcyjne jest także i to, że pracownicy szarej strefy pozostają pod opieką państwa i społeczeństwa (emerytury, renty, służba zdrowia, zabezpieczenie socjalne), ale unikają łożenia na te jego funkcje ze swych zarobków (unika i pracownik i przedsiębiorca).

Prawdopodobnie jest i tak, że firmy które obficie korzystają z rąk pacy z szarej strefy lub faktycznie w całości funkcjonują w szarej strefie nie są zainteresowane rozwojem, inwestycjami w rozwój, wprowadzaniem innowacji. Tanie ręce zastępują wszelkie innowacje technologiczne czy organizacyjne.

Nie ma tu miejsca na szczegółowe opisywanie zjawiska szarej strefy. Wydaje się nam, że badanie jej wpływu na funkcjonowanie i rozwój przedsiębiorczości jest konieczne.

1. *Szara strefa jako bariera rozwoju przedsiębiorstw w opiniach przedsiębiorców.*
2. *Szara strefa jako bariera rozwoju przedsiębiorstw w opiniach ekspertów.*
3. *Korupcja w instytucjach publicznych obsługujących przedsiębiorców w ich opiniach.*

4.12 Ekologiczne zagadnienia w problematyce rozwoju przedsiębiorczości regionu Małopolski

Założenia polityki ekologicznej krajów członkowskich Unii Europejskiej umocowane są w Strategii Lizbońskiej zakładającej zrównoważony wzrost gospodarczy i opartej na trzech podstawowych filarach: ekonomicznym, społecznym i ekologicznym. Założenia Programu Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego określonego do roku 2014 bezpośrednio wywodzą się z tego ekologicznego filaru Strategii Lizbońskiej¹²⁷. Dla przedsiębiorstw działających w Małopolsce konsekwencją

¹²⁶ Tadeusz Chrościcki, „Szara strefa w polskiej gospodarce na tle innych krajów”, Nowe Życie Gospodarcze, 16.05.2007.

¹²⁷ Program Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2007-2014

przyjęcia zasad zrównoważonego wzrostu gospodarczego jest, z jednej strony, narzucenie określonych barier i ograniczeń w zakresie wpływu działalności gospodarczej na środowisko, z drugiej natomiast strony pojawienie się szans związanych z otwarciem nowych rynków i wzrostem zapotrzebowania na nowe produkty i usługi.

Ze względu na fakt, że infrastruktura polskiej, a więc i małopolskiej, gospodarki nadal znacznie odbiega ze względu na kryteria nowoczesności i zaawansowania w zakresie ograniczania negatywnego wpływu gospodarki na środowisko od gospodarek nawet najmniej zamożnych krajów „starej” Unii, dostosowanie się przedsiębiorstw do surowych norm europejskich będzie procesem długotrwałym i kosztownym. Szczególnie można tutaj wskazać na takie obszary, jak zanieczyszczenie powietrza wynikające z niskiej emisji, zanieczyszczenie powietrza związane z intensyfikacją transportu drogowego i powiązany z tym wzrost poziomu hałasu, zmiany w zakresie gospodarki ściekowej oraz gospodarki odpadami, a także ograniczenia, których częstą konsekwencją jest brak akceptacji lub nawet wyraźny sprzeciw, wynikające z ustanawiania specjalnych stref ochronnych, np. takich jak w programie sieci ekologicznej Natura 2000. W związku z tym należy oczekiwać, że w okresie dostosowawczym wprowadzane zmiany mogą wywoływać niechęć przedsiębiorców wynikającą z dwóch głównych przestanków. Po pierwsze, czynników obiektywnych w postaci kosztów dostosowania się do norm, po drugie nadal niskiej świadomości ekologicznej społeczeństwa. Stąd płynie postulat, aby grupy przedsiębiorców, których dotyczyć mogą programy i działania proekologiczne objąć systemem monitoringu i konsultacji kontrolujących na bieżąco postawy przedsiębiorców wobec działań proekologicznych, identyfikujących główne bariery tych działań i wskazujących sposoby redukcji ich potencjalnego negatywnego oddziaływania na procesy gospodarcze. Odrębną kwestią w tym wypadku jest podjęcie kompleksowych działań mających na celu podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństwa i wskazanie na indywidualne korzyści ekonomiczne płynące z ekologii.

Nawiązując do korzyści ekonomicznych płynących z ekologii należy wskazać na powstanie nisz gospodarczych związanych ze zwiększonym wykorzystaniem produktów i usług o charakterze proekologicznym. Z jednej strony będą to wszelkie produkty i usługi służące do ograniczania negatywnych skutków oddziaływania człowieka na środowisko, z drugiej strony te produkty i usługi, które bazują na ekologicznych walorach regionu, od produktów żywnościowych poczynając na usługach turystycznych kończąc. Małopolska jako najbardziej zróżnicowany przyrodniczo region Polski, dzięki ograniczeniom narzucanym przez restrykcyjną politykę ekologiczną, ma szansę stać się turystycznym zagłębiem kraju. Program Ochrony Środowiska Województwa Małopolskiego na lata 2007-2014 identyfikuje elementy ekologicznego potencjału województwa, których wykorzystanie stanowi szansę w zakresie rozwoju turystyki. Są to przede wszystkim:

- Duże zasoby wód mineralnych (ok. 48% ogółu zasobów) sprzyjające rozwojowi uzdrowisk i dystrybucji dla celów konsumpcyjnych;
- Duże zasoby wód termalnych, co stwarza możliwości rozbudowy systemu geotermalnego ogrzewania;
- Liczne obszary źródliskowe rzek i potoków;
- Wysoka różnorodność krajobrazowa, ekosystemowa, siedliskowa, gatunkowa i genetyczna, występowanie wielu roślin i zwierząt rzadkich w skali krajowej i europejskiej;
- Występowanie zwartych obszarów leśnych;
- Zachowanie specyficznych, ukształtowanych przez kulturę pasterską walorów Karpat¹²⁸.

¹²⁸ Tamże.

Wykorzystanie tego potencjału w odpowiedni sposób przyniesie wymierne efekty gospodarce regionu poprzez wzrost zatrudnienia oraz umożliwi przesunięcie punktu ciężkości gospodarki małopolskiej ze strony przemysłu na stronę usług. Stąd pojawia się wniosek o konieczności monitoringu stopnia wykorzystania zidentyfikowanego potencjału.

1. *Przedsiębiorstwa produkujące i świadczące usługi na rzecz ochrony środowiska naturalnego w regionie Małopolskim.*
2. *Opinie przedsiębiorców o proekologicznych ograniczeniach prawnych i regulacjach administracji i samorządów jako o barierach rozwoju firm.*

5 Podsumowanie – lista obszarów badawczych

Poniżej przedstawiamy zestawienie problemów badawczych, omówionych szczegółowo wcześniej, w postaci syntetycznej listy.

1. **Odbicie procesów funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstw w świadomości właścicieli i zarządzających:**
  - 1.1 Opinie przedsiębiorców o barierach zakładania przedsiębiorstw i czynnikach zniechęcających do przedsiębiorczości.
  - 1.2 Opinie przedsiębiorców o aktualnym stanie i kondycji ich przedsiębiorstw.
  - 1.3 Opinie przedsiębiorców o pozycji i potencjale rozwojowym ich przedsiębiorstw.
  - 1.4 Opinie przedsiębiorców o warunkach ustrojowo-prawnych i instytucjonalnych prowadzenia działalności gospodarczej.
  - 1.5 Opinie przedsiębiorców o samorządach jako instytucjach wspierających bądź hamujących rozwój przedsiębiorczości.
  - 1.6 Opinie przedsiębiorców o warunkach pozyskiwania wsparcia ze środków publicznych, w szczególności z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.
2. **Stan mikroprzedsiębiorstw, małych, średnich i dużych przedsiębiorstw w Małopolsce na tle gospodarki Polski:**
  - 2.1 Charakterystyka małych i średnich przedsiębiorstw Małopolski pod względem zasadniczych parametrów ekonomicznych;
  - 2.2 Zróznicowanie przedsiębiorstw wg kryteriów wieku, wielkości, kryteriów podziałów administracyjno-terytorialnych, urbanistycznych oraz segmentów gospodarki;
  - 2.3 Charakterystyka rynków przedsiębiorstw (zakres terytorialny);
  - 2.4 Charakterystyka rynków przedsiębiorstw według zakresów segmentacyjnych (rynek konsumentów, rynek przedsiębiorstw i rynek instytucji publicznych);
  - 2.5 Charakterystyka ich potencjału rozwojowego;
  - 2.6 Poziom wykorzystania informatyki (komputeryzacja, oprogramowanie i jego funkcje) w przedsiębiorstwach;
  - 2.7 Kooperacja przedsiębiorstw ze zleceniobiorcami, dostawcami, pośrednikami;
  - 2.8 Współpraca z bankami i innymi instytucjami finansowymi;
  - 2.9 Charakterystyka barier rozwojowych;

- 2.10 Dążenia przedsiębiorców do rozwoju firm;
- 2.11 Percepcja zewnętrznych warunków działania firm;
- 3. Dynamika przedsiębiorstw (wyrejestrowywanych i noworejestrowanych) wg różnych kryteriów:**
  - 3.1 Typy przedsiębiorców – założycieli i typy przedsiębiorców – likwidatorów;
  - 3.2 Uwarunkowania założenia działalności gospodarczej lub firmy oraz uwarunkowania likwidacji działalności;
  - 3.3 Strategie przedsiębiorców i uwarunkowania pozytywne i negatywne ich wdrażania;
  - 3.4 Zróźnicowanie dynamiki wg kryteriów wielkości, typu własności, terytorialnych, urbanistycznych oraz segmentów gospodarki;
  - 3.5 Przekształcenia prawno-własnościowe;
  - 3.6 Czynniki rozwoju i konkurencyjności przedsiębiorstw w Małopolsce, ze szczególnym uwzględnieniem MŚP;
  - 3.7 Czynniki popytowe rozwoju i konkurencyjności;
  - 3.8 Czynniki podażowe rozwoju i konkurencyjności;
  - 3.9 Czynniki związane z potencjałem właścicieli i kierowników firm (poczynając od kwalifikacji, relacji rynkowych, zasobów kapitałowych po doświadczenie w działalności biznesowej etc.);
  - 3.10 Czynniki związane z dostępnością i jakością zasobów pracowniczych;
  - 3.11 Czynniki związane z technologią i know how;
  - 3.12 Strategie marketingowe przedsiębiorców;
  - 3.13 Strategie inwestycyjne przedsiębiorstw;
- 4. Badania nad innowacyjnością przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem MŚP:**
  - 4.1 Innowacje technologiczne – pożądany (wg opinii przedsiębiorców) i realizowany charakter i zakres;
  - 4.2 Źródła i inspiracje koncepcji wprowadzania innowacji;
  - 4.3 innowacje produktowe, technologiczne, informatyczne, organizacyjne, marketingowe, edukacyjne;
  - 4.4 źródła środków na finansowanie innowacji; środki własne, kredyty i poręczenia, środki publiczne krajowe, subwencje unijne;
  - 4.5 system badań naukowych na rzecz gospodarki – stan, możliwości generowania innowacji i konieczne zmiany;
  - 4.6 innowacje technologiczne a zdolności eksportowe przedsiębiorstw.
- 5. Zagrożenia związane z nasilaniem się kryzysu w gospodarce globalnej, unijnej i polskiej dla przedsiębiorstw Małopolski:**
  - 5.1 Trudności w pozyskiwaniu kredytów bankowych i z innych instytucji finansowych („anioły biznesu”, capital venture etc.), a w rezultacie problemy płynności finansowej firm;
  - 5.2 Trudności w pozyskiwaniu wsparcia finansowego ze środków publicznych krajowych i unijnych;

- 5.3 Kurczenie się popytu;
  - 5.4 Zakłócenia w podaży;
  - 5.5 Zrywanie więzi kooperacyjnych;
  - 5.6 Zjawiska inflacyjne i deflacyjne jako przyczyny trudności w funkcjonowaniu firm; dewaluacja marek;
  - 5.7 Wpływ kryzysu na działalność US i ZUS wobec przedsiębiorstw;
  - 5.8 Wpływ kryzysu na stosunki z pracownikami.
- 6. Wykorzystanie środków finansowych publicznych krajowych i unijnych na rzecz rozwoju, konkurencyjności, innowacyjności przedsiębiorstw:**
- 6.1 Czy i jeśli tak, to kiedy, na jakie cele firmy i z jakim skutkiem podejmowały starania o subwencje, pożyczki i gwarancje z publicznych krajowych i unijnych środków?
  - 6.2 Z jakich powodów rezygnowano ze starań o pomoc ze środków publicznych?
  - 6.3 Jeśli starania podejmowano, a nie zakończyły się one pełnym powodzeniem, to jakie były tego przyczyny?
  - 6.4 Jak przedsiębiorcy oceniają sposób funkcjonowania instytucji przyznających subwencje i inne formy pomocy?
  - 6.5 Czy przedsiębiorcy zamierzają w latach 2009-2012 starać się o pomoc publiczną, jakiego rodzaju i na jakie cele? Jeśli nie zamierzają, to z jakich powodów?
  - 6.6 Czy aktualnie istniejący system dystrybucji pomocy publicznej jest funkcjonalny, w jakiej mierze, pod jakimi względami, a pod jakimi względami dysfunkcyjny i wymagający naprawy i reformy wobec strategicznych celów rozwoju regionu?
- 7. Szczególne właściwości regionu Małopolski jako determinanty optymalizowania polityki gospodarczej – szanse i bariery rozwoju:**
- 7.1 Zasoby regionu Małopolski jako potencjał rozwoju gospodarczego, ze szczególnym uwzględnieniem zasobów kapitału ludzkiego i edukacyjnego w świetle opinii ekspertów i działaczy oraz kierowników władz samorządowych;
  - 7.2 Stan systemu edukacyjnego w świetle rzeczywistych tendencji w procesach kształcenia się młodzieży Małopolski a potrzeby rozwoju gospodarczego;
  - 7.3 Rozwój turystyki, firm obsługujących turystykę i jej infrastruktury w Małopolsce;
  - 7.4 Rozwój agroturystyki i firm ją obsługujących w regionie Małopolski;
  - 7.5 Działalność samorządów na rzecz rozwoju obsługi turystyki i agroturystyki w regionie Małopolski;
  - 7.6 Przemysł, rzemiosło i usługi specjalistyczne regionu Małopolski – stan i perspektywy rozwoju;
  - 7.7 Polonia jako zasób regionu Małopolski;
  - 7.8 Transgraniczność jako czynnik rozwoju gospodarczego regionu Małopolski.

8. Zasoby ludzkie Małopolski i ich wykorzystanie w rozwoju regionu:

- 8.1 Procesy demograficzne kształtujące stan zasobów ludzkich regionu Małopolski w latach 2005 – 2012;
- 8.2 Procesy migracyjne kształtujące stan zasobów ludzkich w regionie Małopolski w latach 2005 – 2012;
- 8.3 Czynniki zachęcające do pozostania i czynniki skłaniające do opuszczenia regionu Małopolski przez poszczególne segmenty zasobów pracowniczych;
- 8.4 Struktura i jakość zasobów ludzkich w regionie Małopolski a potencjał rozwojowy jego gospodarki;
- 8.5 Struktura systemu edukacyjnego a formowanie się kapitału ludzkiego i potrzeby związane z rozwojem gospodarczym regionu Małopolski;

9. Badania naukowe a rozwój gospodarczy regionu Małopolski – bariery i możliwości budowania więzi gospodarki i nauki:

- 9.1 Liczba i segmentacja firm odczuwających potrzebę (opinie przedsiębiorców) wsparcia ze strony nauki i jej badań w działalności firm;
- 9.2 Jakiego rodzaju wsparcia potrzebują firmy ze strony nauki?
- 9.3 Wyobrażenia i postawy pracowników naukowych o współpracy z przedsiębiorstwami;
- 9.4 Bariery rozwoju współpracy nauki z przedsiębiorstwami; znaczenie barier finansowych i możliwości ich zniesienia;
- 9.5 Przyczyny, które utrudniają powstanie współpracy pomiędzy publicznymi instytucjami nauki a przedsiębiorstwami;
- 9.6 Przyczyny niefinansowe, które utrudniają powstanie współpracy pomiędzy prywatnymi instytucjami nauki a przedsiębiorstwami;
- 9.7 Możliwości samorządów w zakresie pobudzania rozwoju badań na rzecz gospodarki; koncepcja klastrów.

10. Rola samorządu terytorialnego i zarządzania regulacyjnego w rozwoju gospodarczym Małopolski. Prawna infrastruktura a rozwój gospodarczy:

- 10.1 Analiza dokumentów samorządu terytorialnego na poziomie gmin, powiatów i województwa pod kątem badania działań regulacyjnych i innych, mających na celu rozwój gospodarczy regionu;
- 10.2 Opinie działaczy samorządów, radnych i administracji na temat ich działalności na rzecz rozwoju gospodarki regionu, świadomość potrzeby i barier rozwojowych takiej działalności; opinie działaczy o roli społecznej działacza samorządowego – reprezentanta interesów przedsiębiorców;
- 10.3 Opinie przedsiębiorców o roli samorządów i administracji wojewódzkiej w rozwoju przedsiębiorczości. Oczekiwania przedsiębiorców wobec samorządu.
- 10.4 Zamówienia publiczne i ich rola w rozwoju przedsiębiorczości w regionie Małopolskim. Desk research.
- 10.5 Spory prawne w kwestiach podatkowych pomiędzy US i ZUS na poziomie gmin, powiatów i województwa a funkcjonowanie, kondycja i rozwój przedsiębiorstw. Analiza dokumentów, badanie ekspertów, analiza statystyk oraz opinii przedsiębiorców.

11. Korupcja i szara strefa jako bariery rozwoju przedsiębiorstw:

11.1 Szara strefa jako bariera rozwoju przedsiębiorstw w opiniach przedsiębiorców.

11.2 Szara strefa jako bariera rozwoju przedsiębiorstw w opiniach ekspertów.

11.3 Korupcja w instytucjach publicznych obsługujących przedsiębiorców w ich opiniach.

12. Ekologiczne zagadnienia w problematyce rozwoju przedsiębiorczości regionu Małopolski:

12.1 Przedsiębiorstwa produkujące i świadczące usługi na rzecz ochrony środowiska naturalnego w regionie Małopolskim.

12.2 Opinie przedsiębiorców o proekologicznych ograniczeniach prawnych i regulacjach administracji i samorządów jako o barierach rozwoju firm.

6 Zakończenie

Przedstawiona w raporcie lista problemów badawczych wymaga dalszej refleksji. Jej efektem powinno być ograniczenie liczby zagadnień, a następnie zoperacjonalizowanie ich i ujęcie w postać pytań badawczych.

Skutecznym sposobem ograniczenia obszernej listy jest poddanie jej pod dyskusję kolegium ekspertów potrafiących zidentyfikować deficyty informacyjne Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego. Wskazane obszary Obserwatorium Gospodarki powinno w pierwszej kolejności monitorować. Istotne będzie także zidentyfikowanie tych problemów badawczych, które wchodzą w zakres kompetencji innych podmiotów, jak na przykład innych obserwatoriów, instytucji otoczenia biznesu, czy GUSu, tak by nie powielać gromadzonych danych.

Zasadne będzie także wskazanie problemów badawczych, które powinny być monitorowane w pierwszej kolejności, oraz tych, których znaczenie w działaniach na rzecz rozwoju gospodarczego województwa małopolskiego jest mniej istotne.

Selekcja problemów badawczych pod kątem wspomnianych powyżej kryteriów zostanie przedstawiona w opracowaniu omawiającym wyniki badań obejmujących realizację serii indywidualnych wywiadów pogłębionych z 25 ekspertami reprezentującymi przedsiębiorstwa i instytucje otoczenia biznesu funkcjonujące w województwie małopolskim oraz struktury Urzędu Marszałkowskiego i Urzędu Miasta Krakowa.

WYDAWCA:
URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO
UL. BASZTOWA 22, 31-156 KRAKÓW

ADRES DO KORESPONDENCJI;
UL. RACŁAWICKA 56, 30-017 KRAKÓW
www.gospodarka.obserwatoria.malopolska.pl

PUBLIKACJA DYSTRYBUOWANA NIEODPŁATNIE

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego